

Archeologie vrcholného středověku Opevněná sídla nobility

P. Kováčik

2025

Středověká opevněná sídla nobility - úvod

- objekty odedávna přitahující pozornost:
 - zpravidla výrazné dominanty v krajině
 - četné zmínky v dobových písemných pramenech
- **kastelologie** – historická věda zkoumající středověká feudální opevněná sídla
- ... především **hrady, hrádky, tvrze**, ale i **hradiště, dvory/dvorce, komendy, pevnosti**
- mezní disciplína - kombinuje metody a poznatky několika vědných disciplín:
- **archeologie (hl. archeologie středověku), architektura, archivnictví, historie ...**

Kastelologie v českých zemích – hlavní představitelé

- moderní počátky v 19. stol. – nejdříve německy badatelé
- **A. Sedláček** – *Hrady, zámky a tvrze království Českého I–XV* (15, svazků; 1882–1927)
- **V. Mencil** a **D. Menclová** - historici architektury, výzkumy v Čechách a na Slovensku
- hl. Menclová, D. *České hrady, 1. a 2. díl*. Praha: Odeon, 1972.
- současnost:
- Čechy - **T. Durdík** (+2012)
- *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 2002.
- na Moravě - **M. Plaček**
- *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri, 2002.

Funkce hradů

- **rezidenční** – „pohodlné“ sídlo majitele a jeho rodiny
- **sociální** – znak vyššího postavení majitele
 - (dílčí znaky - palác, kaple, kachlová kamna, ...)
- **vojenská** – obrana a kontrola území, komunikace, bezpečné útočiště rodiny majitele, sídlo vojenské posádky
- **ekonomicko-správní** – správa panství, výběr poplatků, odbytiště výrobků, ...

Hrady - členění

- dle majitele:
především **královské**, **šlechtické** ... ale i **církevní** (Blansek, Fulštejn), **měšťanské** (přestavba hradu Okoř)
- dle polohy: **ostrožné**, **výšinné**, **skalní**, **vodní** ... **jeskynní**

Hrady – členění/typologie dle dispozice

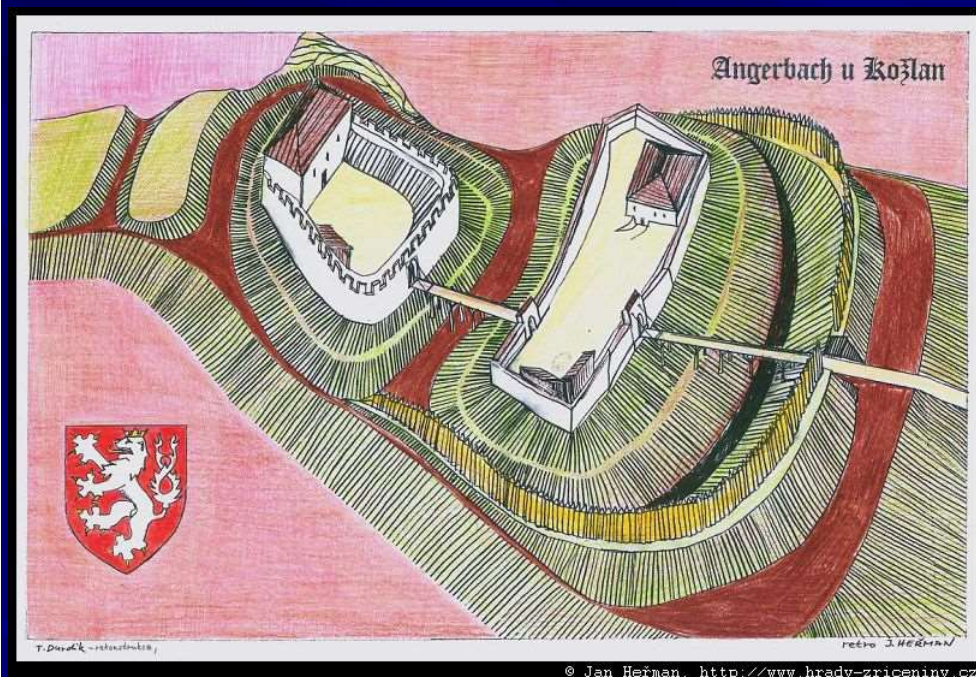
- hrady přechodného typu
- hrady s obvodovou zástavbou
- francouzské kastely
- středoevropské/italské kastely
- hrady bergritové dispozice
- hrady donjonové dispozice
- hrady s palácem jako hlavní obrannou a obytní stavbou
- hrady s plášťovou zdí
- hrady se štítovou zdí
- hrady dvoupalácové dispozice
- hrady blokové dispozice

- problematika
- moderní terminologie x stavbu hradu určovaly postavení a typ stavebníka, zkušenosti stavitele, dobová móda, poloha a tvar staveniště, dostupné zdroje materiálu, nevyrovnaný stav dochování a stav výzkumu ...
- některé hrady přiřazeny k různým typům

Hrady přechodného typu

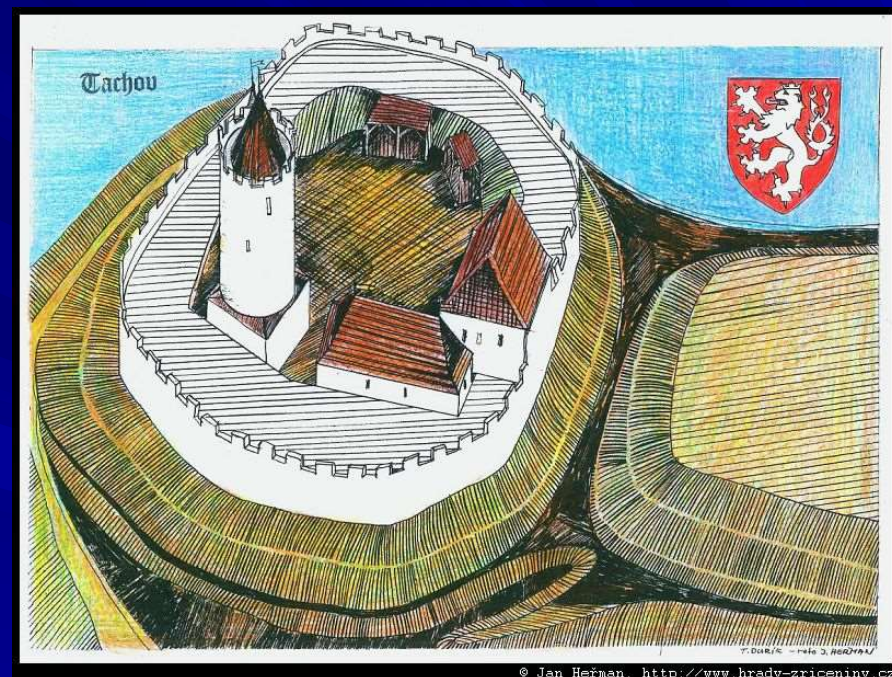
- skupina na rozhraní mezi raně středověkými hradišti a vrcholně středověkými hrady – definoval T. Durdík (2007 - publikace)
- nejstarší vlna hradů ... vznikaly obvykle v 1. polovině 13. století
- navazují na tradici starších hradišť + doplněné o prvky zděných hradů ... tj. mísení prvků obou skupin
- sypané valy s čelnou kamennou zdí, kladenou nasucho nebo pojenou maltou, se zídkou nebo palisádou na vrcholu valu
- doplněny o stavby, někdy zapojeny do opevnění ... např. Angerbach u Kožlan – palác hrázděné konstrukce, vyplněné břidlicí
- další lokality Hlavačov u Rakovníka, Tachov (součástí je věž, Týnec nad Sázavou (součástí je kaple) ... Olomouc
- existencí hradů přechodného typu odmítají L. Konečný nebo V. Razím

Angerbach u Kožlan

https://www.hrady-zrceniny.cz/s__angerbach.htm

Hlavačov u Rakovníka

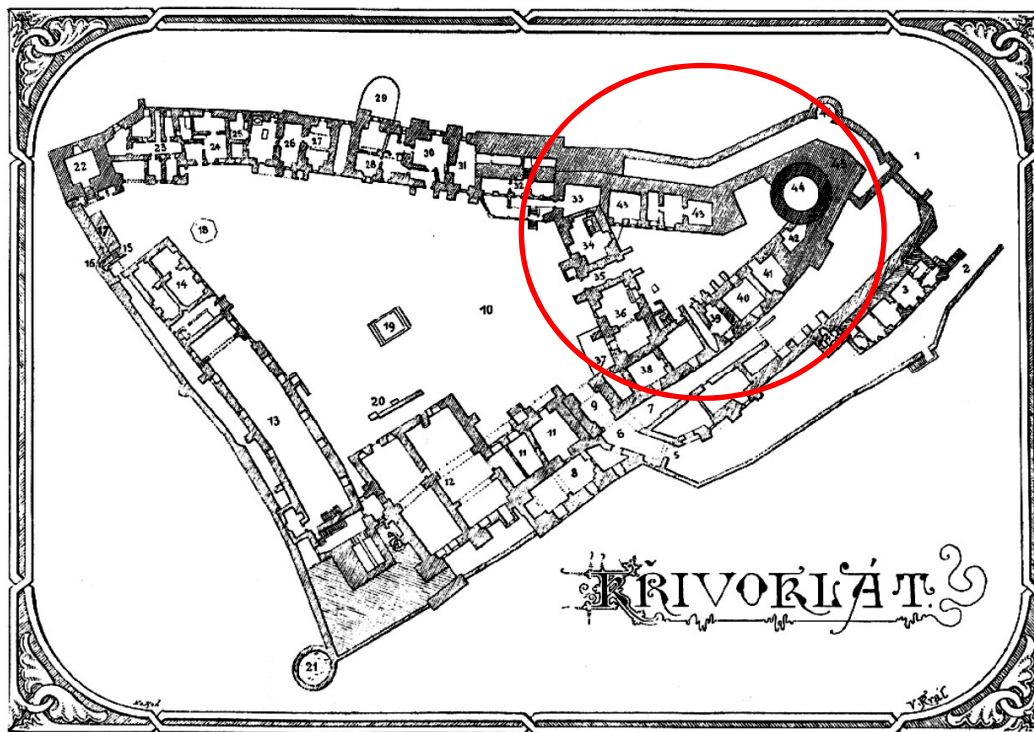

https://www.hrady-zrceniny.cz/s__tachov.htm

Hrady s obvodovou zástavbou

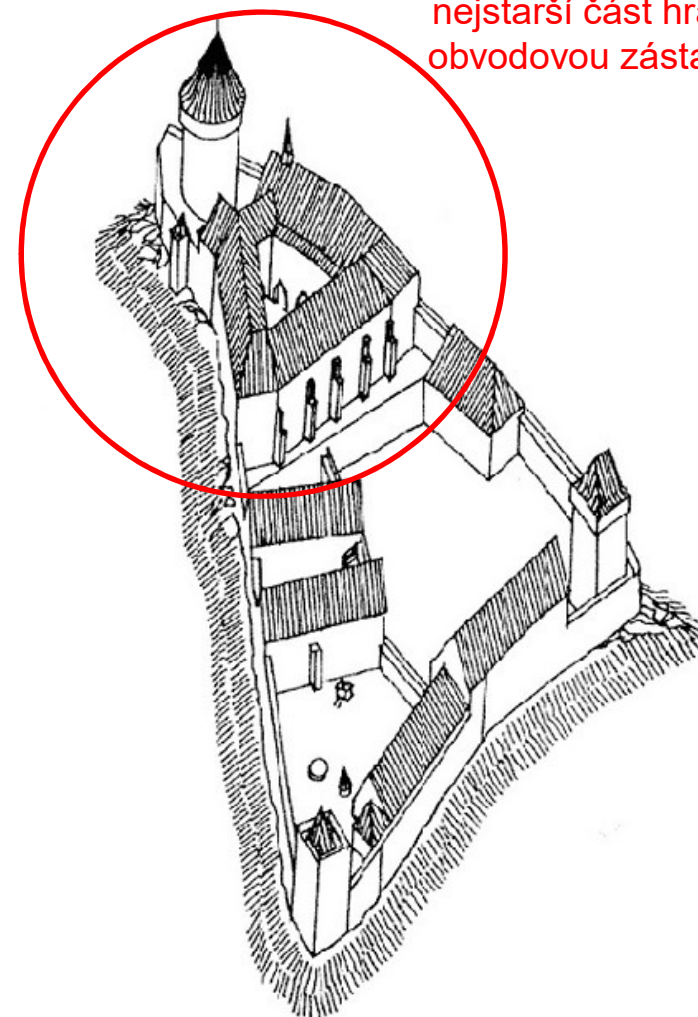
- „základní“ typ královských hradů, rozvíjený od 13. století (již na konci vlády Přemysla Otakara I.
- např. Jindřichův Hradec, Zvíkov, Křivoklát ... Bezděz ... vývoj končí na poč. 14. stol.
- s několika budovami, jejichž strana/strany byly součástí opevnění
- zpravidla rozměrné (někdy > 1 ha),
- mívaly jednu nebo více věží ... ale bez možnosti flankování
- ...i bergit (např. Bezděz)
- nebo donjon
- některé přešly do šlechtických rukou (Osek, Lichnice)
- šlechtické „napodobeniny“ (Příběnice, Říčany, Stará Dubá, Vízmburk ?)

Křivoklát

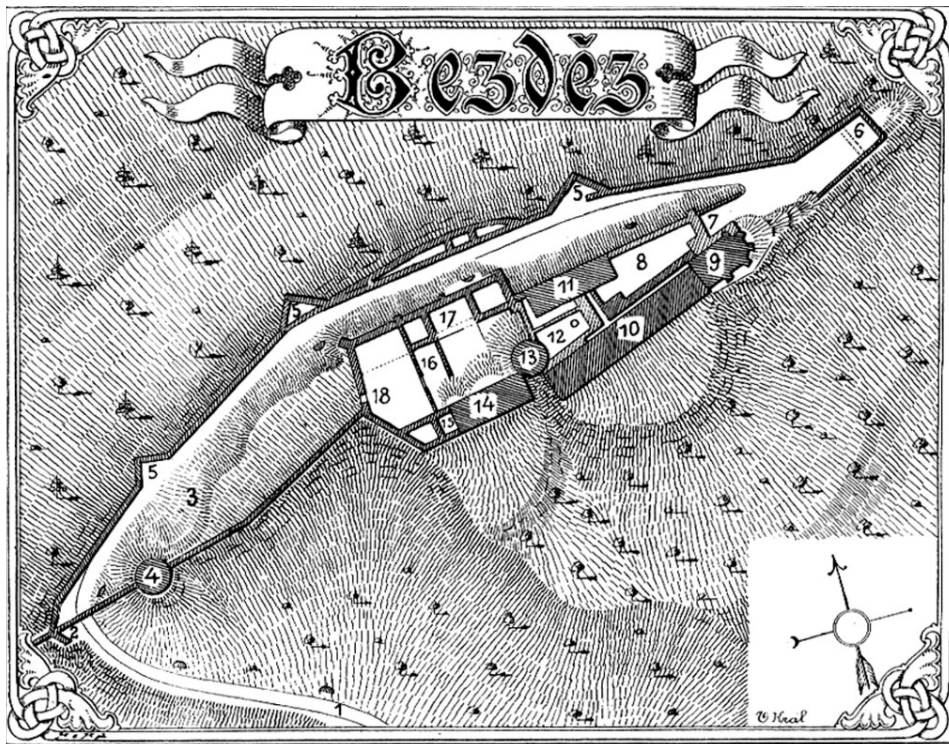
https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/d/dd/K%C5%99ivokl%C3%A1t_-_p%C5%AFdorys_%28Kr%C3%A1l%C3%9C_1891%29.png

KŘIVOKLÁT, hmotová rekonstrukce stavu hradu v 80. letech 13. století

nejstarší část hradu s
obvodovou zástavbou

ZDROJ: DURDÍK, T. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha: Libri, 2002, s. 300.

Bezděz

https://cs.wikipedia.org/wiki/Bezd%C4%9Bz_%28hrad%29

Půdorys hradu od V. Krále publikovaný A. Sedláčkem roku 1895:

1 – cesta od druhé brány, 2 – třetí brána, 4 – Čertova věž, 5 – trojhranné bašty, 6 – bašta na východním konci, 7 – brána do horního předního hradu, 8 – přední dvůr, 9 – kaple, 10 – dlouhé stavení jižní, v němž bylo pozdější opatství, 11 – dům severní s celami a refektáři, 12 – dvůr s nádržkou, 13 – velká věž, 14 – dům kratší jižní, 15 – věž čtverhranná, 16 – tarasy, 17 – nejstarší palác, 18 – zazděná gotická branka

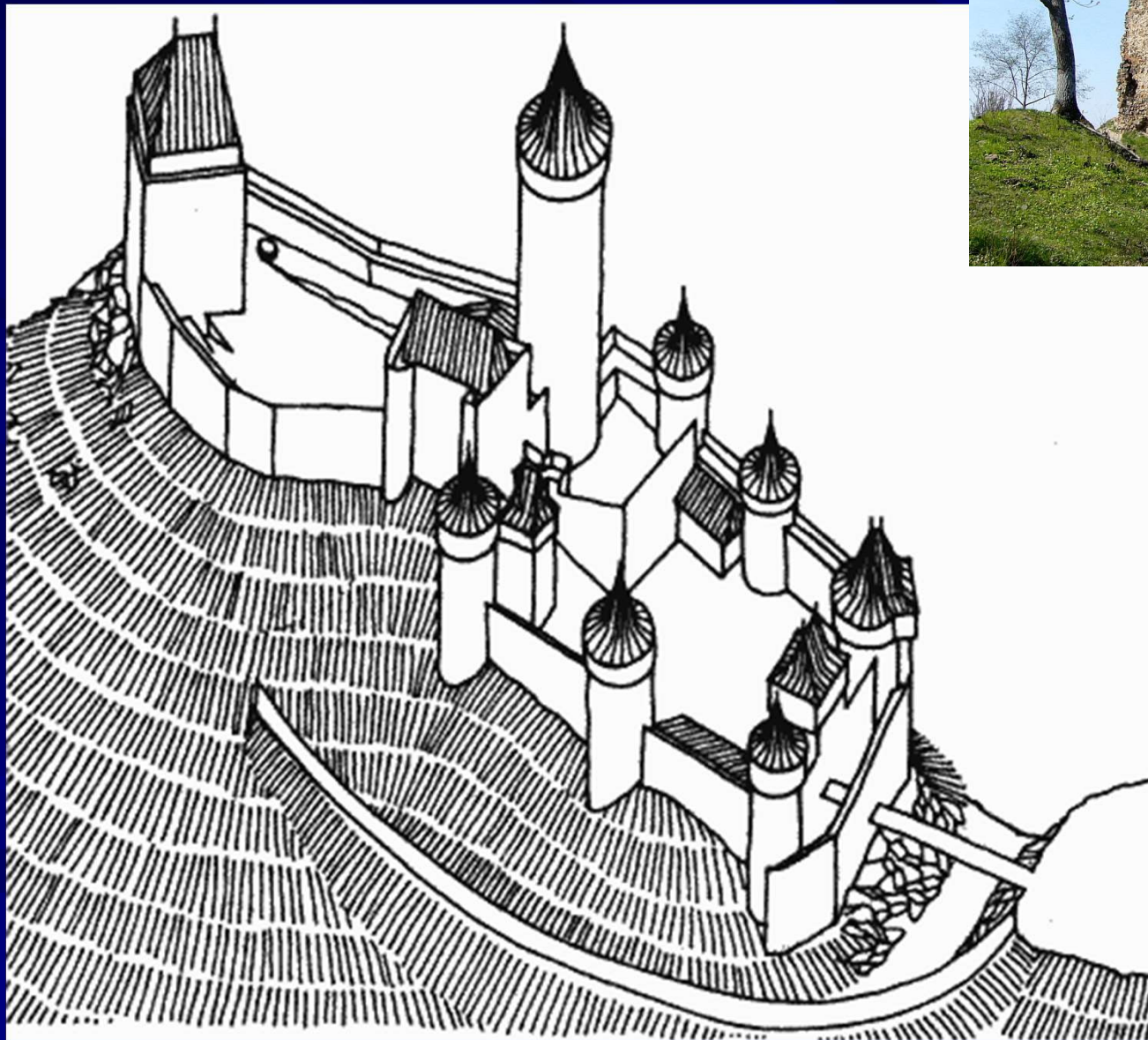
Sedláček chybně identifikoval stáří a charakter některých budov hradu. Odlišné části podle mladších autorů jsou:

10 – královský palác, 11 – purkrabský palác, 14 a 17 – manské paláce, 15 – přístavek sousedního paláce

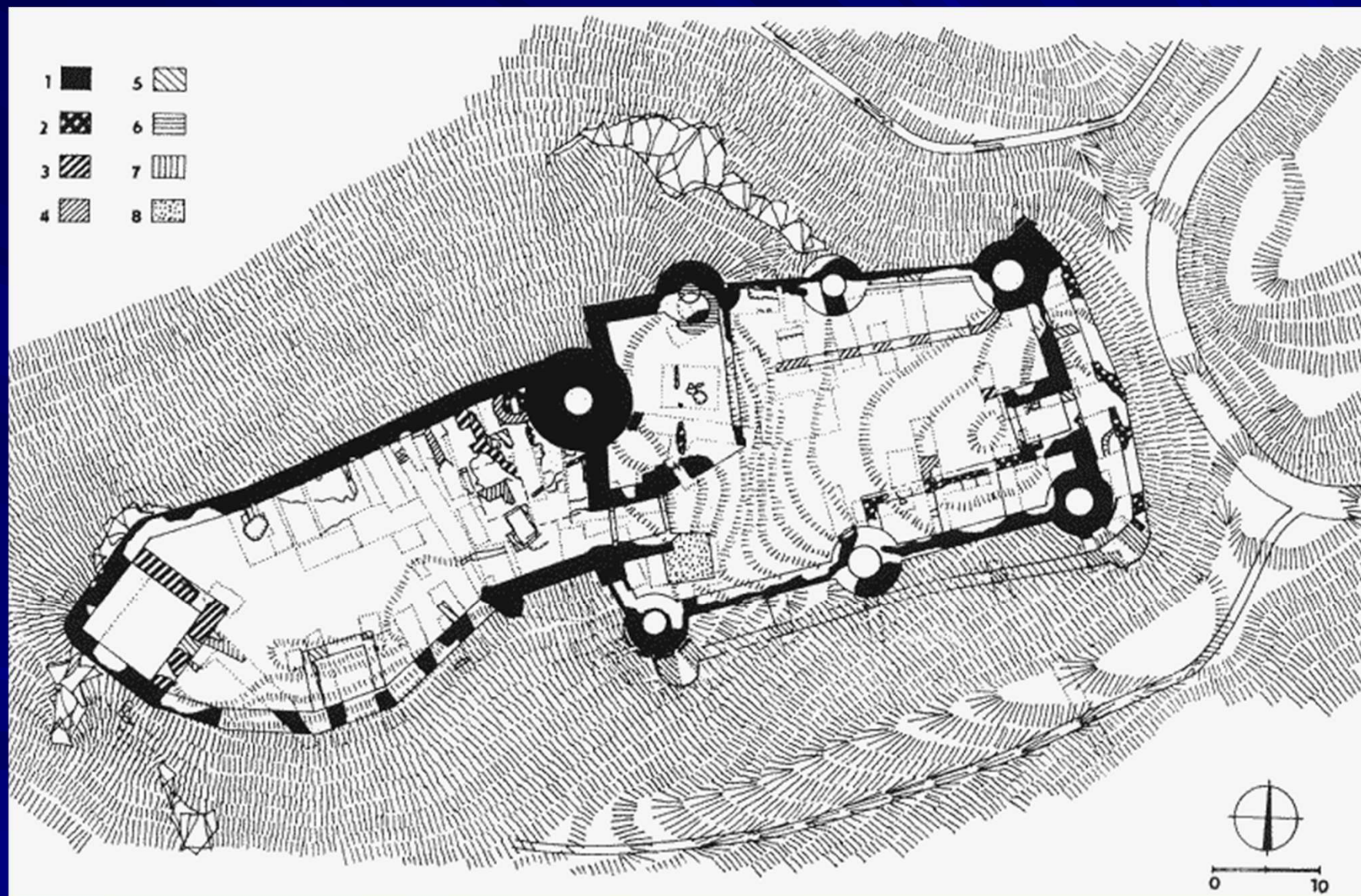
Francouzské kastely

- „pravidelný“ **více věžový hrad** (pův. z Ile-de-France po r. 1220)
- **systém rozmístění** (zpravidla okrouhlých) **věží** umožňoval aktivní obranu – **flankování** (pokrývá „mrtvý prostor“, tj. umožňuje bezpečnější ostřelování paty opevnění
-
- tento typ hradů se ojediněle u nás objevil ve 13. století
- **Konopiště, Týřov, na Moravě Úsov**

Týřov

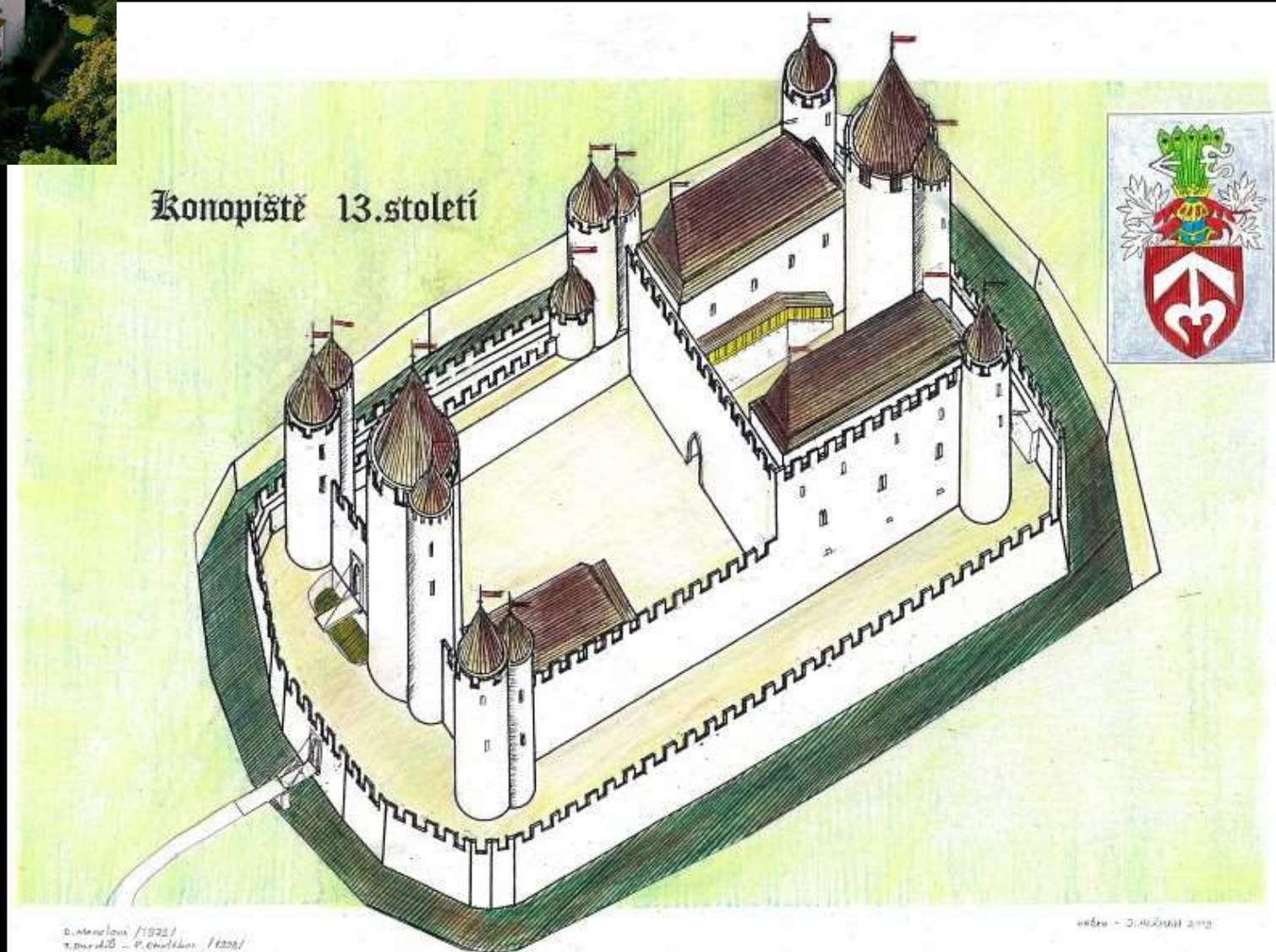
Týřov

Konopiště

Konopiště 13.století

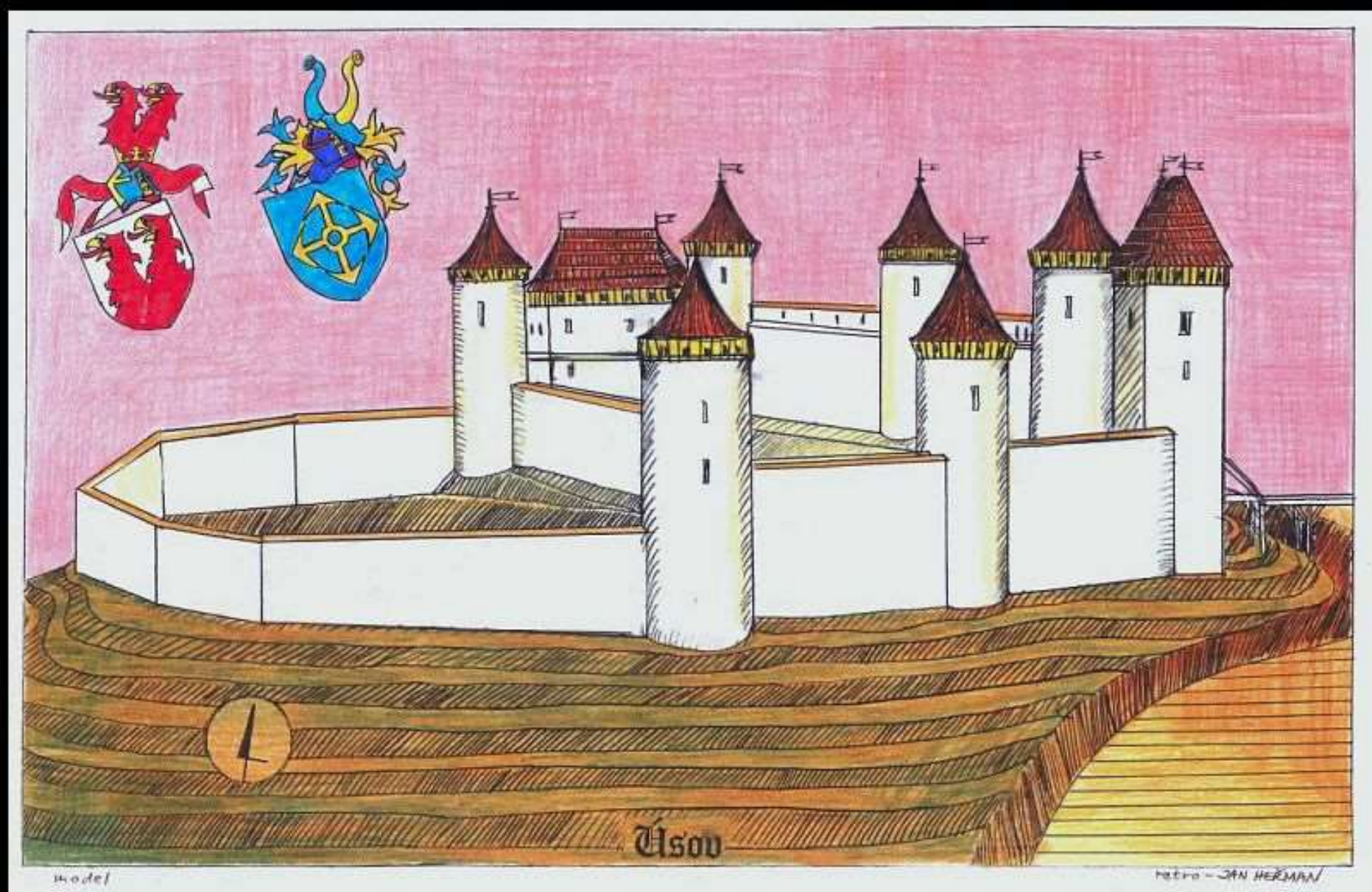
© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman4/bar/Konopiste%2013%20stol%20podle%20D.Menclove,%20T.Durdika,%20P.Chotebora.jpg

Úsov (okr. Šumperk)

- na Z hranici starého sídelního území a královského hvozdu, nad říčkou Doubravkou
- na stezce z Olomouce na Uničov a dále do Čech
- **PP 1260** – purkrabí Idík (Jiljí) I. ze Švábenic
- 1276-1408 – přímá zeměpanská držba
- pak zástava ... 1416-1513 – páni z Vlašimi
- 1513-1597 – páni z Boskovic (dar Vladislava II.) – renesanční přestavba
- 1597-1945 – Lichtenštejnové
- 1645 – vypálili Švédové
- 1692-1699 – barokní přestavba
- dnešní vlastník – Vlastivědné muzeum v Šumperku

Úsov – rekonstrukce dle modelu (J. Heřman)

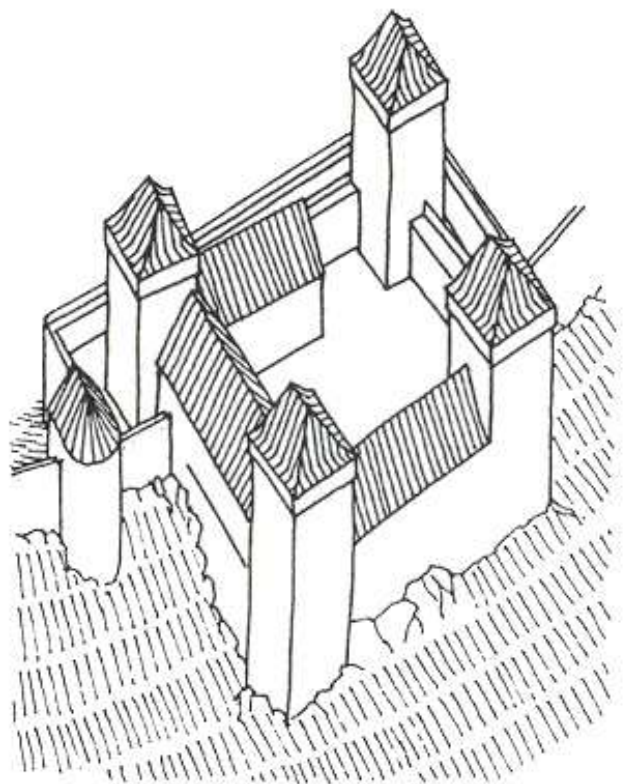
© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman5/bar/Usov%20podle%20modelu.jpg

Středoevropské / italské kastely

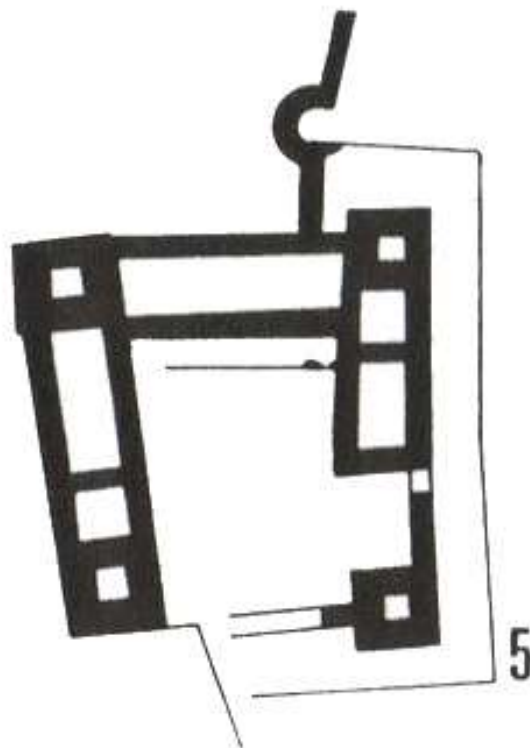
- vyčlenil T. Durdík
- má se jednat o hrady pravidelného čtyřúhelníkového půdorysu
- nejčastěji čtyřvěžové městské hrady
- zpravidla hranolové věže bez možnosti flankování
- tvar se přizpůsobuje městské parcelaci
- příklady: Horšovský Týn, Kadaň
- varianta: Písek
- není všeobecně přijímán (V. Razím)
- spíš patří do široké, variabilní skupiny kastelových hradů (V. Menclová – „severoněmecké“ kastely) s původem snad již v římském stavitelství

KADAŇ, stav po polovině 13. stol.

Zdroj: Durdík, T. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha : Libri, 2002, s. 236.

KADAŇ, půdorys kastelu.

Zdroj: Durdík, T. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Praha : Libri, 2002, s. 524.

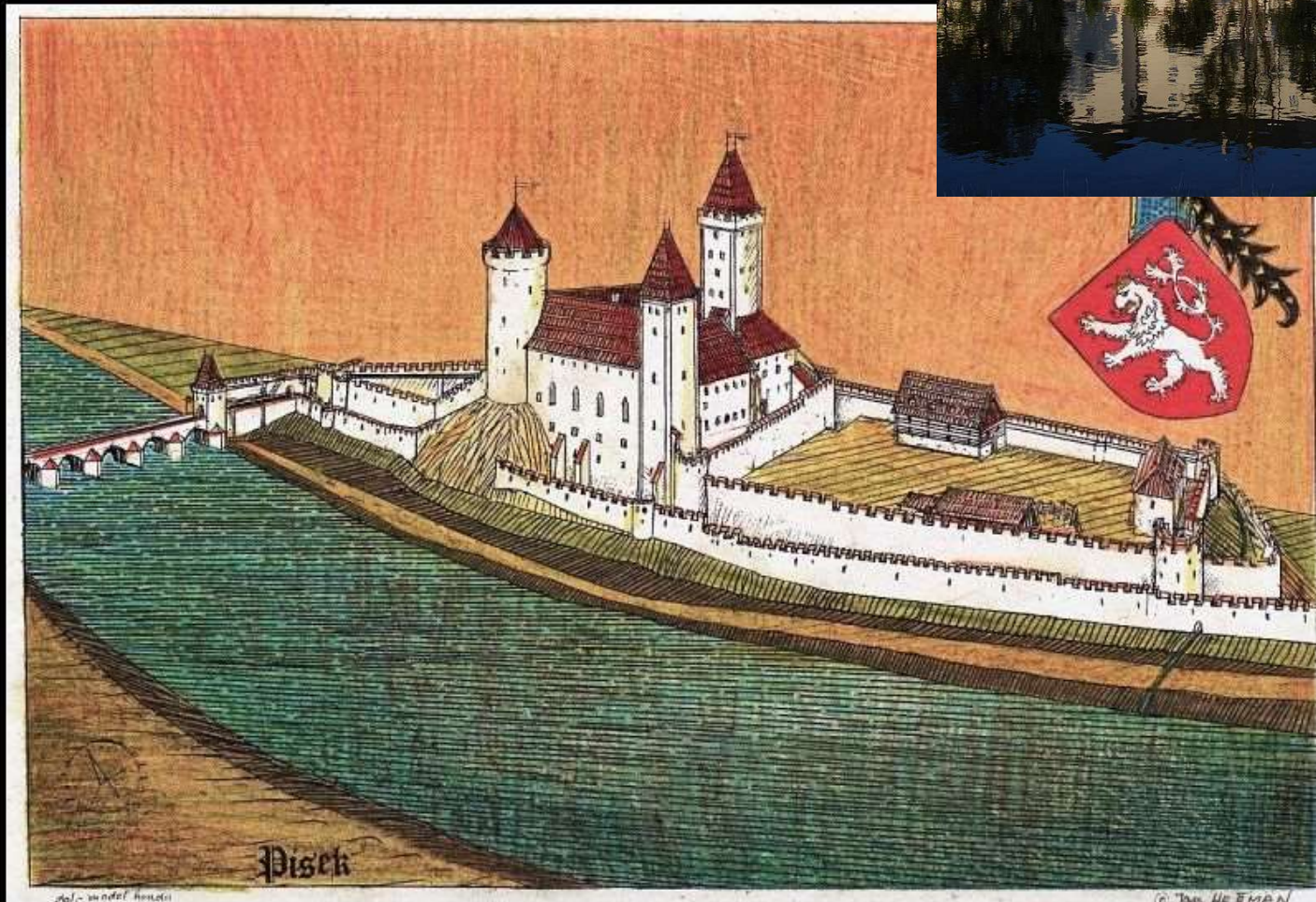
Kadaň

<https://www.ohradech.eu/kadan.html>

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/1/1b/Hrad_Kada%C5%88.jpg

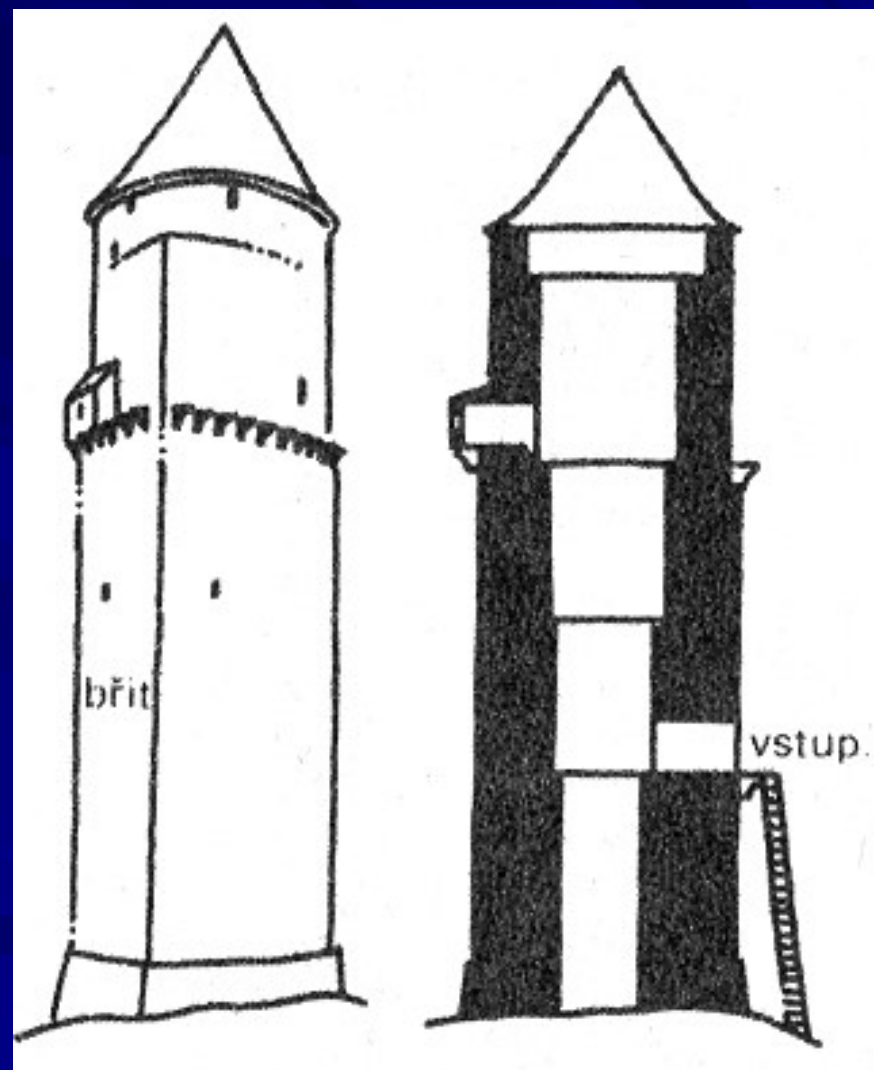
Písek

Hrady bergfritové dispozice

- základní a jednoduchý typ šlechtického hradu od pol. 13. a ve 14. stol.
- **bergfrit** – obranná věž v čele hradu na přístupu do něj (u brány)
- zpravidla kruhový nebo oválný, často s břitem ...
- ale i čtvercový (**Rokštejn, Náměšť na Hané**) či víceboký (**Roštejn**)
- u nás - nejčastěji na ostrožně s bergfritem v čele a s palácem v zadní nechráněnější části, vše doplněno hradbou
- někdy však na nevhodných polohách (v okolí vyšší bod) ... proto byly často v 15. století dobyty ... a přestavovány
- Čechy: **Kokořín, Zbiroh, Hasištejn, Český Šternberk, Šelmberk**
- Morava: **Aueršperk, Bukov, Drahotuš, Obřany, Perštejn**
- Slezsko: **Kaltenštejn, Rychleby, Žulová**
- **Krašov** - bergfrit nahrazen věžicí
- výjimečně kombinace bergritu a donjonu - **Sádek**

bergfrit

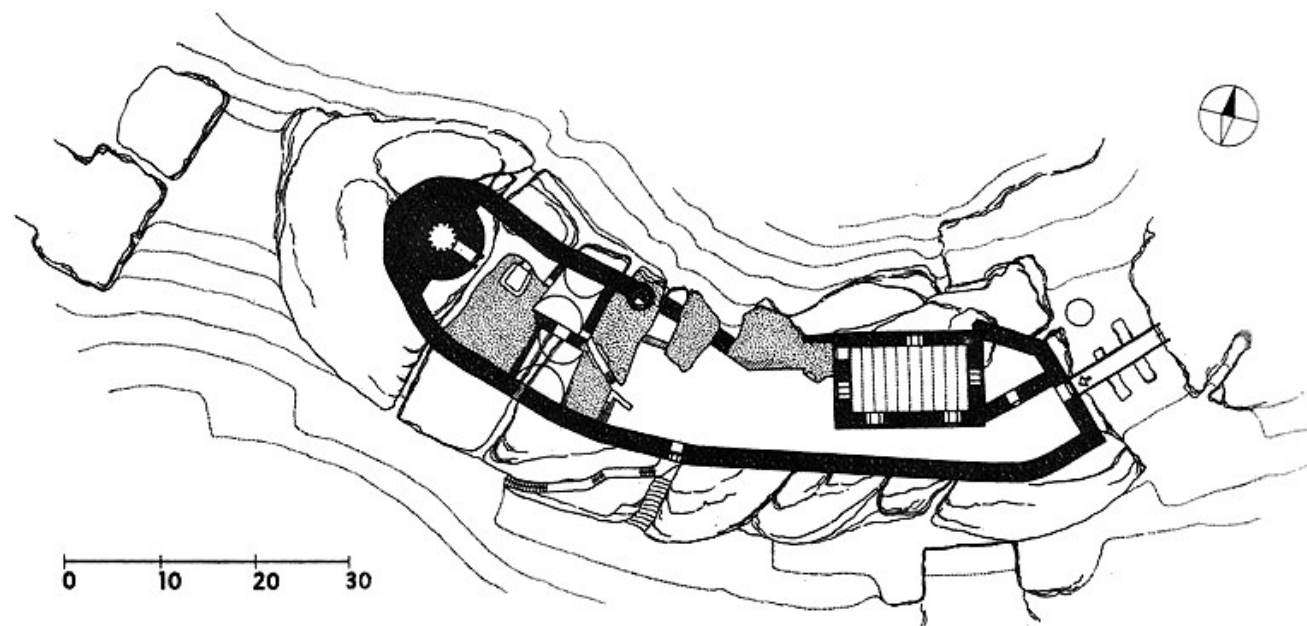

Kokořín

<https://hradkokorin.eu/wp-content/themes/hrad-kokorin/Obrazky/kokorin.jpg>

KOKOŘÍN, hrad před obnovou; křížkované zdivo z 1. pol. 14. stol.

Zdroj: MENCLOVÁ, D. České hrady I. Praha : Odeon, 1976, s. 338.

https://www.ohradech.eu/images/kokorin/kokorin_plan.jpg

Veveří (cca 12 km SZ od Brna)

- skalnatá ostrožna nad Svatkou
- zeměpanský - **výstavba v 1. pol. 13. stol.**
- **PP k roku 1213** (správce Štěpán, patrně předek pánů z Pernštejna)
- Přemysl Otakar II užíval jako vězení
- 1311 zastaven Janu z Vartenberka
- 1334 – markrabě Karel usiluje o navrácení ... pak Jan Jindřich rozšířil
- 1424 – husitské obléhání (posádka Albrechta Habsburského)
- 1468 – dobyl Matyáš Korvín ... pak šlechticí majitelé
- 1645 – obléhání Švédy
- 1741 – dobyt Prusy ... pak šlechtici podnikatelé ...
- 1925 zestátněn ... VUT ... **NPÚ**

Veverří – dnešní stav

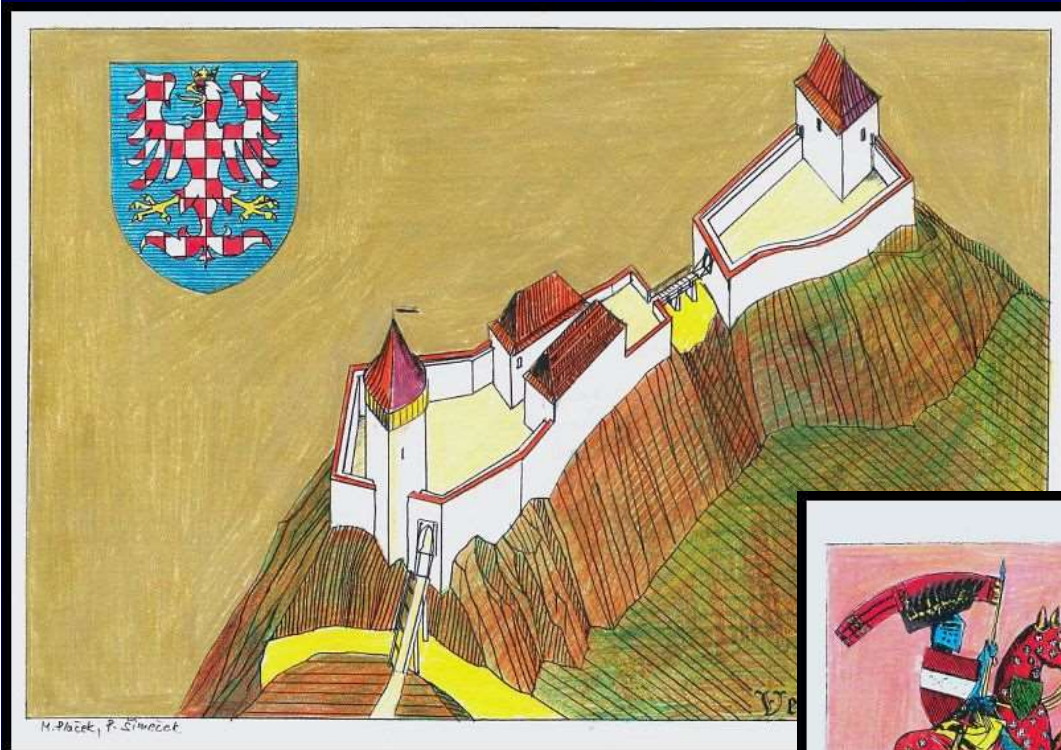
<https://cdn.megapixel.cz/gallery/w1380h900/0/596530.jpg?v=1645989185>

Veveří – dnešní stav, břitová věž (bergfrit)

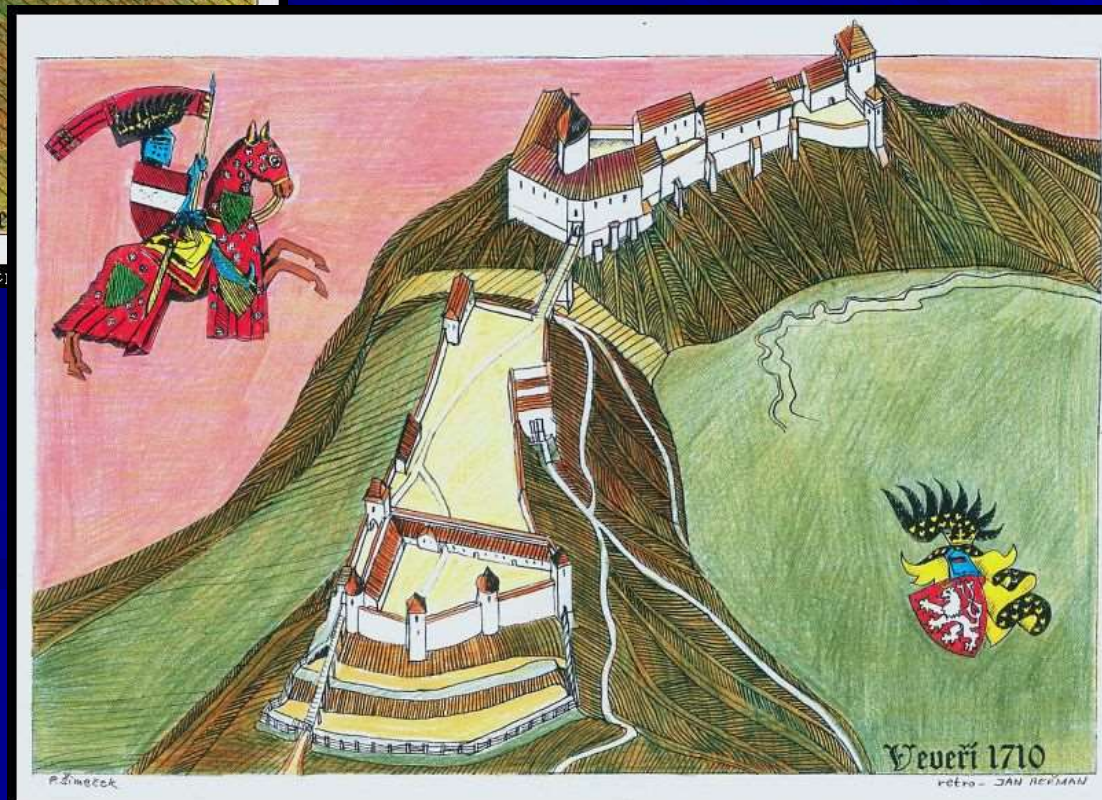

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d9/Veve%C5%99%C3%AD_%28hrad%29_-_pal%C3%A1c_a_most.jpg/1024px-Veve%C5%99%C3%AD_%28hrad%29_-_pal%C3%A1c_a_most.jpg

Veverí ve 13. stol. a na poč. 18. stol. dle M. Plačka a P. Šimečka

© Jan Heřman, http://www.hrady-zrizeniny.cz/s__veveri.htm

© Jan Heřman, http://www.hrady-zrizeniny.cz

Hrady donjonové dispozice

- vyvinut v z. Evrop, už v 11. stol. (často normanská architektura v Anglii)
- **nejstarší** horizont zděných hradů u nás – **Přimda, Olomouc** ?
- charakteristický pro první polovinu čtrnáctého století
- **donjon** – mohutná, zpravidla hranolová obranná a obytná věž
- vstup v patře po žebříku
- někdy doplněn dalším (často vstupním) objektem
- vše obeháno hradbou ...
- např. **Rabí, Čejchanov, Vítkův Kámen** (donjon 14 x 17,5 m), **Pajrek** (16 x 16 m)
- Morava: **Košíkov**
- výjimečně hrad tvořený pouze donjonem - **Kužvart**
- v rozvinutější podobě je věž doplněna dalšími stavbami – **Kozí hrádek**

Hrad Přimda (Pfraeumberg)

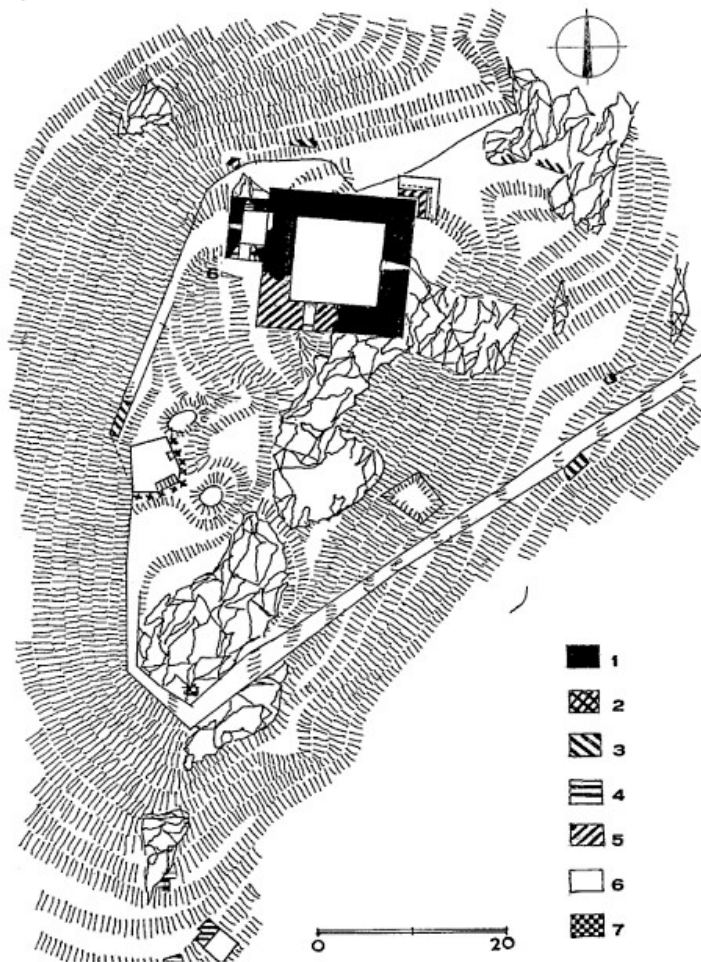
- vznikl **nejpozději 1121** v hraničním hvozdu na **norimberské stezce**
- zřejmě **německý původ** stavitele - Děpolt II. z Völsburgu ?
- Kosmas: „postavili nějakí Němci uvnitř hranic českých ve hvozdu, k němuž se jde přes ves Bělou, hrad na strmé skále.“
- brzy **dobyta Vladislavem II.**
- **pak strážní místo na hranici** ale i **vězení (Soběslav II., Přemysl II.)**

https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/8/8a/P%C5%99imda_-_n%C3%A1dvo%C5%99%C3%AD.jpg/1024px-P%C5%99imda_-_n%C3%A1dvo%C5%99%C3%AD.jpg

Přimda

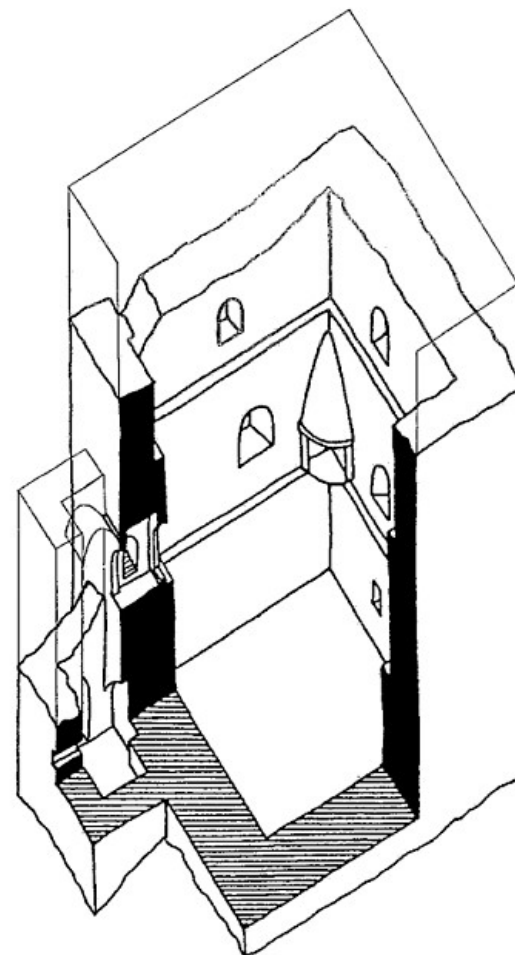
PŘIMDA, půdorys hradu podle T. Durdíka. 1 - románské zdivo donjonu, 2 - možné románské zdivo, 3 - gotické zdivo, 4 - pozdně gotické zdivo, 5 - zdivo z 20. století, 6 - archeologicky zjištěné středověké zdivo na sucho, 7 - blíže nedatované historické zdivo

ZDROJ: DURDÍK, T. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 3. Praha: Libri, 2008, s. 100.

hranolová věž se stěnami až 4 m mocnými)

PŘIMDA, částečná rekonstrukce axonometrického řezu donjonem

ZDROJ: DURDÍK, T. Ilustrovaná encyklopedie českých hradů. Dodatky 3. Praha: Libri, 2008, s. 100.

Hrad Přimda (Pfraeumberg)

Nejstarší prevét v Čechách

http://www.taggmanager.cz/poi_images/3217/7572_nejstarsi_.jpg

http://www.taggmanager.cz/poi_images/3217/7571_vstup_na_p.jpg

Hrad Přimda (Pfraeumberg)

Kamenné okno v 2. patře

Výklenek (kobka ?)

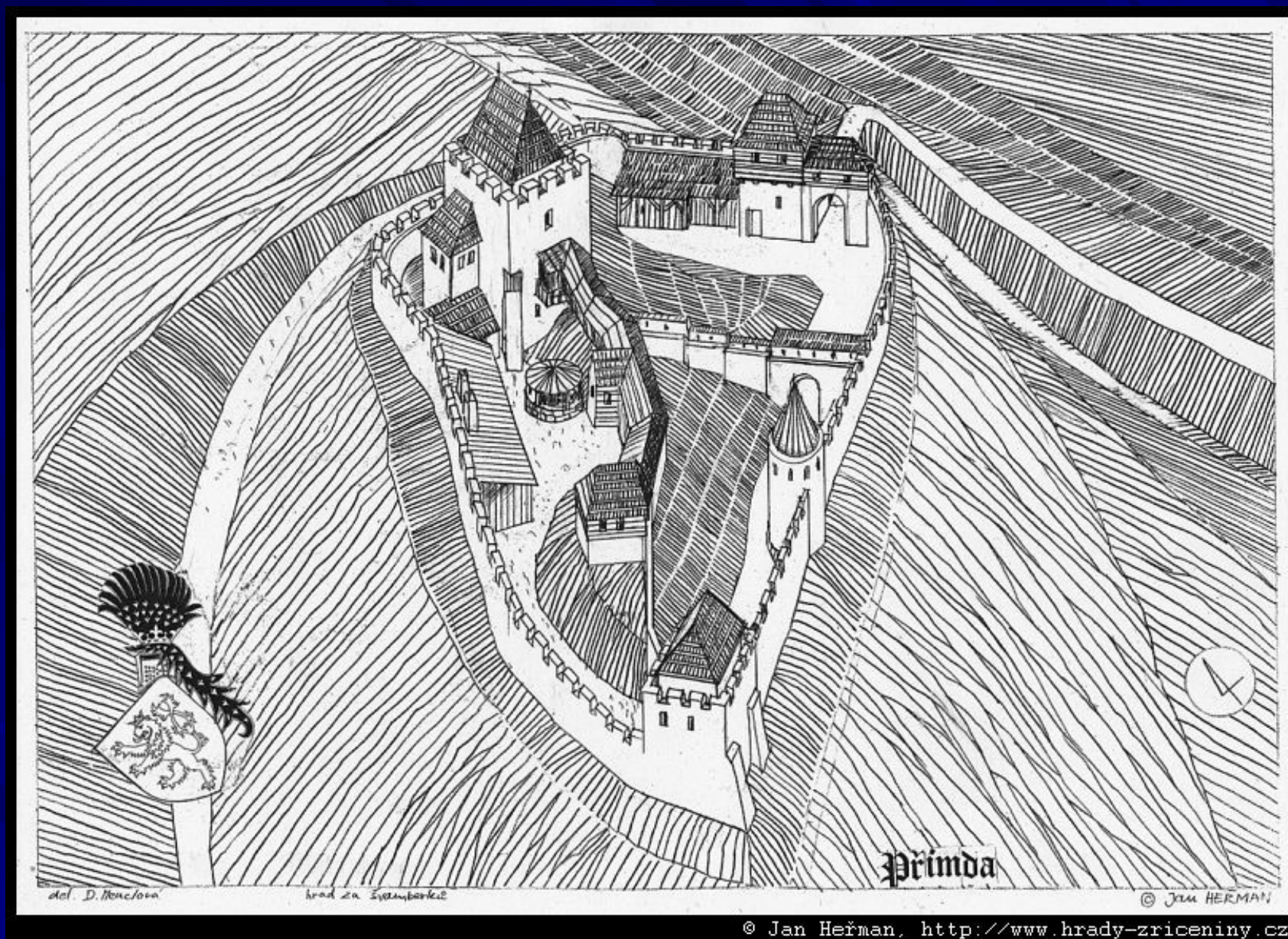

<https://radiozurnal.rozhlas.cz/sites/default/files/images/02684612.jpg>

<https://vltava.rozhlas.cz/sites/default/files/images/02684609.jpeg>

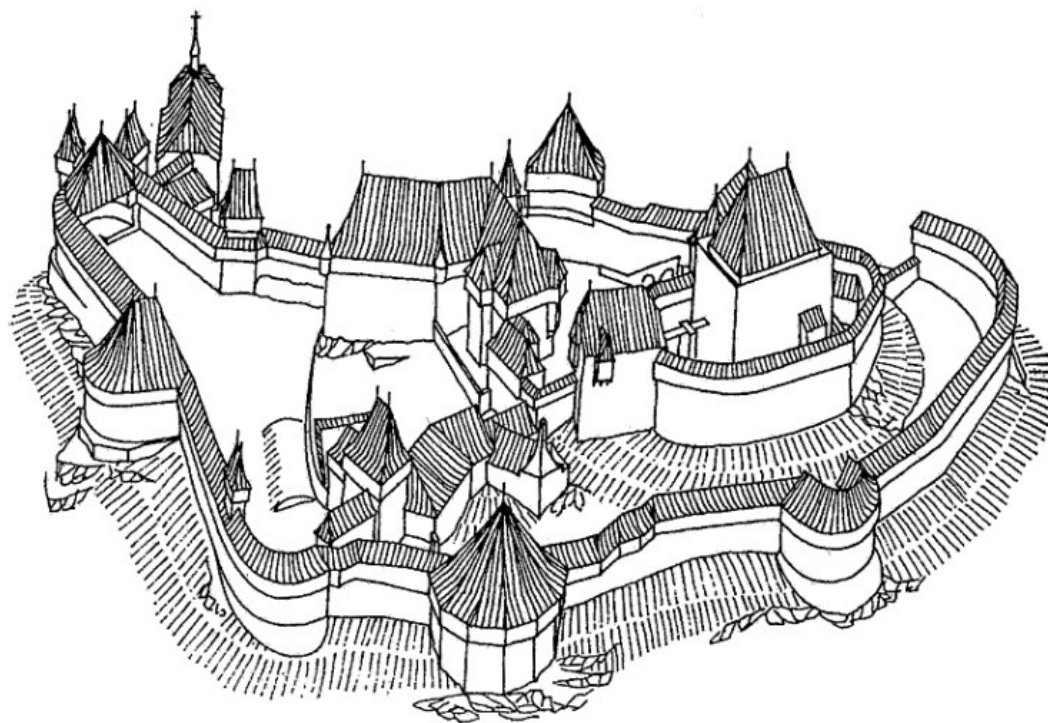
Přimda

Rabí

RABÍ, hmotová rekonstrukce hradu v 1. polovině 16. století

Rabí

PLÁN HRADU

(s vyznačením částí hradu a stavebních etap na úrovni I. nadzemního podlaží)

Legenda

- Nejstarší část hradní komplexu z doby po roce 1350
- Části hradu vzniklé při několika dílčích úpravách přibližně mezi lety 1390 až 1440
- Nejmladší (pozdně gotická) část hradu z doby mezi roky 1480 až 1520

Brumov (nad městem Brumov-Bylnice, V Morava)

- kopec 380 m n. m. ... na stezce Vlárským průsmykem do Uher
- zeměpanský - **výstavba v 1. pol. 13. stol.**
- **PP 1224 a 1255** (purkrabí Smil ze Střílek a Brumova)
- ještě 1342 v přímé držbě panovníka (Karel jako markrabě) ... později zastavován
- husitské obléhání a dobytí ... sídlo loupežné družiny
-
- poč. 16. stol. (p. Meziříčtí z Lomnice) – velká přestavba
 - zvětšen palác + přibýlo předhradí („dolní hrad“) + 2 bašty
- 17. stol. – důl. pevnost (třicetiletá válka, 1663 turecké vpády, 1680 Tököly, Rákoczi 1703-1710) ... 1710 požár,
- **1820 – def. požár**
- v současnosti konzervován a revitalizován

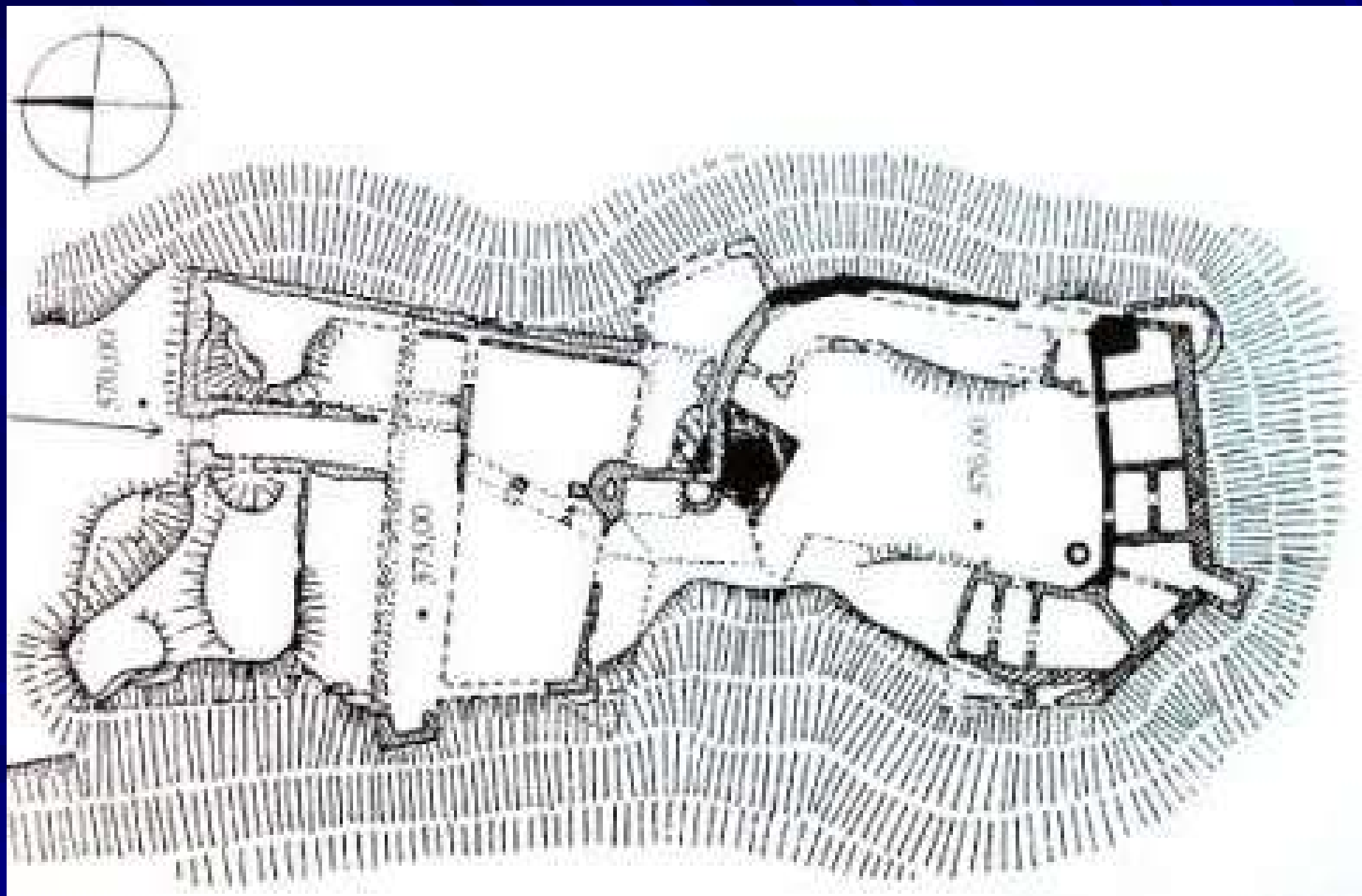
Brumov – pozůstatky hradu na dnešním městě

© Petr Fabian, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

<https://www.hrady-zriceniny.cz/img/foto/2015/DSC56208.JPG>

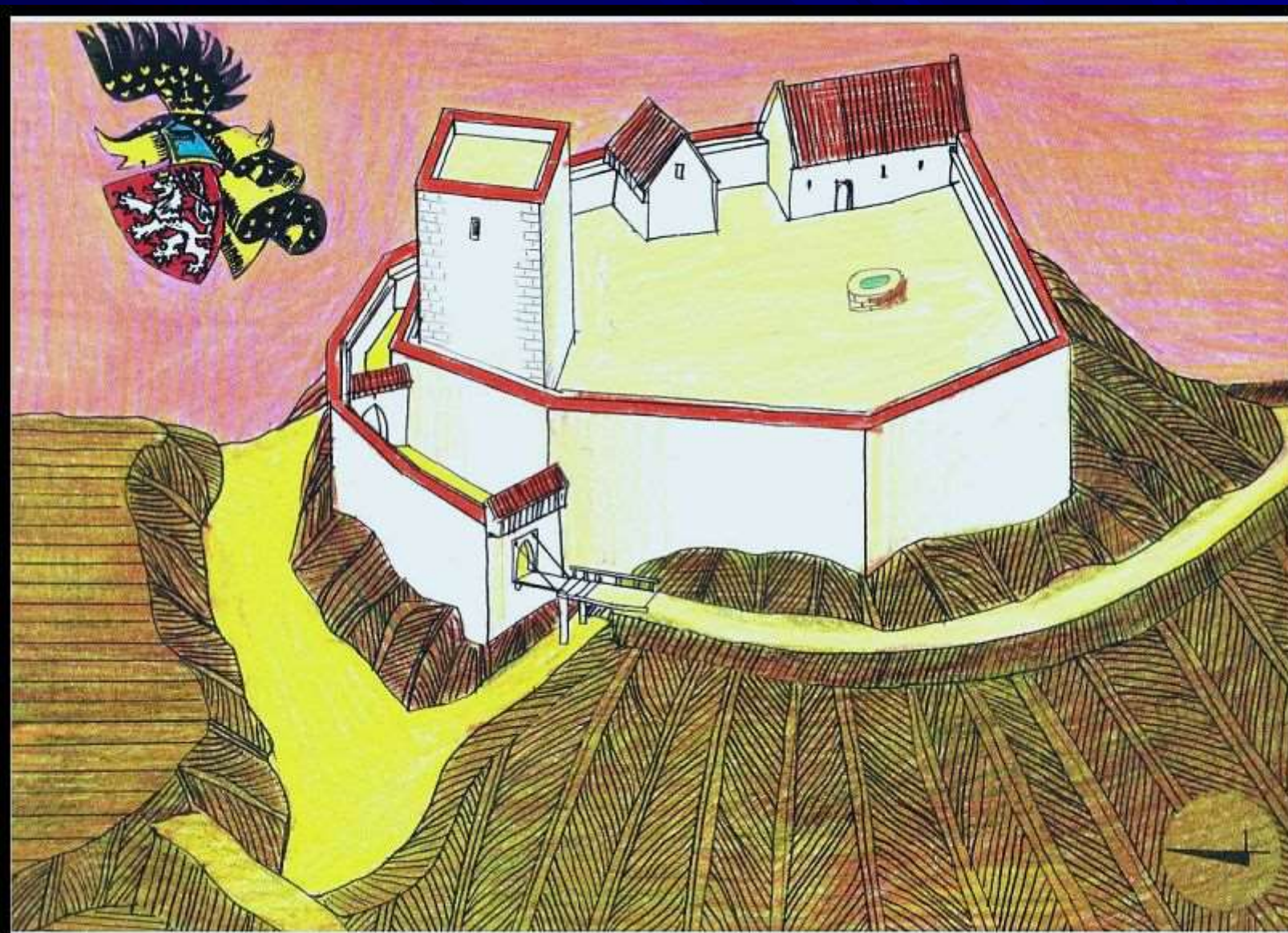
Brumov – současný půdorys

Brumov – románský tympanon

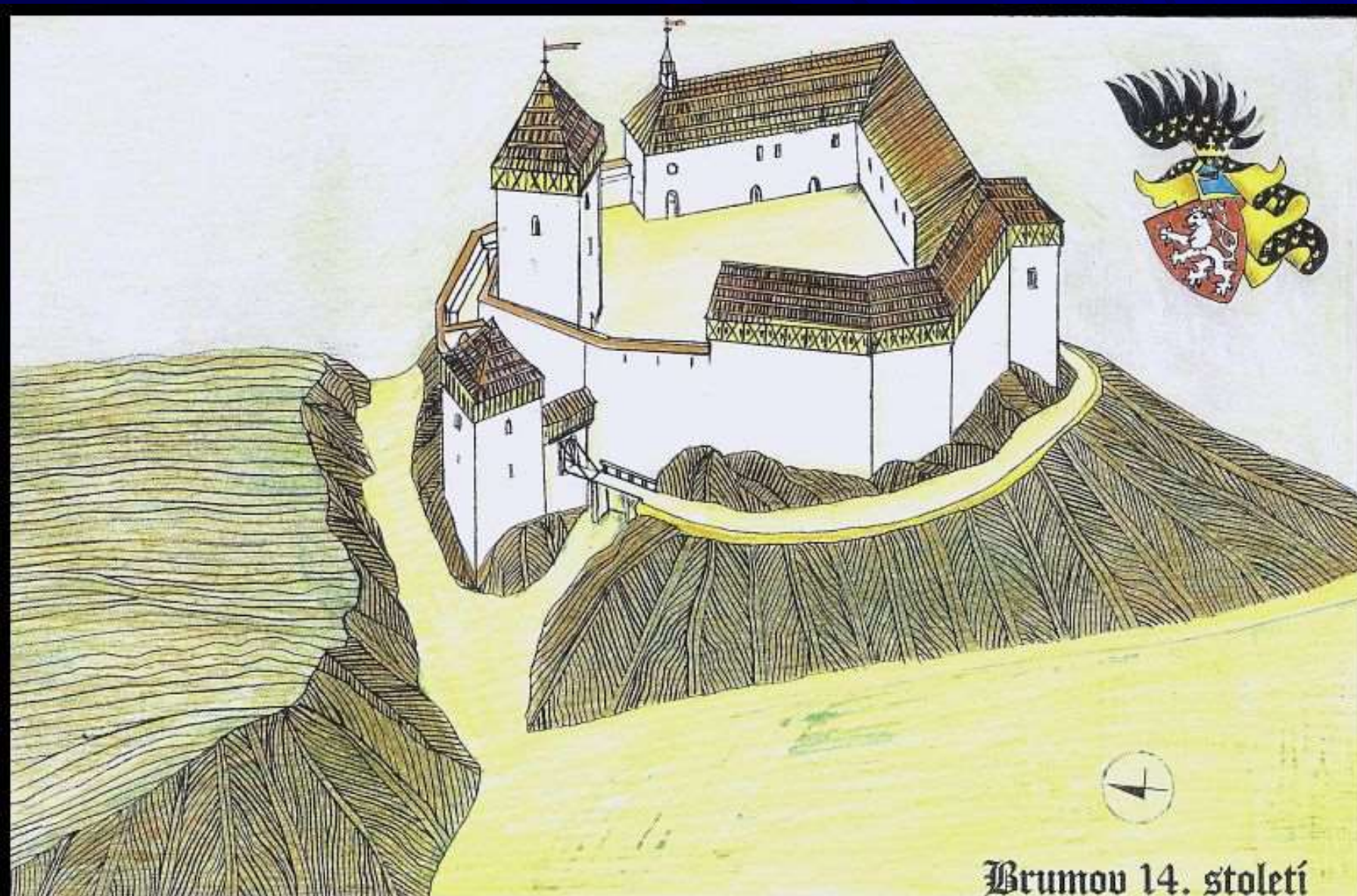
Brumov ve 13. stol. – rekonstrukce podle J. Kohoutka

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman3/bar/Brumov%20podle%20J.%20Kohoutka2.jpg

Brumov ve 14. stol. – rekonstrukce podle J. Kohoutka

Brumov 14. století

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

Brumov ve 17. stol. – rekonstrukce podle vyobrazení 1643

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman6/bar/Brumov%2017.%20stol.%20podle%20castles.cz.jpg

Hrady s palácem jako hlavní obrannou i obytní stavbou

- úsporný typ hradu, většinou šlechtického založení
- 2. polovina 13. století a 14. století
- jádro tvoří palác v dominantní poloze s přihrazeným nádvořím
- např.: **Blansek, Kuchlov, Nový Žeberk, Řebřík, Tetín, Vlčtejn**

alternativní názvy:

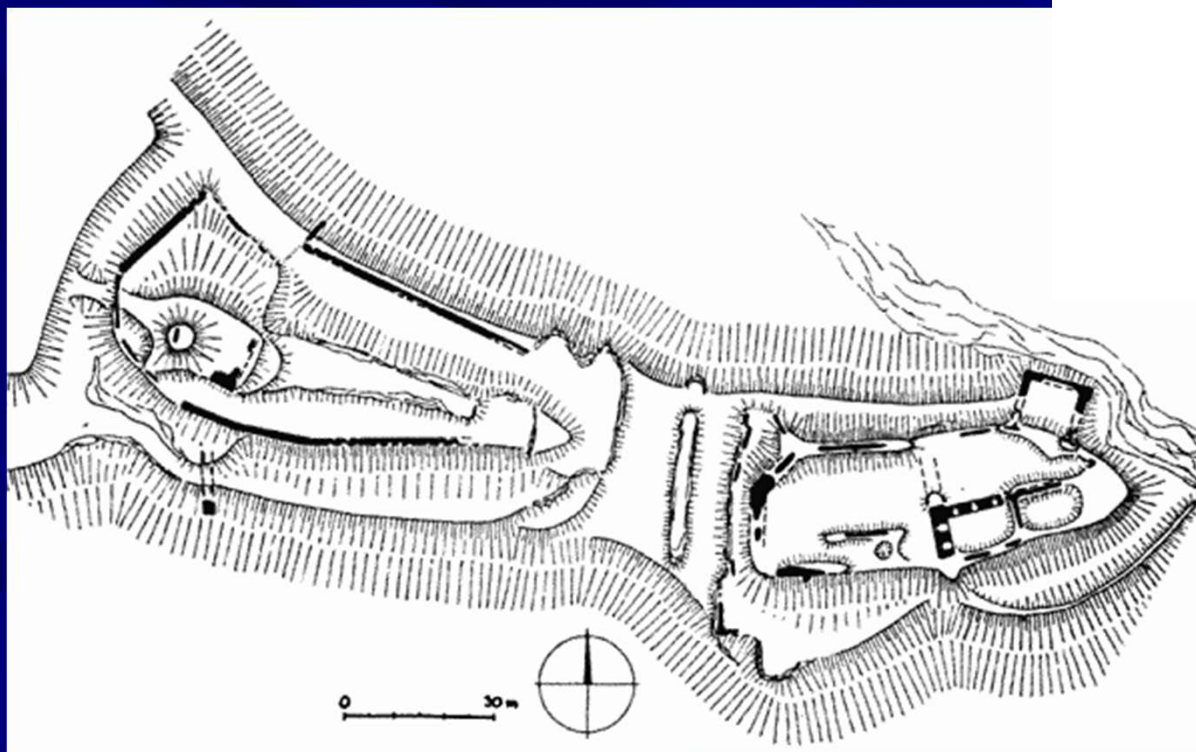
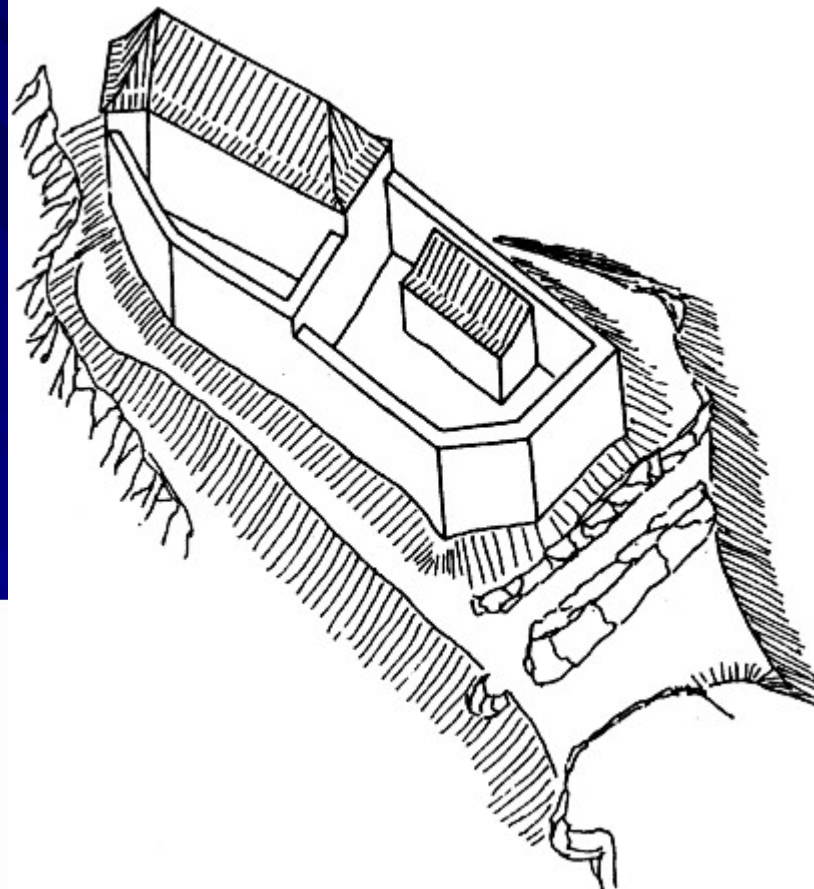
bezvěžové hrady, vydělené dvorem hlavní hradby

(na rozdíl od plášťových hradů zástavba jádra mohla hradbu převyšovat)

anebo **hrady s dvorcovou zástavbou**

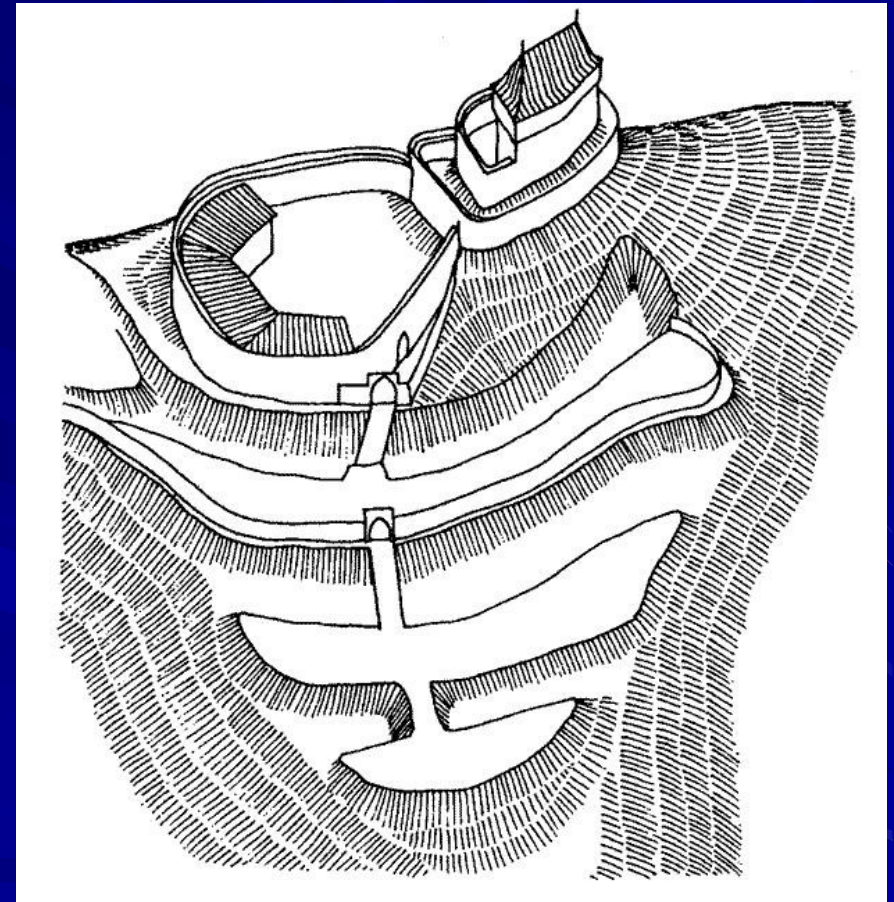
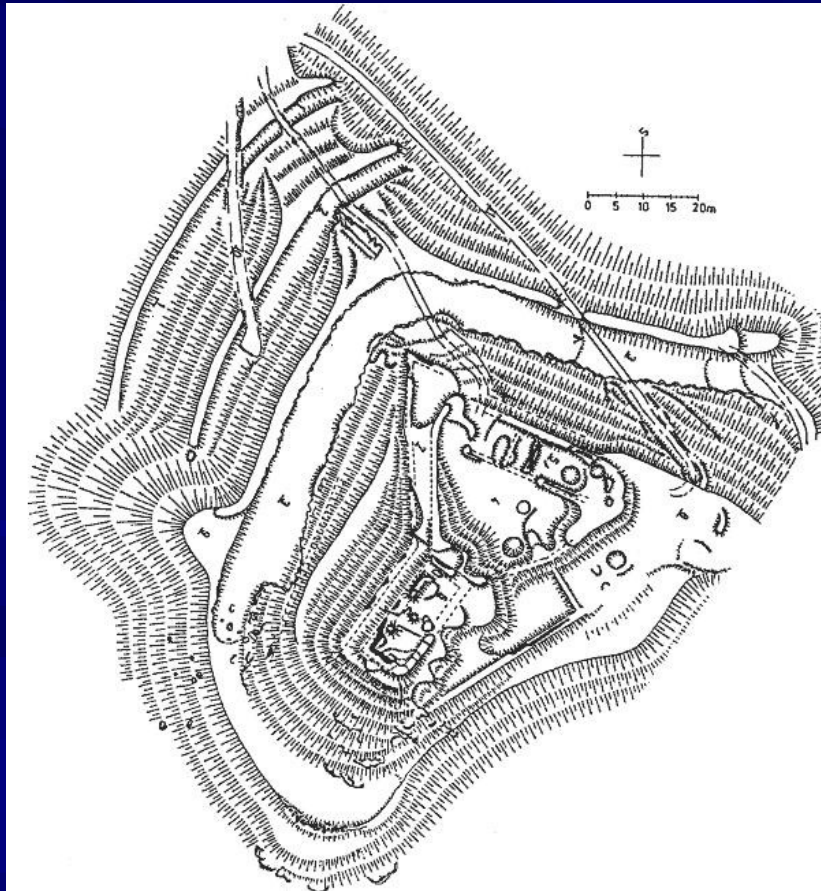
Blansek

- rekonstrukce nejstarší části dle M. Plačka
- půdorys dle M. Plačka

Nový Žeberk

- rekonstrukce nejstarší části dle M. Plačka
- půdorys dle M. Plačka

<https://www.hrady.cz/hrad-novy-zeberk/galerieo/2244#images-1;>
Durdík 2002

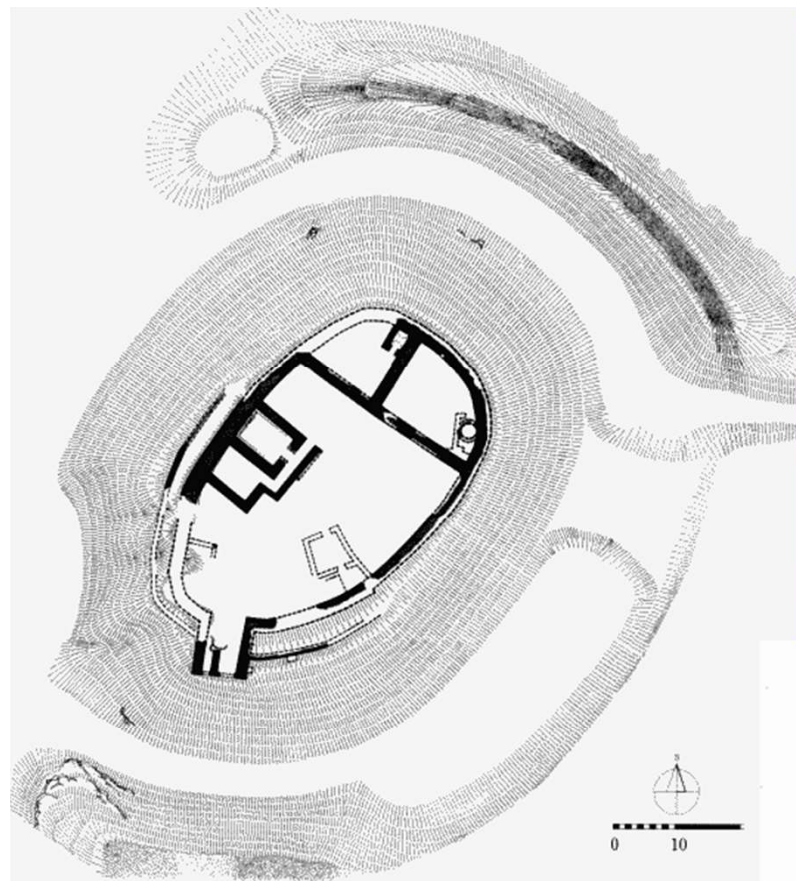
<https://www.hrady.cz/hrad-novy-zeberk/galerieo/2244#images-7>

Hrady s plášťovou zdí

- typ bezvěžového hradu, většinou šlechtického založení
- snad již 2. polovina 13. stol., ale hlavně 14. stol.
- hlavně Morava a Slezsko (původ ?), D. Rakousko ... výjimečně Čechy
- **hlavním obranným prvkem silná, vysoká obvodová hradba**, za níž jsou skryty budovy hradu
- průběžný vnitřní ochoz umožňoval pohyb obránců
- věž zpravidla pouze „bránská“
- příklady:
 - Morava: Boskovice, Brníčko, Dalečín, Starý Světlov
 - Slezsko: Vartnov, Vikštejn ?
 - Čechy: Košumberk, Lanšperk, Pořešín

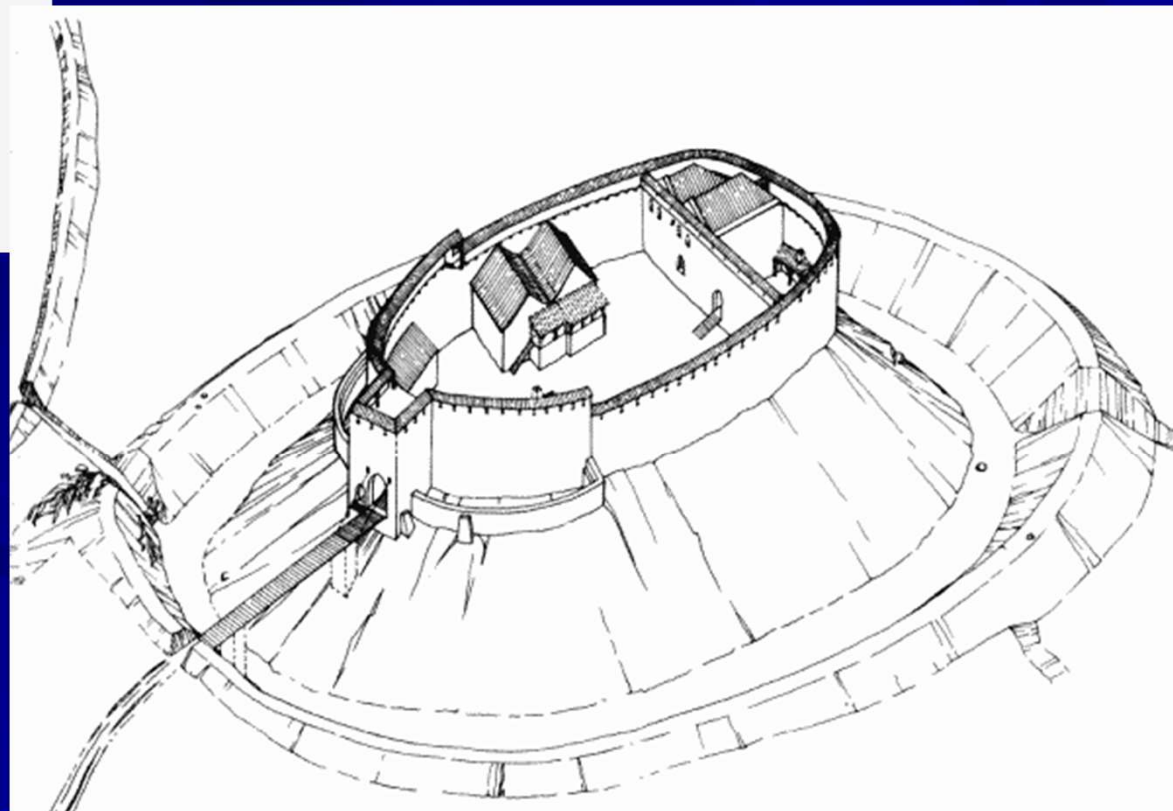
Vartnov (okr. Opava)

Rekonstrukce stavu v 15. století

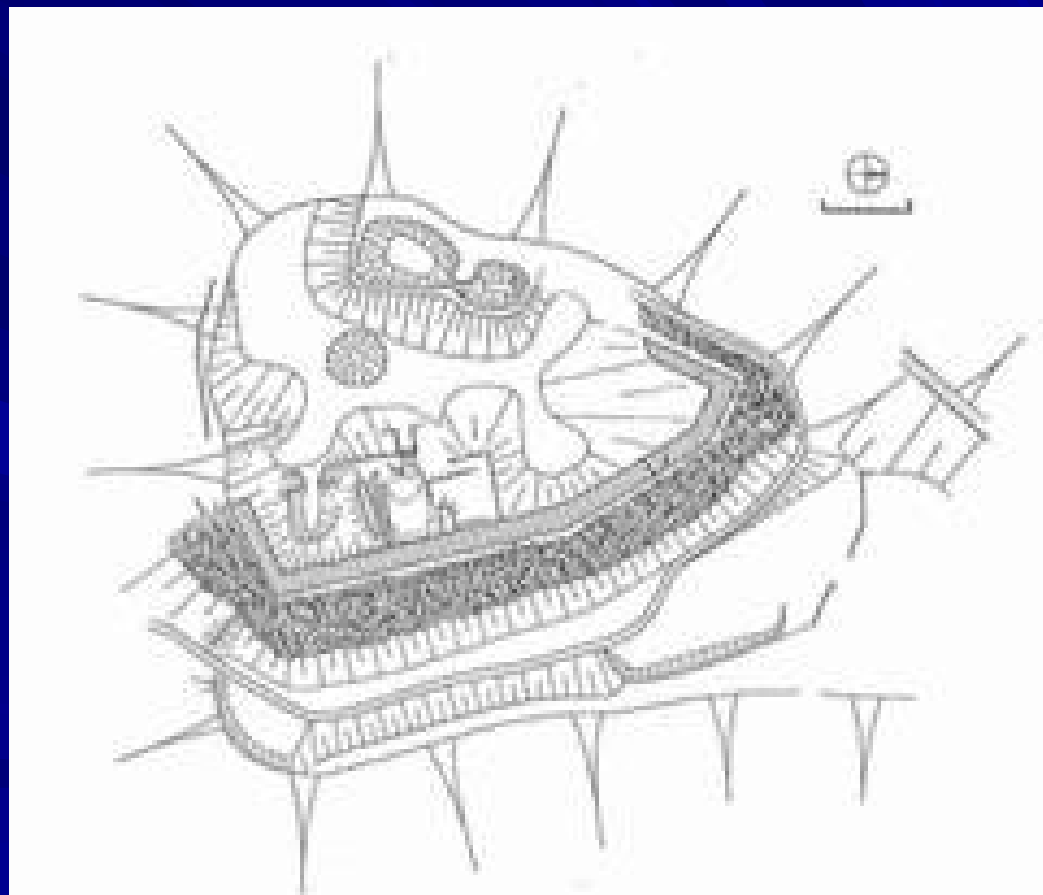
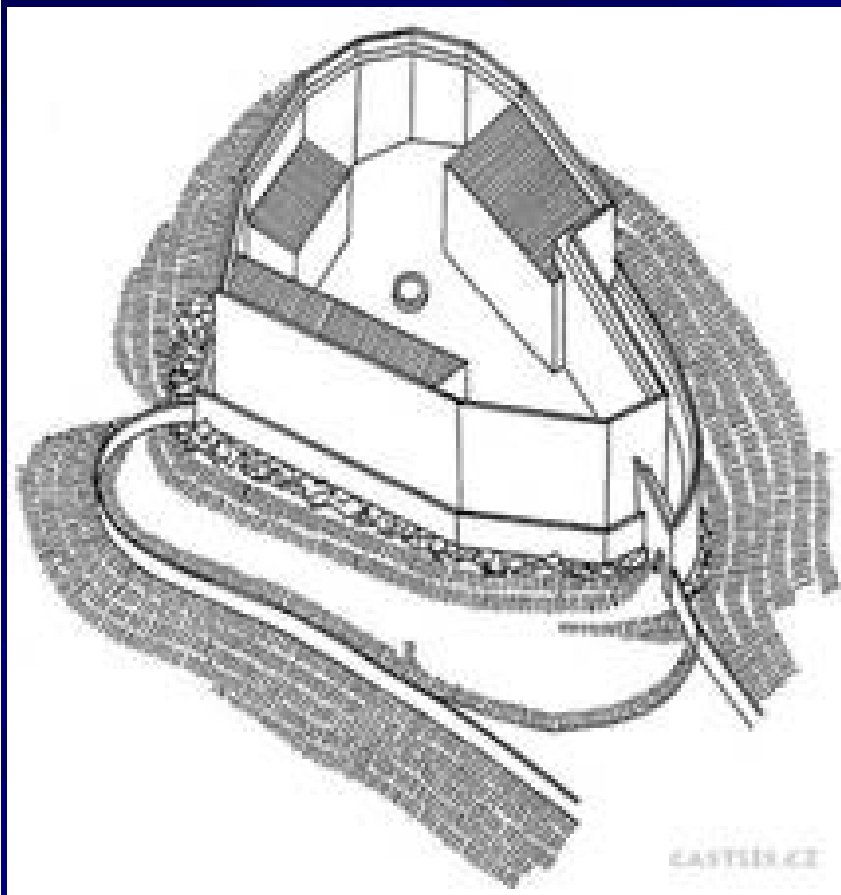
Půdorys

<https://www.valka.cz/Vartnov-t188678>

Lanšperk (v. Čechy, okr. Ústí nad Orlicí)

Hmotová rekonstrukce dle T. Durdíka

Templštejn (obec Jamolice, JZ Morava)

- skalnatá ostrožna nad pravým břehem Jihlavy

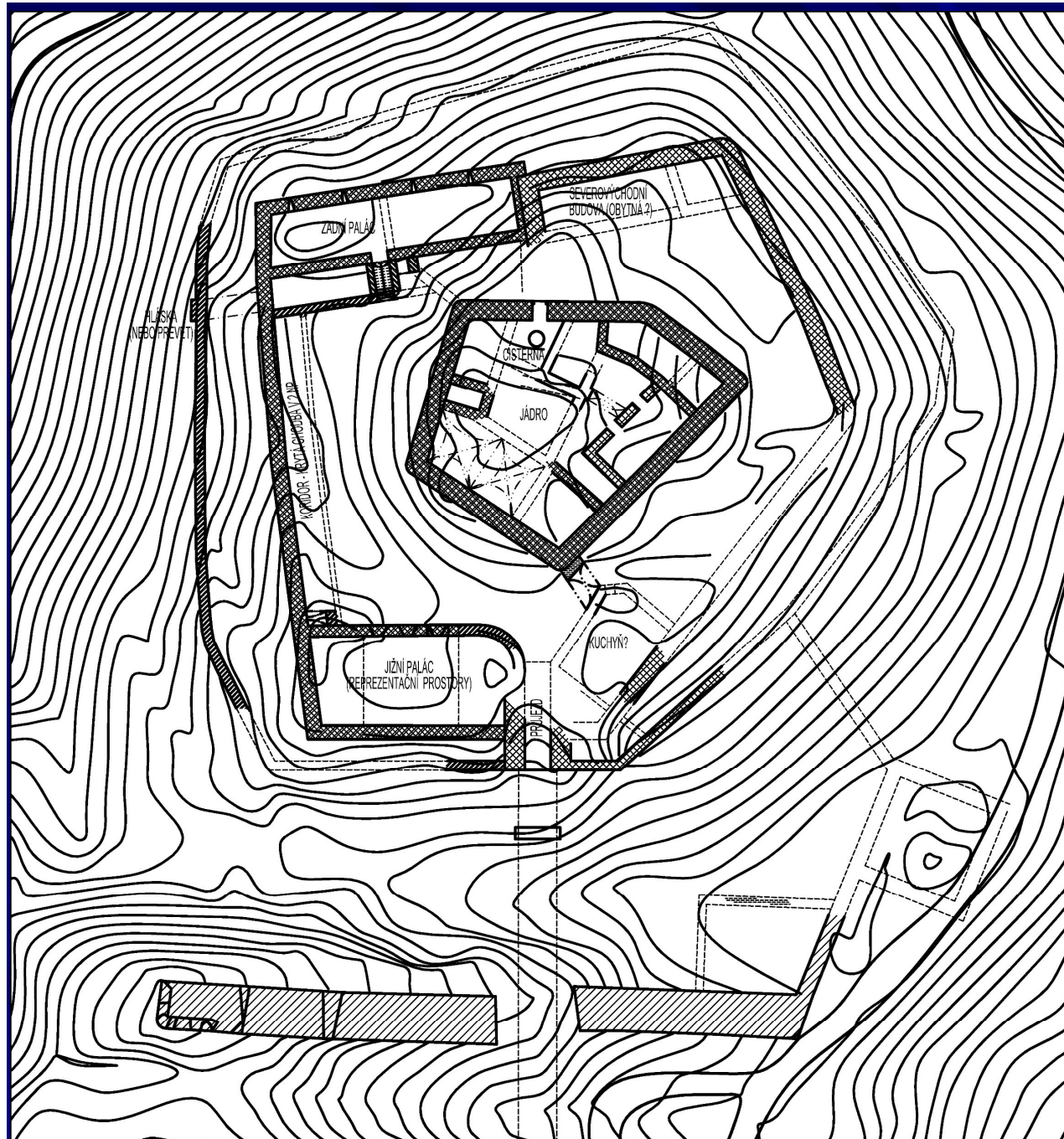

http://www.templstejn.cz/wp-content/uploads/2021/02/Photo_6553627_DJI_27_jpg_4210091_0_2021115154138_photo_original-1024x576.jpg

Templštejn

- 1379 - doložena templářská komenda v Jamolicích ... **výstavba hradu 1281-1298**
- po r. 1312 (zrušení řádu) ... šlechtická držba (mj. páni z Lipé)
- zpustl někdy v 1. pol. 16. stol.
- dnes soukromý majitel – postupná konzervace vč. ZAV
- nejstarší hradní jádro (40 x 30 m) – půdorys pětiúhelníku
- tupý břít - k přístupové straně, tl. stěn cca 2,2 m, v = cca 12 m
- u vstupu, na nejvyšším místě hradu ? - cisterna (dnešní hl. 7,5 m ... pův. 14 m ?),
- kolem – další okružní hradba + další zástavba (na J palác, na S hosp. budova)
- další parkánová hradba + příkop ...
- později + mohutná štítová zeď (cca 1470) proti případnému ostřelování + příkop (š = 9 m, h = 5,5) + pahorek + mohutný příkop (š = 20 m, h = 10 m)
- použití cihel v mladší fázi ...
- ZAV (M. Dejmal) - fragm. kachlů, reliéfních dlaždic, keramických kružeb a dalších tvarovek, prejzů, klenebních žeber, ostění ...
- opodál na J se rozkládala přilehlá ZSV

Templštejn

ORIENTAČNÍ DATE

13. STOL.
- KOLEM 1280

13. STOL.
- PŘED 1300?

POČ. 14. STOL.?

POL. 14. STOL.?

PO 1379

PO 1400?
(PŘED 1440)

PŘED 1470?

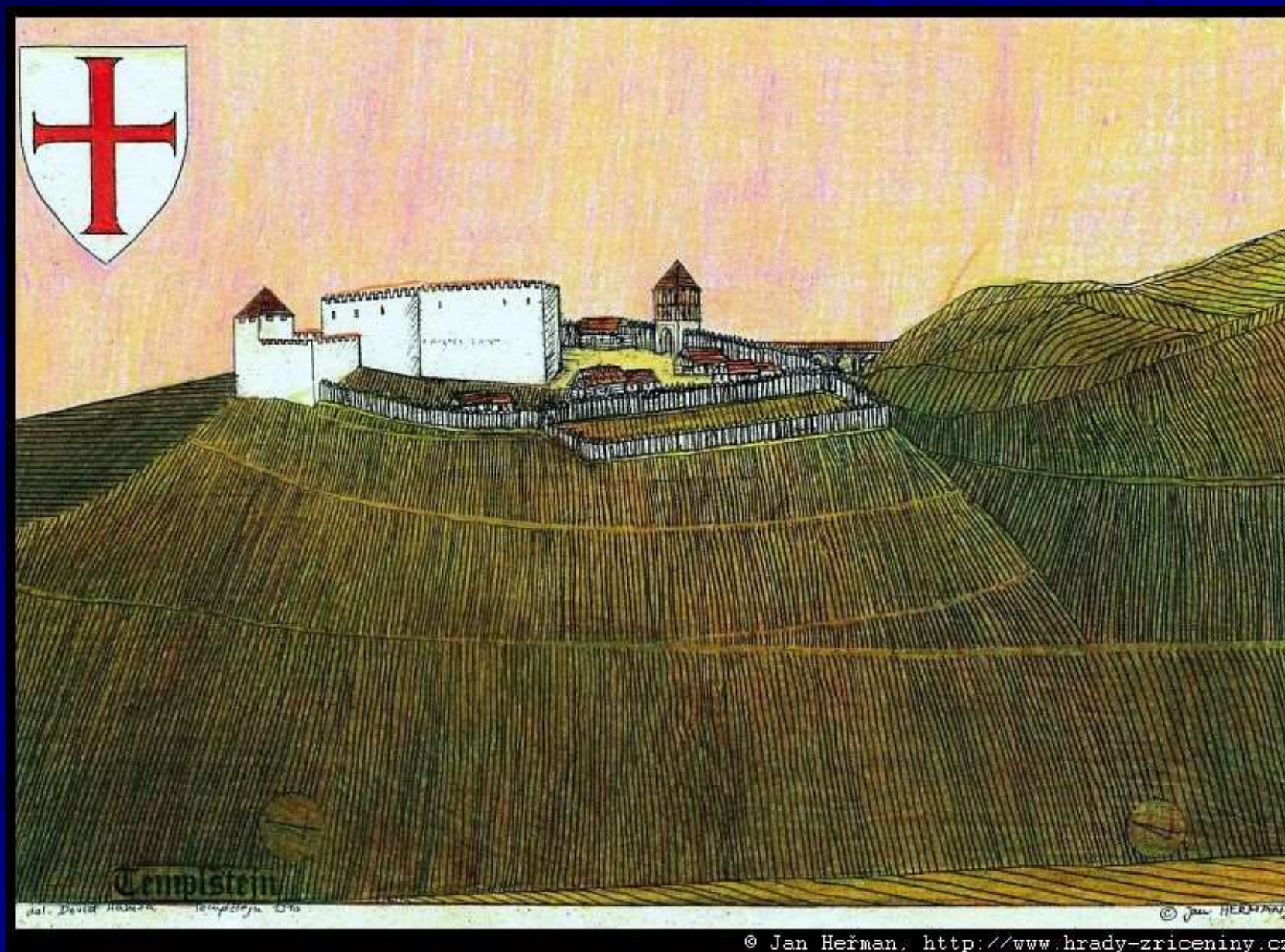
KOLEM 1500?

LEGENDA

- OBVODOVÁ HRADBA JÁDRA
- VESTAVKY V JÁDŘE?
V JÍŽNÍ A SEVERNÍ ČÁSTI
- HRADEBNÍ OKRUH SV. ČÁSTI
DALŠÍ VESTAVKY V JÁDŘE?
- SEVERNÍ TRAKT SEV. PALÁČE, STŘEDNÍ ČÁST
JÍŽ. PALÁČE + SPOJOVACÍ HRADBA
- PŘESTAVBA SEVERNÍHO PALÁČE (DVORNÍ TRAKT), KORIDOR,
ZÁP. PARKÁN, PŘESTAVBA JÍŽNÍHO PALÁČE (ROZŠÍŘENÍ + PATRO) ATD.
- DODATEČNÉ ÚPRAVY
- ŠTÍTOVÁ STĚNA, 2 PŘÍKOP ATD.
- OPEVNĚNÍ
- PILÍŘOVÁ BRÁNA, ZÁSTAVBA
ZA ŠTÍTOVOU STĚNOU

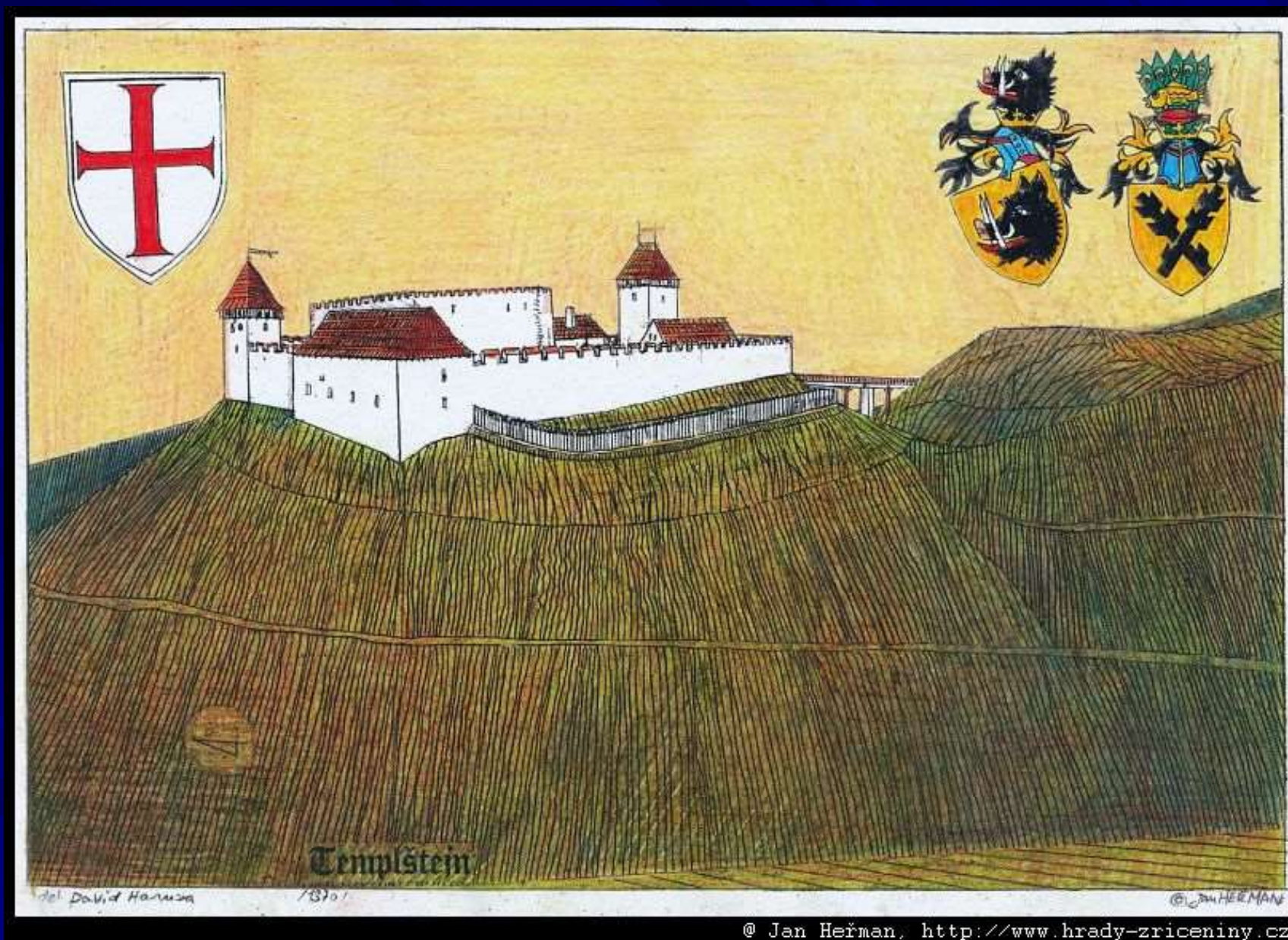
Templštejn kolem r. 1310 podle D. Hamzy

© Jan Heřman; <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare5/Jan_Herman8/Templštejn%201310%20podle%20D%20Hamzy.jpg

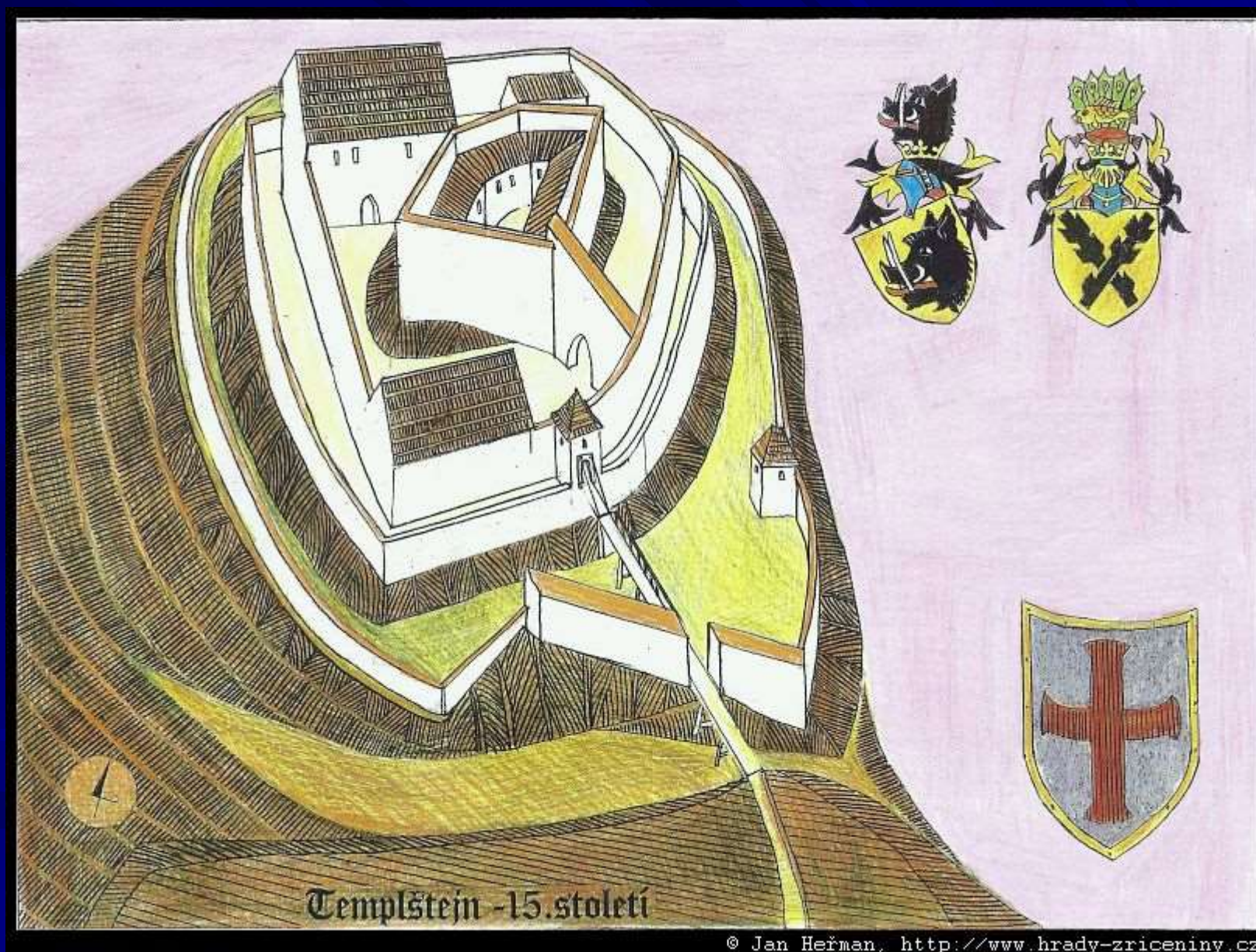
Templštejn kolem r. 1370 podle D. Hamzy

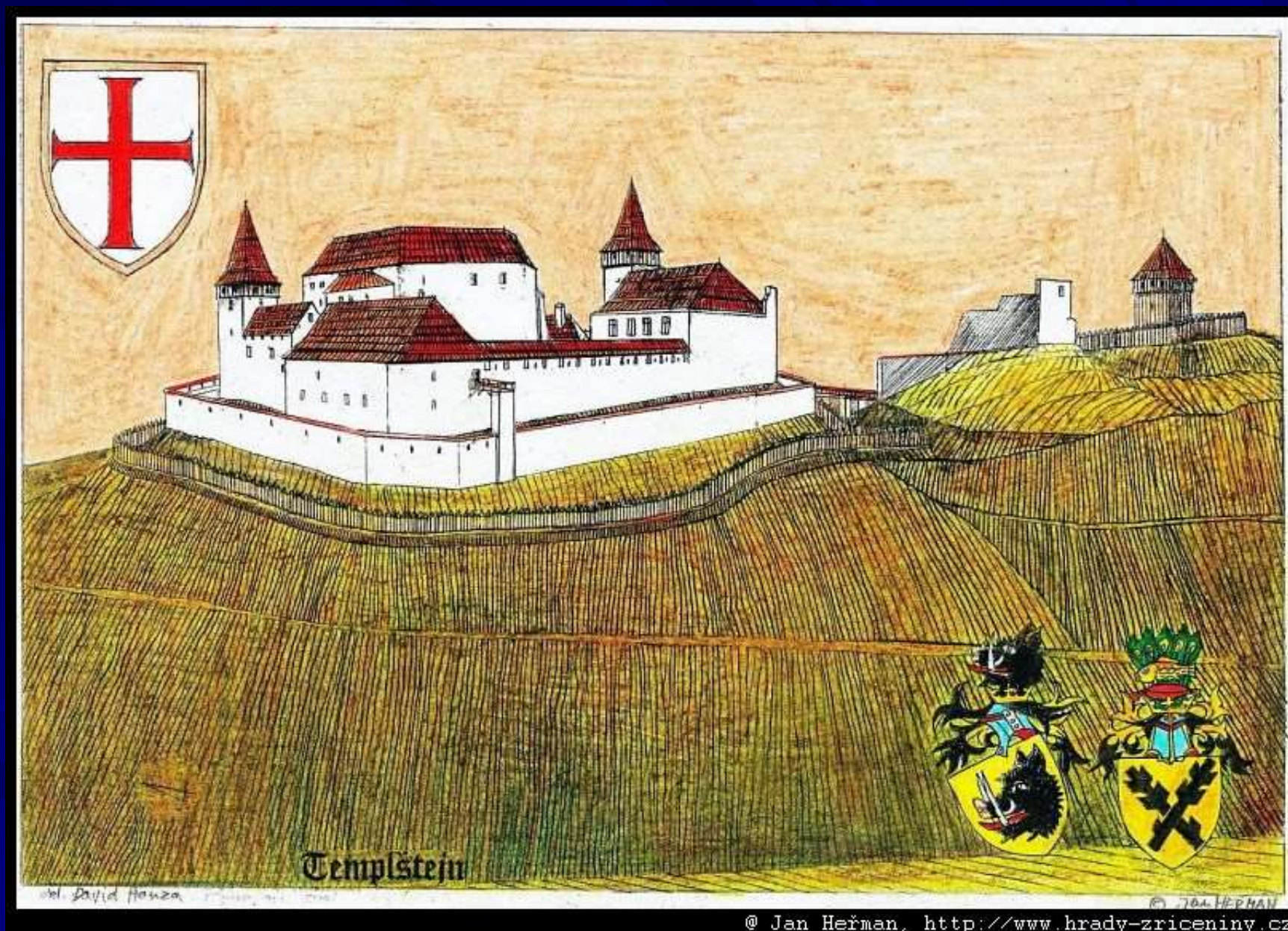
@ Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare5/Jan_Herman7/bar/Templštejn%201370%20podle%20D%20Hamzy%20bar.jpg

Templštejn, centrální část v 15. stol. podle M. Plačka

Templštejn kolem po r. 1510 podle D. Hamzy

@ Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare5/Jan_Herman7/bar/Templštejn%20po%201300%20podle%20D%20Hamzy%20bar.jpg

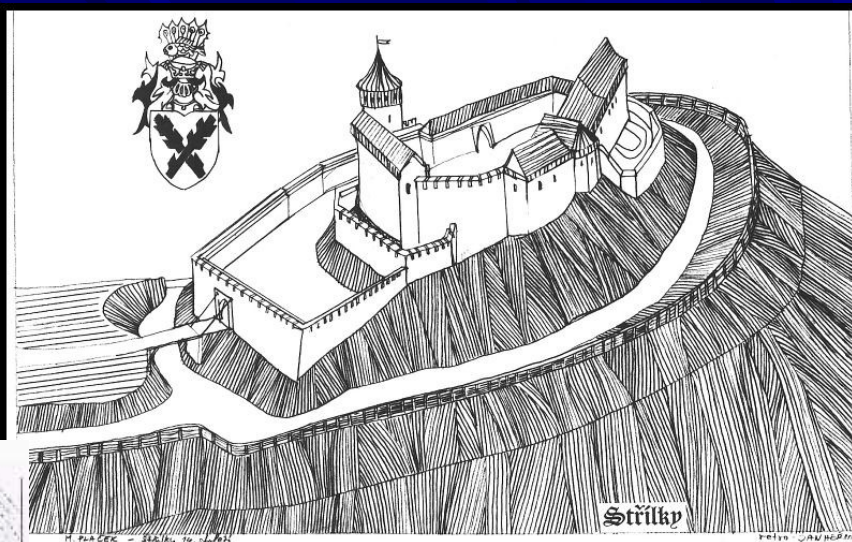
Hrady se štítovou zdí

- obsahuje masivní masivní tzv. štítovou zeď, chránící nejvíce zranitelné (přístupové) čelo areálu
- již v 13. stol. x torzovitost a nedostatečný stav výzkumu
- opětovný nástup v 15. stol. s rozvojem palných zbraní
- 13. stol. - Hrádek u Podmokel, Střílky, Šenkenberk
- 15. stol. - Ralsko, Radkov,
- Helfštýn – štítová zeď s komorami pro palné zbraně

Střilky

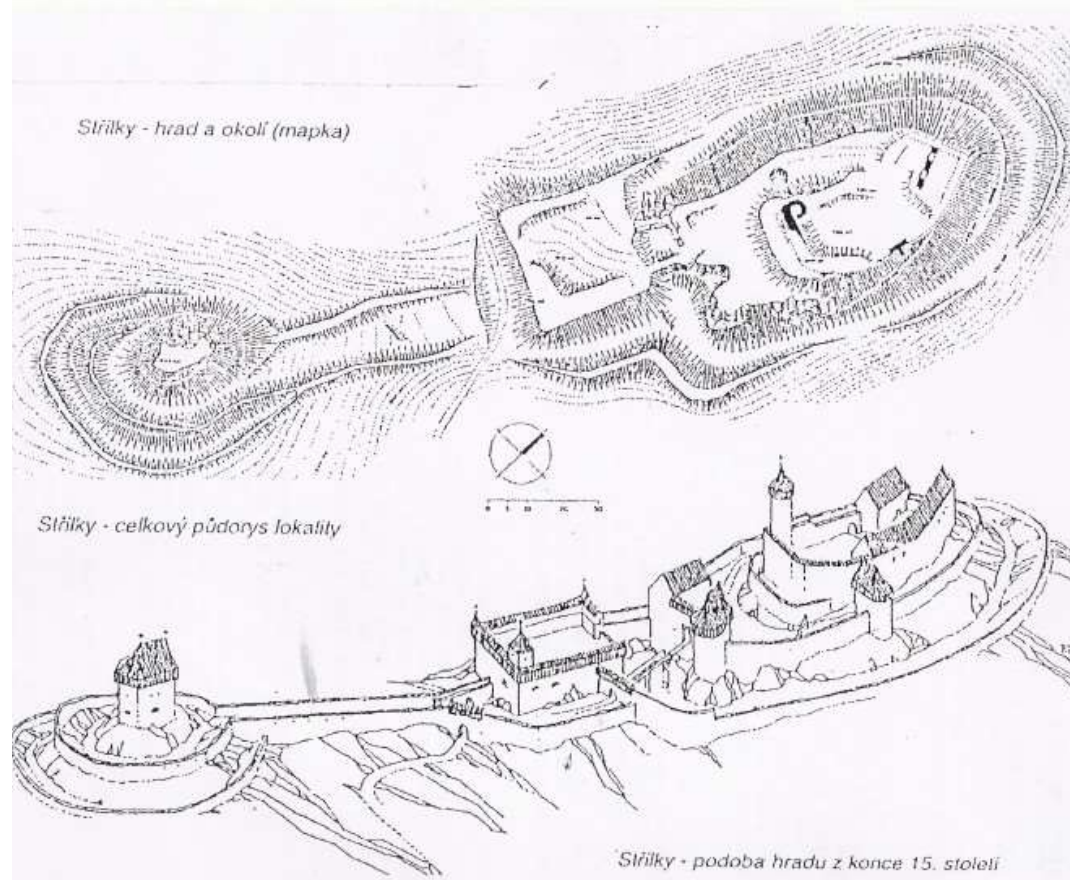
Rekonstrukce ke konci 15. stol.

Rekonstrukce v 14. stol. dle M. Plačka

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zrizeniny.cz>

https://www.hrady-zrizeniny.cz/s__střilky.htm

<https://www.obecstřilky.cz/naucna-stezka>

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zrceniny.cz>

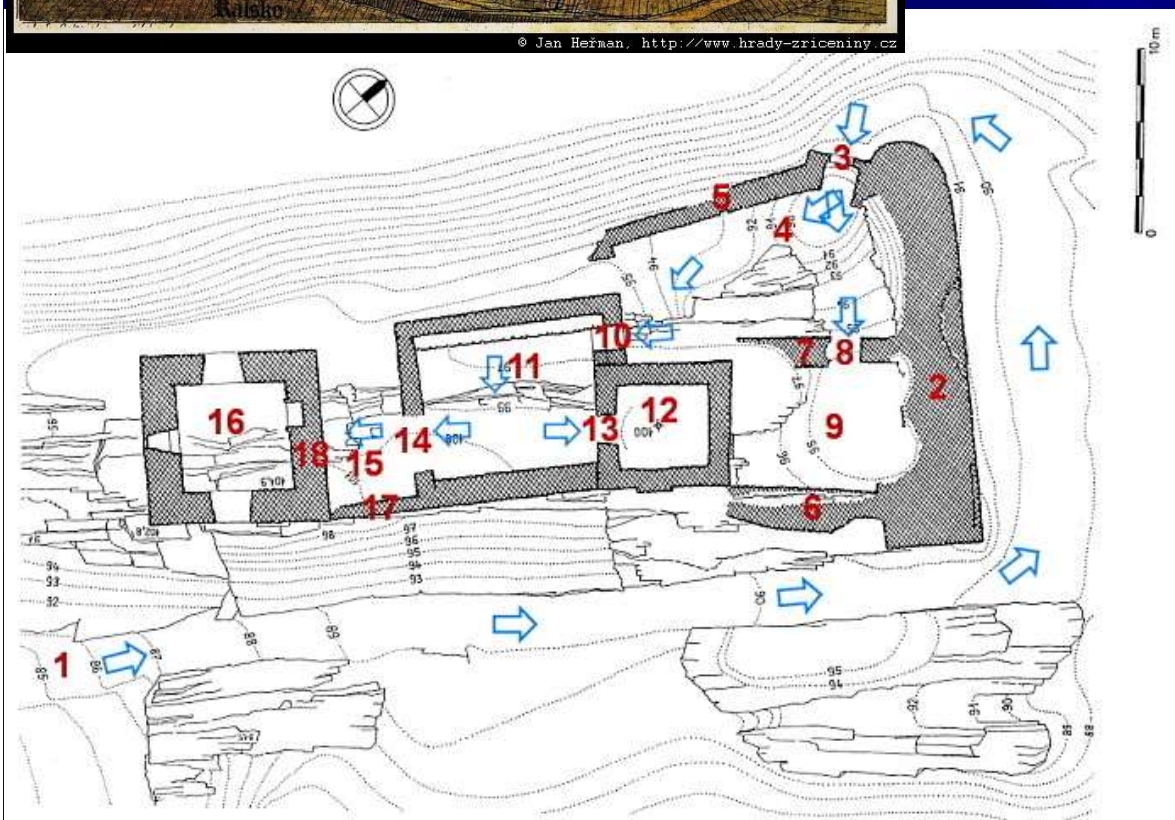
Ralsko

Rekonstrukce dle F. Gabriela

https://www.hrady-zrceniny.cz/s__ralsko.htm

Půdorys dle F. Gabriela a J. Panáčka z let 1988 a 1990.

1) přístupová komunikace, 2) štítová zeď, 3) branka pro pěší, 4) severozápadní nádvoří, 5) pravá hloubková zeď, 6) levá hloubková zeď, 7) nádvorní zeď, 8) vchod do severozápadní stavby, 9) severozápadní stavba, 10) vstup do suterénu jihozápadní stavby, 11) jihozápadní stavba, 12) severovýchodní (menší) obytná věž, 13) vstupní otvor do menší obytné věže, 14) přístup na jihozápadní nádvoří, 15) jihozápadní nádvoří, 16) jihozápadní (větší) obytná věž, 17) krátká obvodová zeď, 18) severovýchodní vstup v patře větší obytné věže.

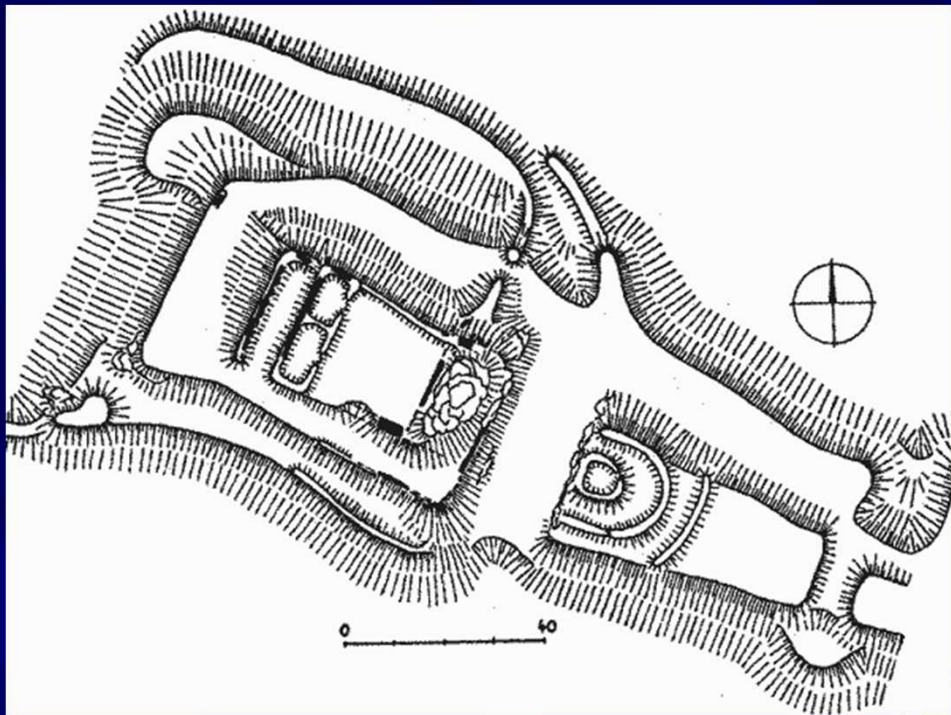

<https://www.ohradach.eu/ralsko.html>

Hrady dvojpalácové dispozice

- typ 14. století ... vývoj z bezvěžových hradů 13. stol.
- mají dva víceméně rovnocenné paláce na protilehlých stranách nádvoří
- zbytek tvoří hradba
- paláce často vysoké, místnosti plochostropé
- odráží zvýšené požadavky na komfort za prvních Lucemburků
- příklady: Rabštejn u Dukovan, Nový (Sedlecký) hrad, Maidštejn, Helfenburk, Ronov, Rožnov

Rabštejn u Dukovan (okr. Třebíč)

<http://hrady.dejiny.cz/rabstejnTR/001.htm>

[https://www.hrady-](https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman5/bar/Rabstejn%20u%20Dukovan%20podle%20M.%20Placka,%20P.%20Simecka.jpg)

[zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman5/bar/Rabstejn%20u%20Dukovan%20podle%20M.%20Placka,%20P.%20Simecka.jpg](https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman5/bar/Rabstejn%20u%20Dukovan%20podle%20M.%20Placka,%20P.%20Simecka.jpg)

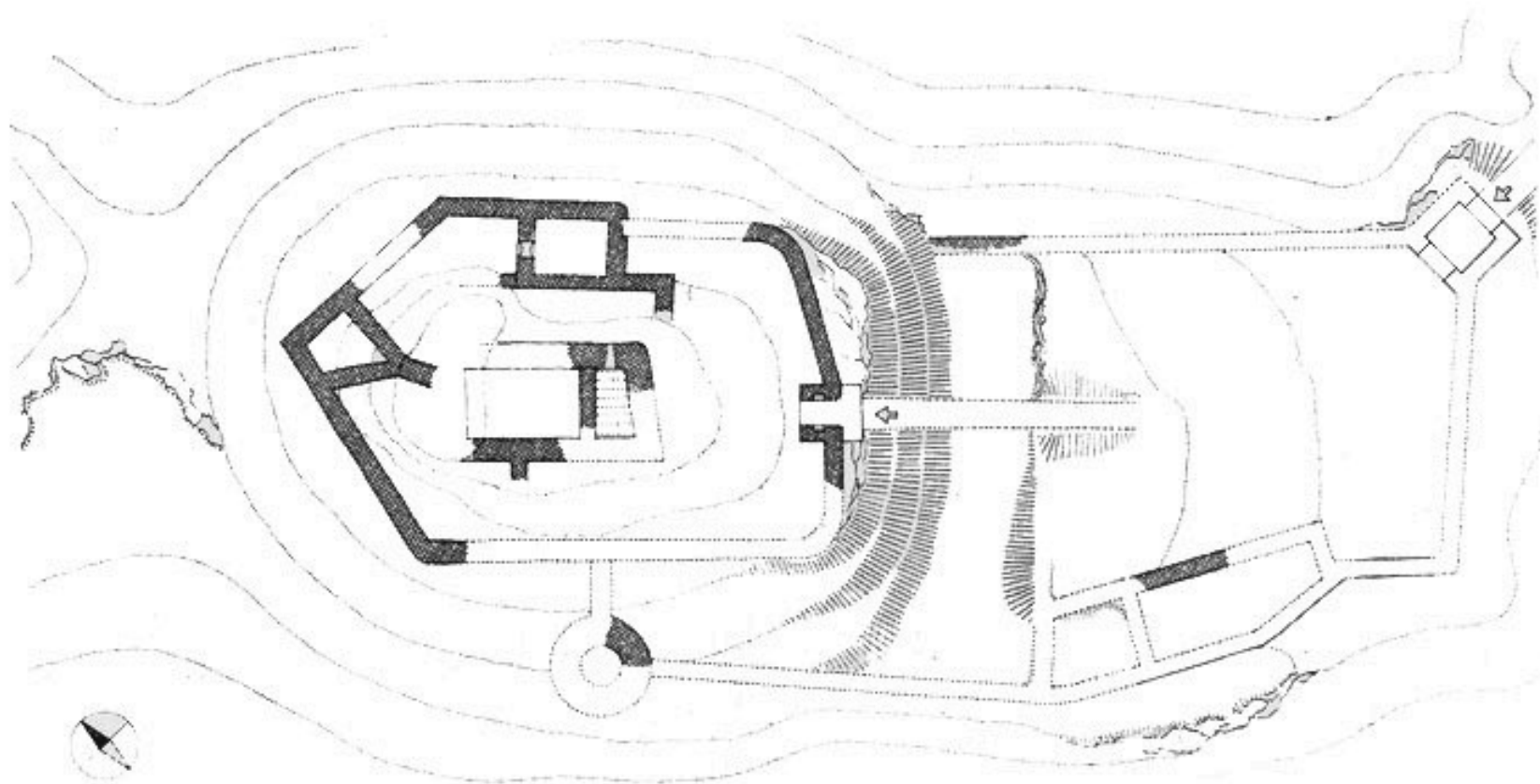
© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

Hrady blokové dispozice

- u tohoto typu **donjon** přímo **navazuje na další palácová křídla a vytváří blokovou zástavbu**, často obklopující **malé nádvoří**
- objevují se od z první poloviny 14. století
- k nejstarším patří **Děvín** nebo **Zlenice**
- následně užíván za klidné vlády Lucemburků a rozvíjí se po husitských válkách
- Brtnice, Křídlo, Lapikus, Levnov, Lipnice, Nový hrádek
- u rozsáhlejších staveb mohla být obytná věž zdvojena (**Libštejn**) nebo zástavba hradního jádra určitým způsobem rozvolněna (**Okoř**, **Kost**).

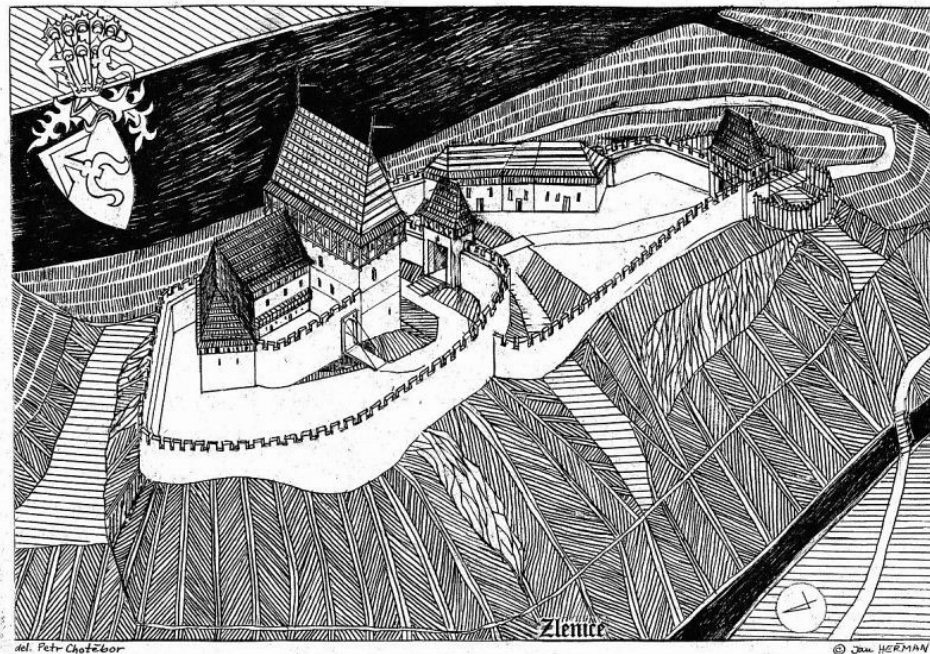
Zlenice

ZLENICE, skica hradu podle D. Menclové

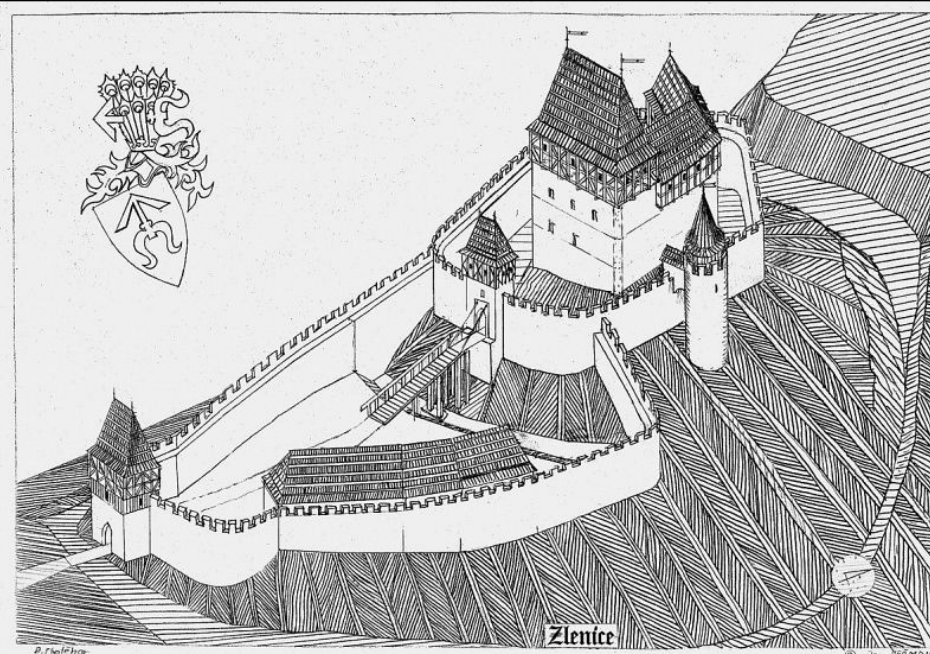
Zdroj: MENCLOVÁ, D. České hrady I. Praha : Odeon, 1976, s. 367.

Zlenice – 1., 2. a 3. stavební etapa

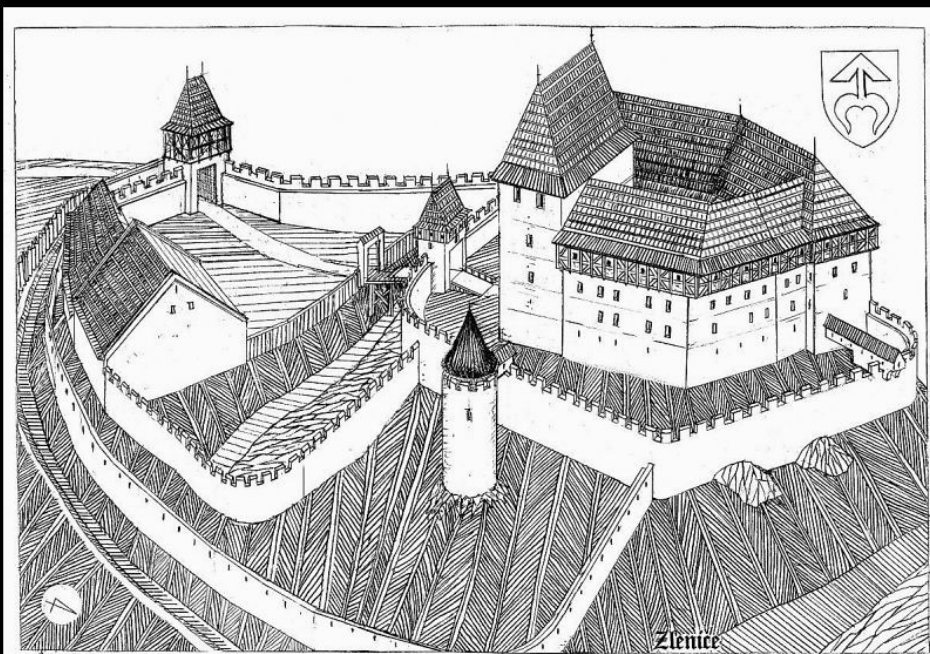

© Jan Herman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/s__zlenice.htm

© Jan Herman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

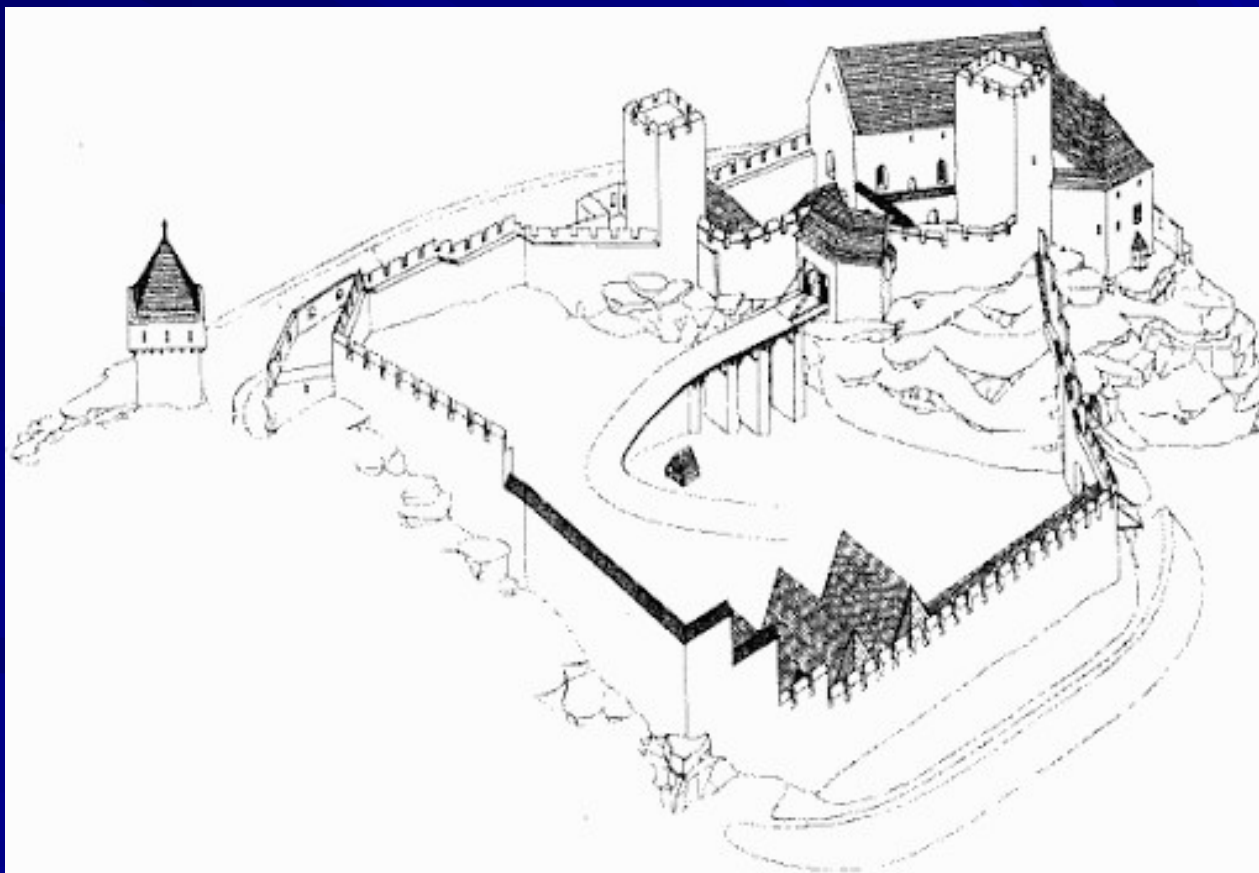

© Jan Herman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

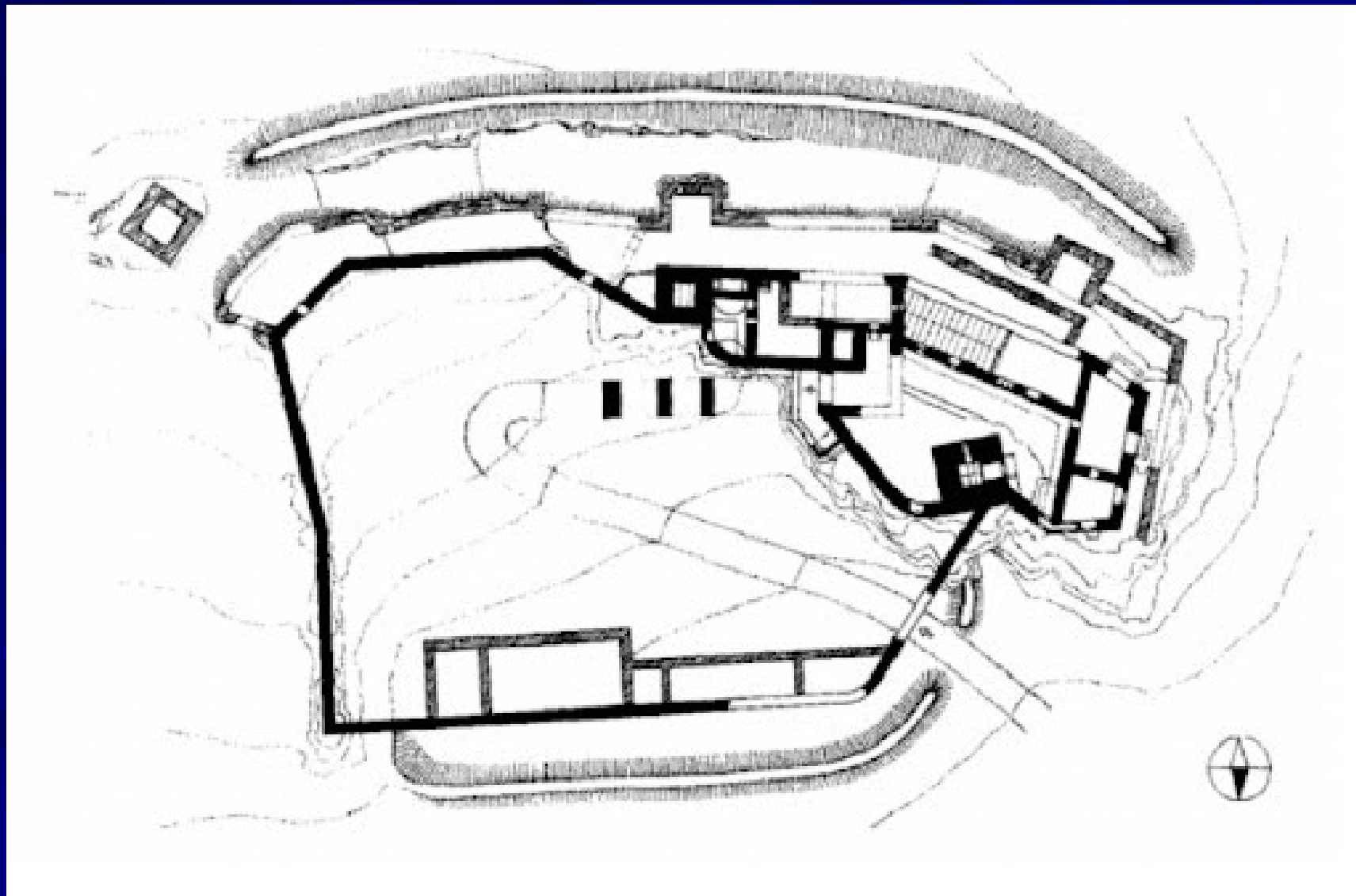
„Ganerbenburgy“

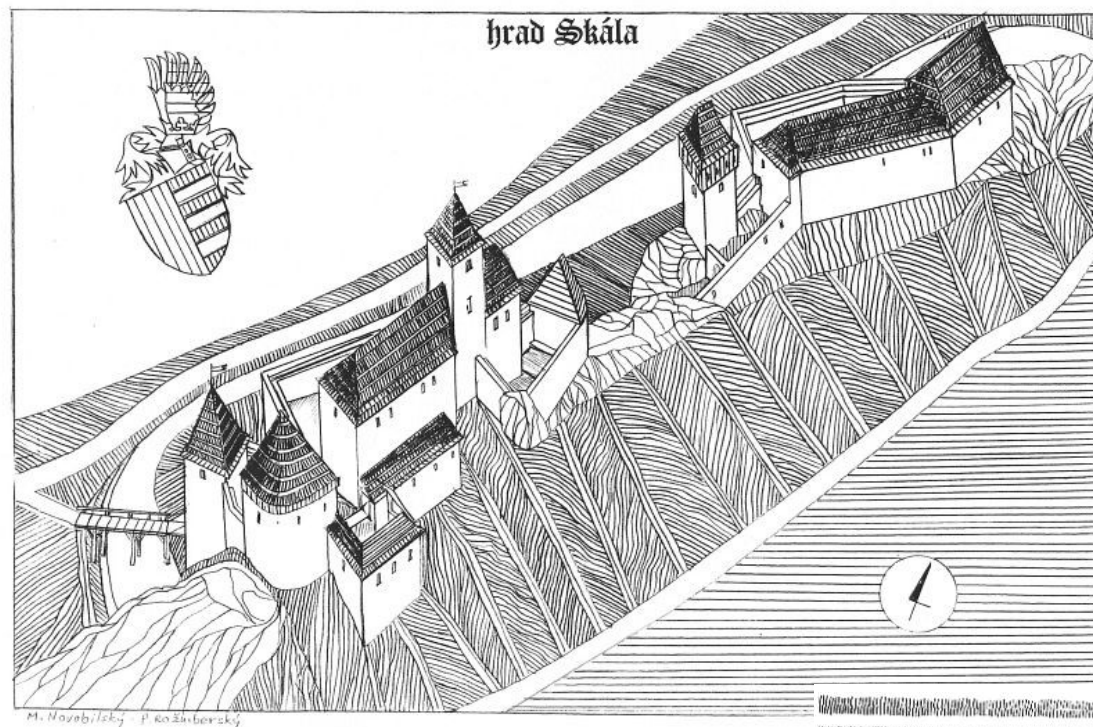
- hrady s více samostatnými jádry patřícími různým (zpravidla chudším) majitelům a společným vnějším opevněním
- západně od Čech .., u nás vzácné, např.: Choustník, Skála u Přeštice

Choustník

Choustník - ganerburg

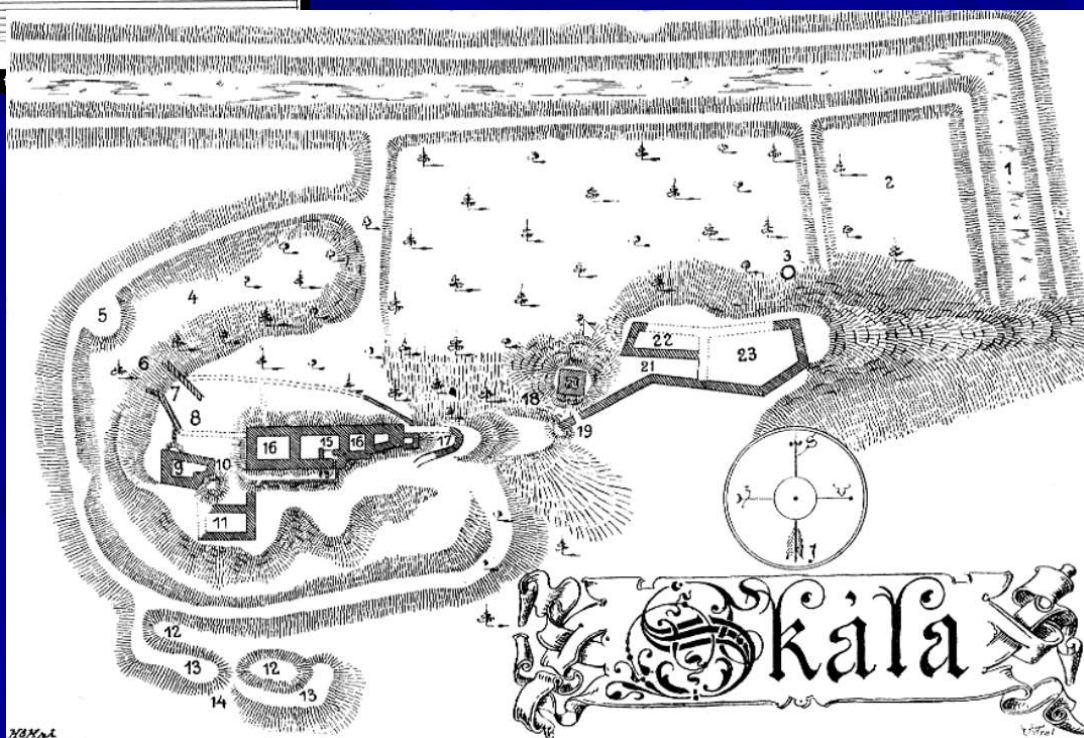
© Jan Heřman, ht

Rekonstrukce dle M. Novobilského
a P. Rožmberského

https://www.hrady-zrizeniny.cz/s__skala.htm

https://cs.wikipedia.org/wiki/Sk%C3%A1la_%28hrad%29

Skála u Přeštice,
z. Čechy

Středověké opevněné sídla elit - Morava

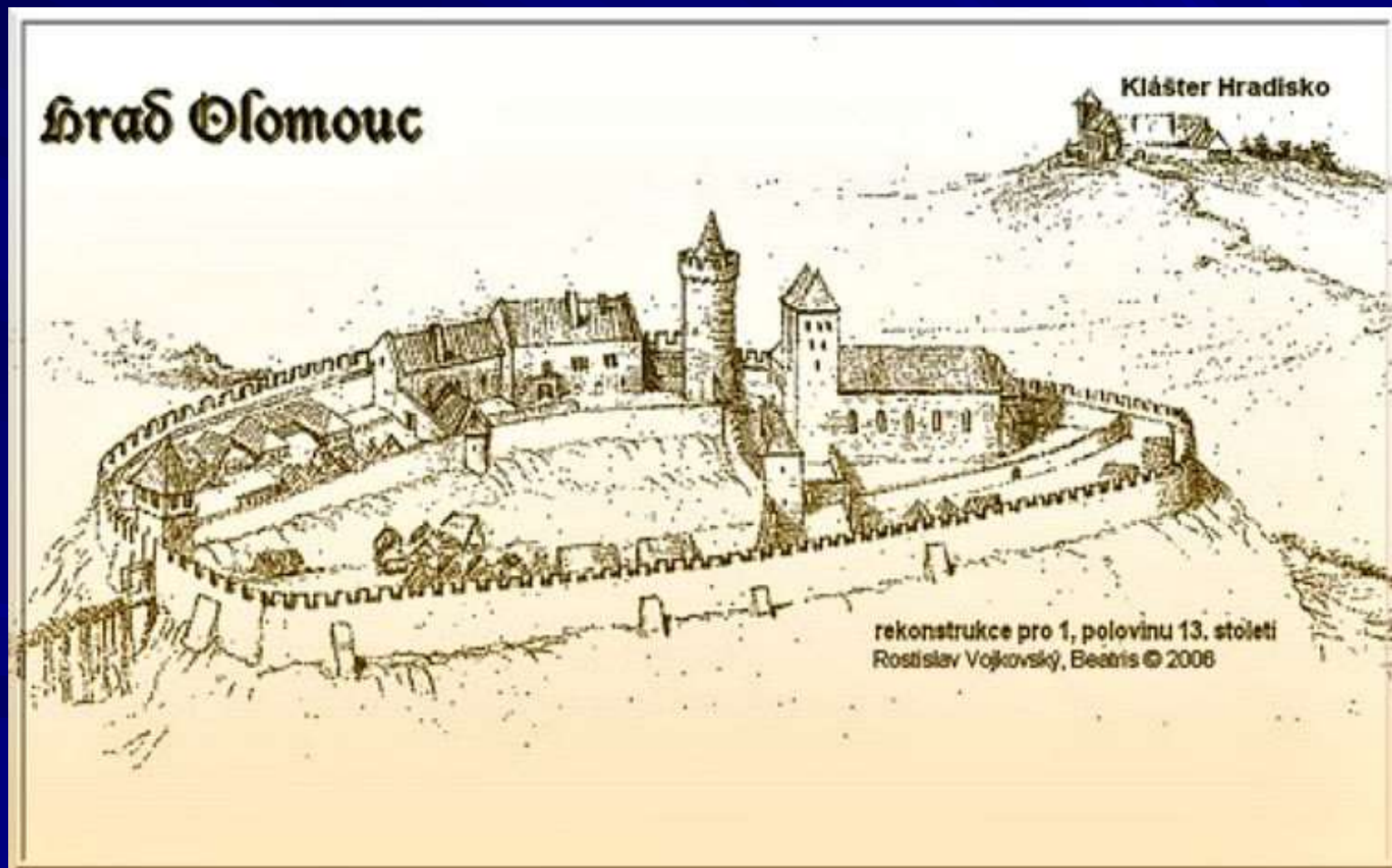
- v 1. polovině 13. stol. šlechta sídlila **ve dvorcích** (málo arch. zkoumané):
 - **Přibyslavice** - částečně archeologicky zkoumané
 - **Hulín** - předpokládané místo dvorce ... odděleno od kostela
- počátek hrazených šlechtických sídel kolem poloviny 13. stol. ... rozmach přichází v 2. pol. 13. stol.
- impulsem mohlo být **povstání šlechty v čele s králem Přemyslem** (pozdější král Přemysl Otakar II.) proti králi Václavovi I. v letech **1248-1249**
- podstatná část hradů vzniká **v souvislosti s kolonizací, krystalizací panství**, ... jaké stará sídelní oblast umožnila vyrůst jen výjimečně
- **archeologicky** více zkoumané hrady: **Rokštejn, Brumov, Lukov, Lelekovice**

Středověké opevněné sídla elit - Morava

- rozvoj šlechtických držav v rámci kolonizace ne/osídlených oblastí
- většina významných moravských rodů má původ v Čechách
- významné rody v 13. století: páni z Boskovic, z Pernštejna, z Kunštátu, z Lomnice, z Kravař (Benešovici), ze Švábenic, ze Šternberka
- ve 14. st. přibyli páni z Cimburka, ze Žerotína, z Lipé, z Lichtenburka
- rody cizího původu - Schenkové, Sirotci a zejména p. z Lichtenštejna
- severní Morava a část Slezska kolonizuje šlechta ve službách biskupa Bruna: Hückeswagenové, páni z Fulštejna, Haugwitzové, Hukingové, Wüstehubové
- nižší ministeriálská šlechta - de Stange, de Turri, de Bardeleve aj.

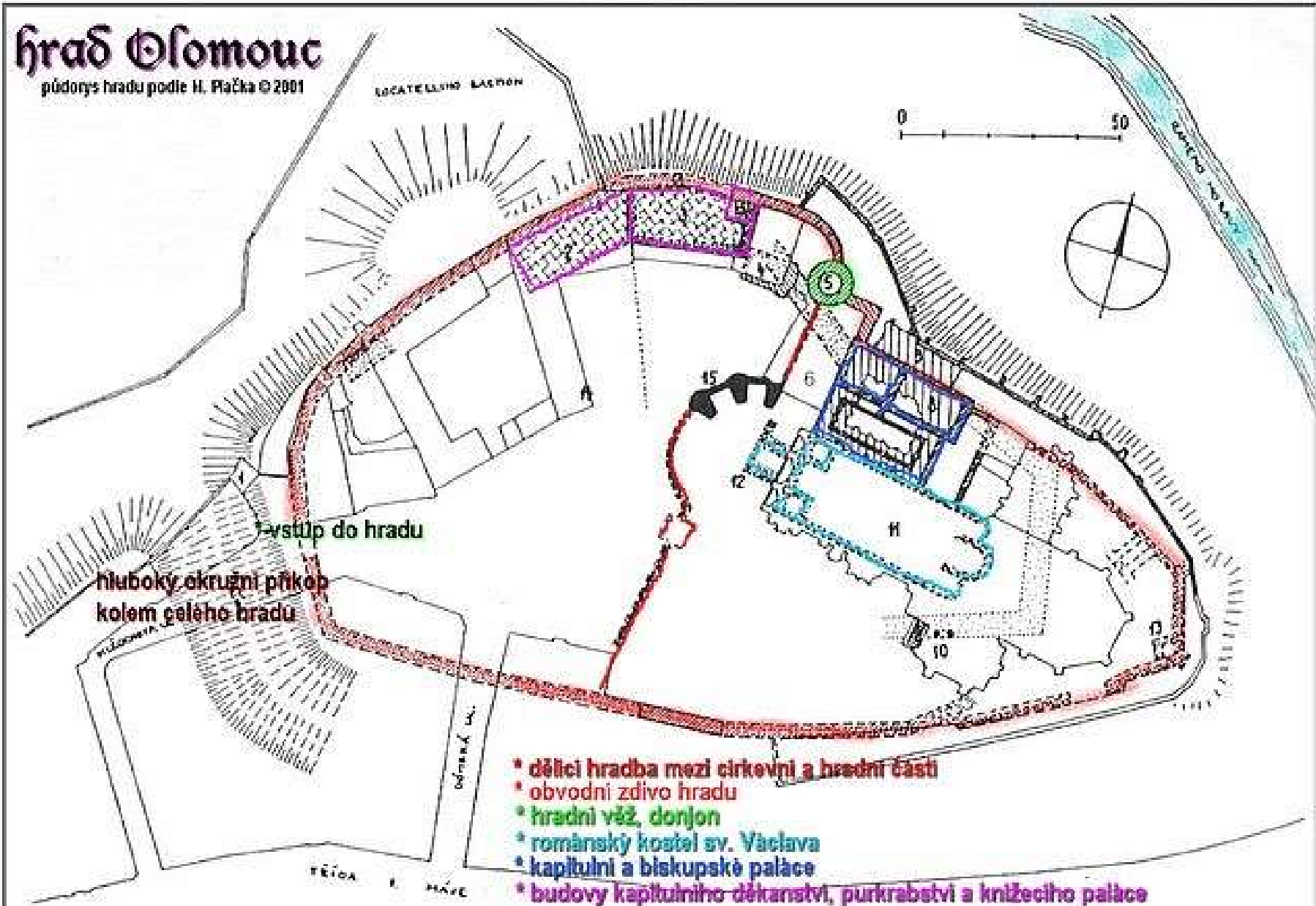
Středověké opevněné sídla nobility

- **Olomouc** - první prokazatelná stavba z počátku 13. stol. - **válcová věž** (později kaple sv. Barbory), **zapuštěná do destrukce starší dřevozemní hradby**
- následně postupná výstavba kamenné hradby a obvodové zástavby

hrad Olomouc

půdorys hradu podle H. Pačka © 2001

www.e-stredovek.cz, pxs © 2007

Nejstarší vrcholně středověké opevněné sídla nobility na Moravě

- 1. pol. 13. stol. – zčásti pouze podle PP:
- **Veveří** (1213)
- **Děvičky** (1222)
- **Buchlov** (1277)
- **Brumov** (1224)

- „**dřevěné hrady**“ – valy vymezené útvary bez dokladů zdiva
- **Osiky u Tišnova**
- **Rýsov** (Zlínsko)
- **Starý Plumlov** (Vyškovsko)
- **Bílavsko – Chlum** (Bystřicko-Hostýnsko)

Osiky „Zuzinov“ (obec Osiky / Synalov, S od Tišnova)

- bezejmenný hrad ... snad „Zuzinov“ – dle PP k r. 1250 na něm byl kastelánem Kuna ze Zbraslavi a Kunštátu (Plaček 1986)
- nelze vyloučit zeměpanské založení
- záhy poté region získali Tasovici ... z nichž Vznata před r. 1281 založil hrad Lomnici
- poloha na výběžku větší plošiny – odděleným příkopem (š = 13 m, h = 2 m)
- podél příkopu předhradí (š = 12-18 m) , hradní jádro (cca 48 x 45 m)
- celkem cca 105 x 135 m ... 0,75 ha
- Z strana jádra – stopy zástavby
- dle keramiky vznikl kolem pol. 13. stol., příp. již před ní ?

Osiky u Tišnova – vnější val a příkop

© Petr Fabian, www.hrady-zriceniny.cz

<https://www.hrady-zriceniny.cz/img/foto/2019j/DS116508.JPG>

Osiky u Tišnova – hradní jádro

© Petr Fabian, www.hrady-zriceniny.cz

Rýsov (obec Provodov, SV od Luhačovic)

- skalisko Čertův kámen cca 480 m n. m.
- trojuhelníkový půdorys ($z = 25$, $v = 35$ m), na JZ příkop ($\text{š} = 7\text{m}$, $h = 2\text{m}$)
- jádro – **skalní suk** (základna 17×11 m / vrch. plošina 10×5 m, $v = 12$ m)
- řada **čtvercových otvorů** ve skále pro **ukotvení trámové konstrukce**
- vznikl kolem pol. 13. stol. jako krystalizační jádro pozdějšího světlovského panství
- zanikl na poč. 14. stol. (vpády MČT ?) ... zmínka k 1517 jako pustý
- jeho funkci převzal hrad Starý Světlov
- AV 1983 (Kohoutek 1995):
- **jednorazové osídlení** a **silná požárová vrstva** (množství mazanice)
- podkova, srp, ostruha, nůž ? + keramika (2. pol. 13. – 1. třetina 14. stol.)
- **dřevěná věž** na skalním suku + **hospodářské stavby** podél **jednoduché palisády**

Rýsov – skalní suk

© Petr Fabian, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

<https://www.hrady-zriceniny.cz/img/foto/2015/DSC56597.JPG>

Rýsov – příkop

© Petr Fabian, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

<https://www.hrady-zriceniny.cz/img/foto/2015/DSC56576.JPG>

Rýsov – rekonstrukce podle J. Kohoutka, M. Plačka a K. Světlíka

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman5/bar/Rysov%20podle%20M.%20Placka,%20J.%20Kohoutka.jpg

Vrcholně středověké opevněné sídla na Moravě a ve Slezsku - zděné

- **nejstarší hrady s hranolovou věží** (Brumov, Buchlov – snad již 1240 ?)
- věž v 1. fázi zřejmě sloužila jako hlavní obytná stavba
- tzv. **podunajský typ hradů** - vliv z rakouských zemí
- **begritové dispozice s válcovou věží** – Veverí
 - hojně zastoupené ve Slezsku – Kaltenštejn, Rychleby
- **bezvěžové dispozice** – Kunštát, Blansko ... Vartov
- na konci 13. stol. se prosazují **hrady s plášťovou zdí** – Boskovice, Starý Světlov, Helfštýn ... **s obvodovou zástavbou** - biskupské Melice
- **pravouhlé dispozice** – Cvilín ... **kastely ?** - Úsov
- **kombinace válcové a hranolové věže** – Brno - Špilberk

Středověké opevněné sídla - zděné

- od pol. 14. stol. Jan Jindřich – výstavby a přestavby (často pův. šlechtických) hradů (Rokštejn, Nový Hrad u Zábřehu)
- některé hrady razantně přestavěny – Lukov (Zlínsko)
- 1. pol. 15. stol.
 - dokonalejší fortifikace s předhradím a věžemi – Velké Meziříčí, Boskovice
 - hrady s novými liniemi hradeb s baštami – Helfštýn
 - hrady s předsunutým opevněním – Střílky, Nový hrad u Blanska, Hukvaldy, Boskovice
- nevelké hrady husitských šlechtických zbohatlíků – Svitávka, Tišnov-Předklášteří - Čepička

Menší sídla středověkých elit - dvory, hrádky a tvrze

- jejich počátky **souvisí s počátky šlechty**, resp. **s počátky šlechtické držby půdy**:
- přemyslovská knížata (a zřejmě již mojžírovská) obdarovávali některé své příslušníky bojových družin půdou a usedlými zemědělci, určenými k jejich obživě
- 12. stol. - postupná **proměna družiníků** jakožto „dočasných“ držitelů darovaných statků **v nově vznikající společenskou třídu s právně kodifikovanou dědičnou držbou půdy a lidí** (*Statuta Konráda II. Oty z roku 1189*)
- odráželo to mj. **dotváření feudálního lenního systému**
- archeologické doklady **až od 13. stol.**
- **dvory** (někdy dvorce) – **menší lehce opevněná, či jen ohrazená sídla**
- **tvrze** – **menší opevněná sídla v intravilánu vesnice, resp. na něj navazující**
- **hrádky** – **menší opevněná sídla dál od vesnice na strategických polohách**

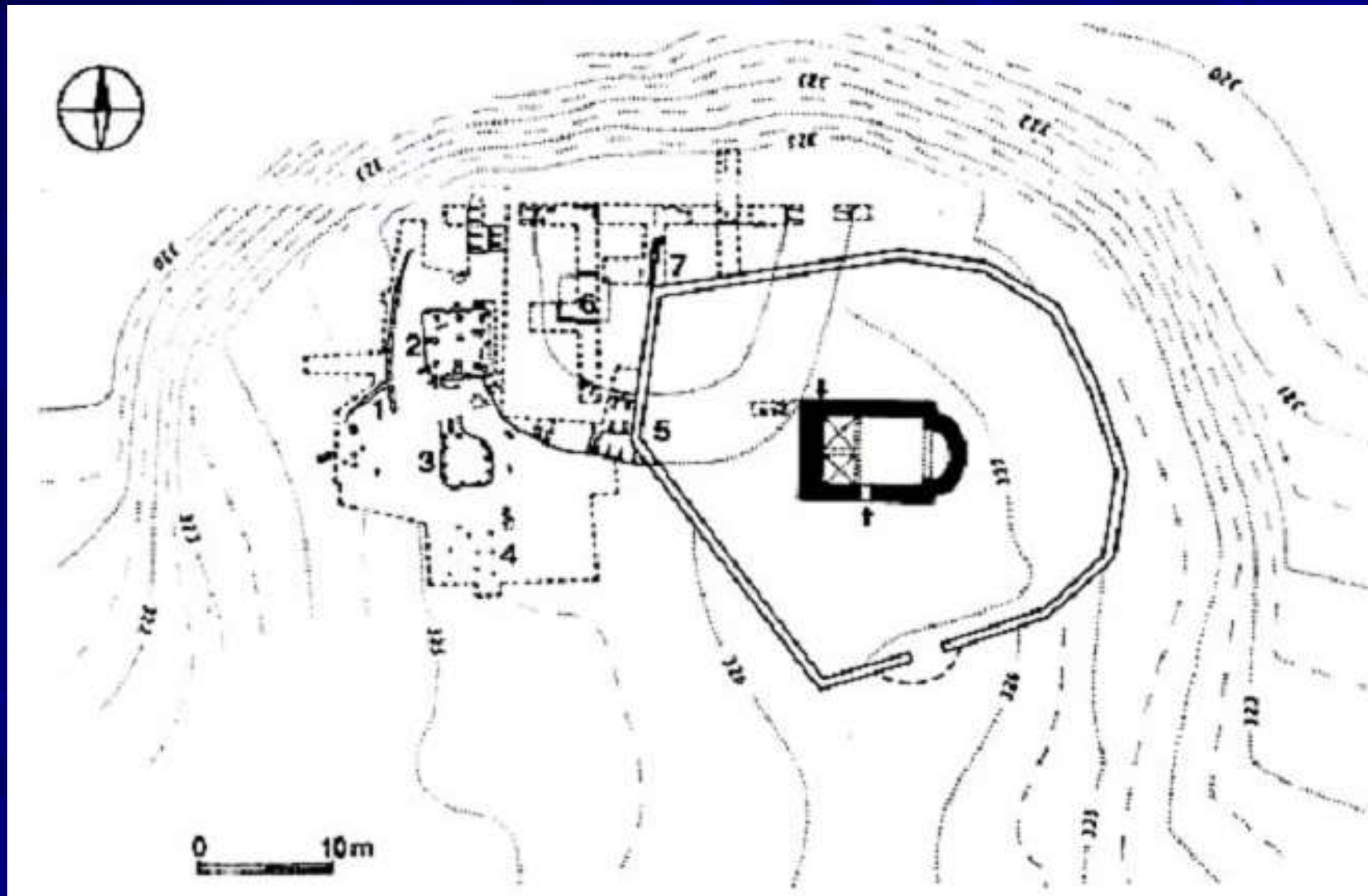
Menší sídla středověkých elit – dvory (dvorce)

- existence již za V. Moravy – uzavřené, ohrazené celky na hradištích, resp. jejich předhradích
- Pohansko u Břeclavi (Dostál 1975)
- příbuznost s podobnými karolinskými objekty ve Franské říši (Macháček 2005)
- raně středověké Čechy - písemné prameny:
 - Stará Boleslav - dvůr knížete Boleslava a dvůr jeho družiníka Hněvsi
 - Tetín - dvorec sv. Ludmily
 - dvorec kněze Pavla ? na Pražském hradě (II. staroslověnská legenda o sv. Václavu)
- mimo hradiště (11. stol.) – knížecí dvorce ve Zbečně, v Sadské ...
- 12. stol. – dvorce ve vlastnictví církve (pův. zeměpanské):
 - Radonice nad Ohří (strahovský klášter), Žernice (pražský biskup)

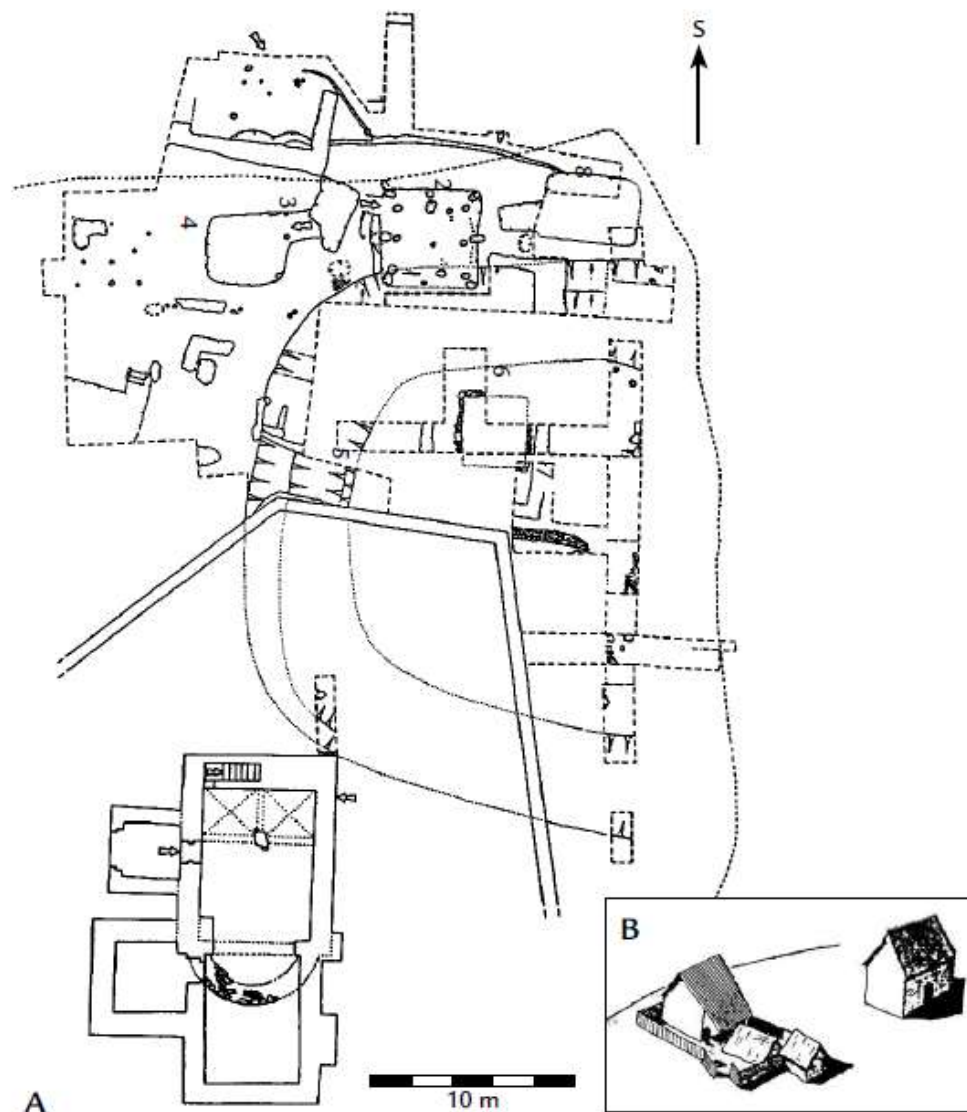
Menší sídla středověkých elit – dvory (dvorce)

- archeologické výzkumy:
- **Bedřichův Světec** (okr. Most)
- AV 70.-80. léta 20. stol. (Klápště 1994)
- několik budov ohrazených plotem, či palisádou na ploše cca 8-9 m x 18-24 m (cca 1,5-2 ary)
- **hlavní budova** zahloubená cca 1 m do skály, o půdorysu cca 4,5 x 4,5 m, s obvodovými sloupovými jámami
- patrně vícepodlažní: spodní patro – skladovací, horní – obytní
- další zahloubená budova a kolna ?
- cca 20 m na J **románský emporový kostelík sv. Jakuba Většího** (20.-30. léta 13. stol.)
- movité nálezy:
- střepy keramických nádob, přesleny, pískovcových žernovů, kamenných brousků
- fragmenty železných nožů, pérových nůžek, podkov, udidel, ostruh
- bronzová přezka, 2 fragmenty skleněných pohárů
- k roku 1238 uváděn vladyka *Hageno de Zvethis*

Bedřichův Světec - rekonstruovaný půdorys raně středověkého kostela a objekty dvou etap feudálního sídla.

<http://www.turistickelisty.sportovnilisty.cz/mistopis/kostel-sv-jakuba-v-bedrichove-svetci-je-nejstarsi-dochovanou-pamatkou-mostecka/?style=mobile>

■ **Obr. 78.** Bedřichův Světec, trziště. **A** Půdorys šlechtického sídla a románského kostela. 1 ohrazení, 2 a 3 zahloubené objekty z první poloviny 13. stol., 4 kůlové jamky konstrukce z první poloviny 13. stol., 5 příkop mladšího sídla, 6 a 7 zahloubené objekty mladšího sídla, 8 zemnice z 16. stol. Pramen: Klápště 1994, obr. 15. **B** Kresebná rekonstrukce sídla z první poloviny 13. stol. v pojetí P. Meduny (upraveno). Pramen: Vaníček 2000, str. 265

Menší sídla středověkých elit - Dvory / Dvorce, hrádky a tvrze

- **Tvrze** - malá hrazená sídla, často jen s dřevěnou resp. dřevohliněnou zástavbou, obvykle v nevelké vzdálenosti od příslušných vesnic
- častý výskyt v staré sídelní oblasti, kde měla četné majetky nižší šlechta
- první fázi občas stavěny i vyšší šlechtou (Koválov)
- „**motte**“ – specifická skupina se zástavbou na uměle navršeném pahorku (z hlíny z příkopu), zpravidla kruhovitého půdorysu, někdy obsahuje předhradí
- Popice, Senorady, Koválov, Nevojice
- od 13./14. stol. - častější kamenné, obvykle věžové tvrze v těsné blízkosti vesnické zástavby (Nárameč, Pyšel)
- doklad přesunu sídla z hrádku nad vsí do výstavnější tvrze na okraji intravilánu (Mstěnice)
- složitější dispozice (Mstěnice)
- od 14. stol. - redukce počtu těchto drobných sídel
- významné výzkumy: Koválov u Žabčic, Mstěnice, Popice

Menší sídla středověkých elit

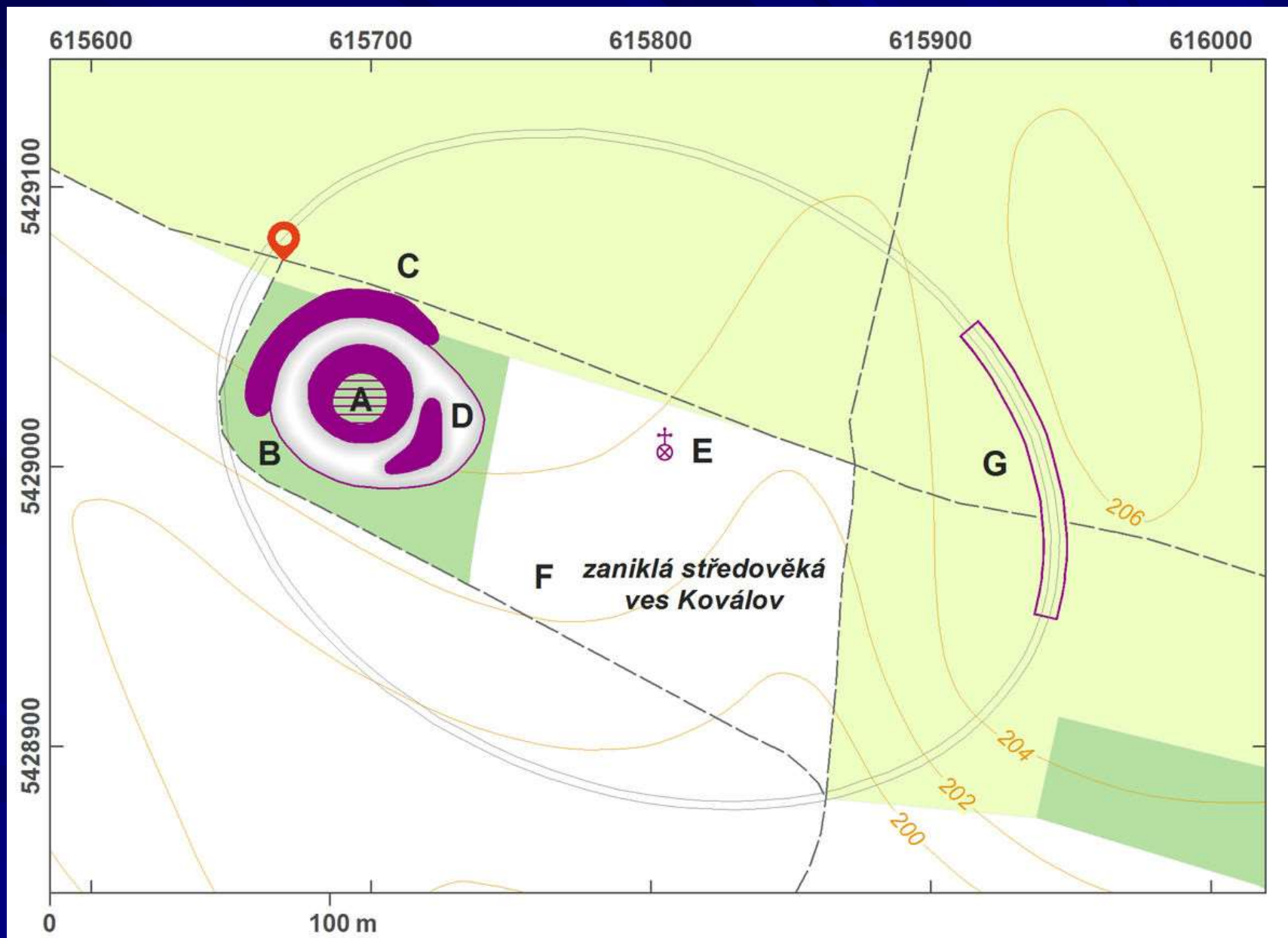
Dvory / Dvorce, hrádky a tvrze

- **malá hrazená sídla**, často jen s dřevěnou resp. dřevohliněnou zástavbou, obvykle v nevelké vzdálenosti od příslušných vesnic
- **častý výskyt v staré sídelní oblasti**, kde měla četné majetky nižší šlechta
- první fázi občas stavěny i vyšší šlechtou (Koválov)
- **„motte“** – specifická skupina se zástavbou na uměle navršeném pahorku (z hlíny z příkopu), zpravidla kruhovitého půdorysu, někdy obsahuje předhradí
- **Popice, Senorady, Koválov, Nevojice**
- od 13./14. stol. - častější kamenné, obvykle věžové tvrze v těsné blízkosti vesnické zástavby (Nárameč, Pyšel)
- doklad přesunu sídla z hrádku nad vsí do výstavnější tvrze na okraji intravilánu (Mstěnice)
- složitější dispozice (Mstěnice)
- **od 14. stol. - redukce počtu těchto drobných sídel**
- významné výzkumy: **Koválov u Žabčic, Mstěnice, Popice**

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

- umístěno v rovinaté krajině
- pol. 13. stol. – poč. 15. stol. (kol. 1425)
- AV J. Unger (1994): 3 stavební fáze + 2 požárové horizonty
- 1252 - Bohuš z Koválova, bratr Jana z Višňového a Matěje z Koválova (1259)
- 1253 – patrně zničeno při kumánském vpádu ... a vzápětí zase obnoven
- 1278 – patrně podruhé zničeno
- obnoven až letech 1307-1314 ... a nový majitel (Jan z Meziříčí)
- 3 fáze – sloužilo asi jenom jako dvůr ... zánik spolu se vsí až za husitských válek
- kolem ZSV s kostelem a hřbitovem + část pravděpodobného ohrazení

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

Motte

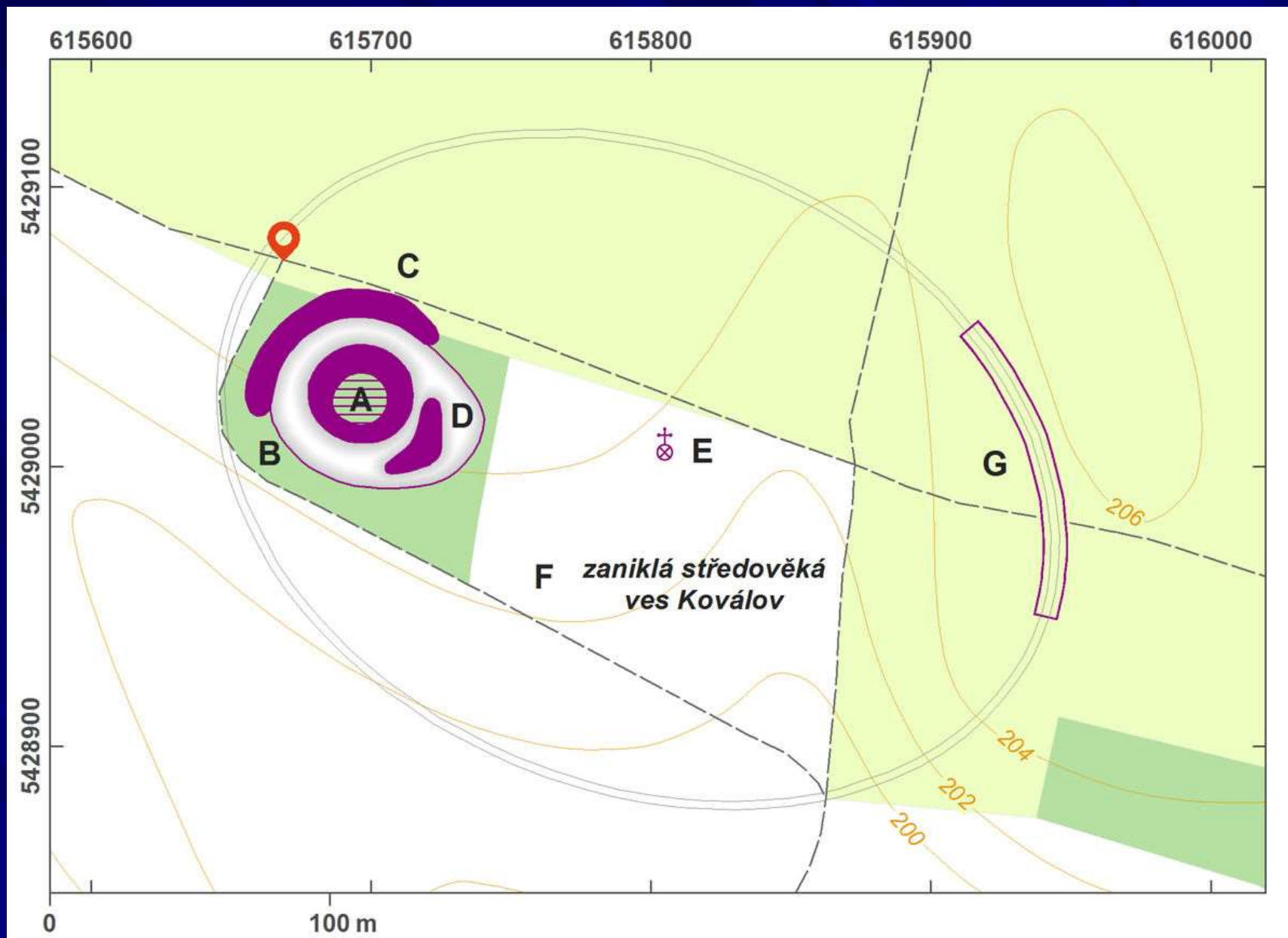
- v Z Evropě již od 11. stol.
- tapiserie z Bayeux (cca 1077)
- (68,38 x 52 cm)
- autor - pův. královna Matilda (manželka Viléma Dobyvatele) a její dvorní dámy
- dnes - spíš zakázka biskupa Oda (bratra Viléma Dobyvatele)
- u nás od 13. stol.

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

- umístěno v rovinaté krajině
- pol. 13. stol. – poč. 15. stol. (kol. 1425)
- AV J. Unger (1994): 3 stavební fáze + 2 požárové horizonty
- 1252 - Bohuš z Koválova, bratr Jana z Višňového a Matěje z Koválova (1259)
- 1253 – patrně zničeno při kumánském vpádu ... a vzápětí zase obnoveno
- 1278 – patrně podruhé zničeno
- obnoveno až letech 1307-1314 ... a nový majitel (Jan z Meziříčí)
- 3 fáze – sloužilo asi jenom jako dvůr ... zánik spolu se vsí až za husitských válek
- kolem ZSV s kostelem a hřbitovem + část pravděpodobného ohrazení

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

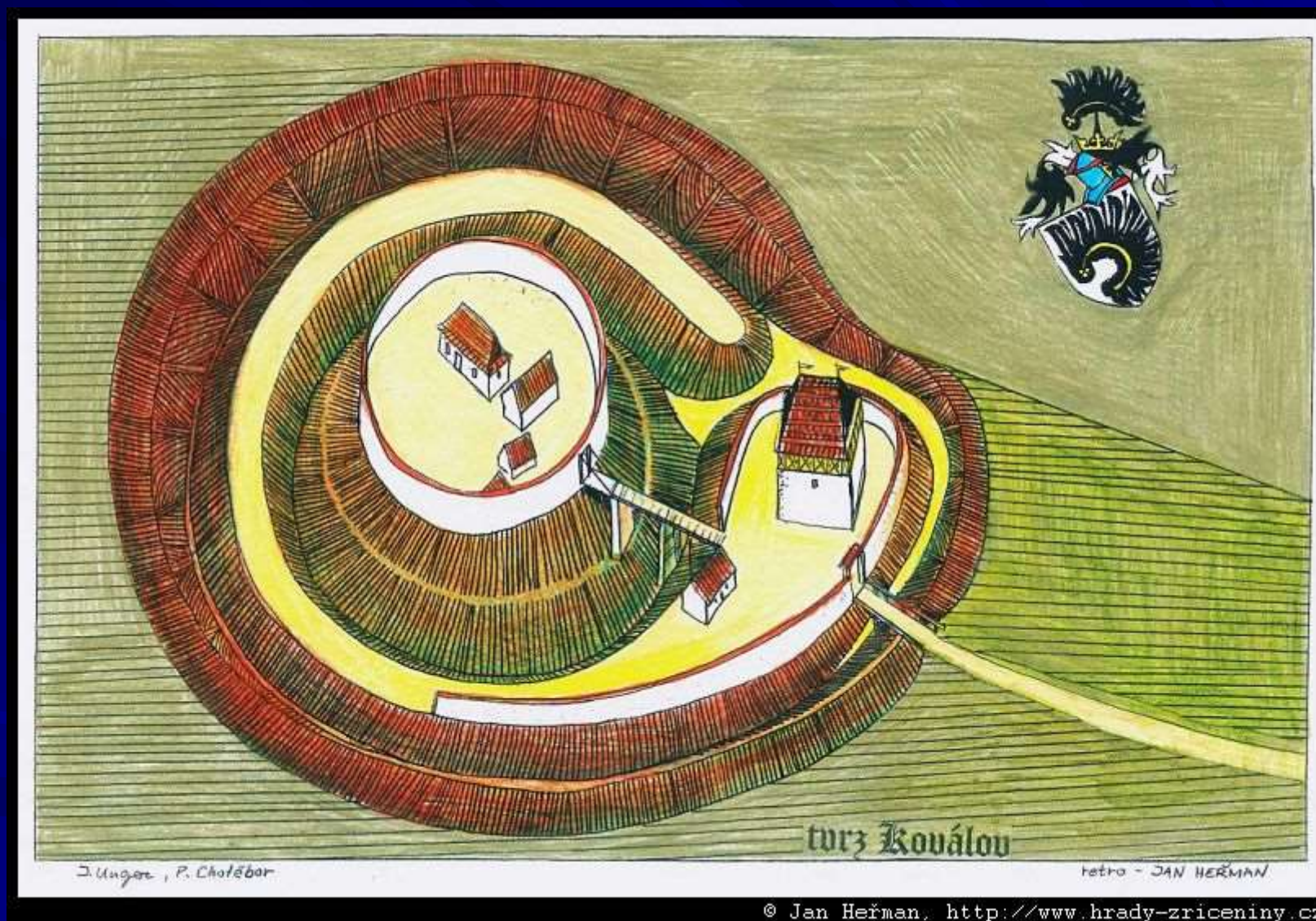
Motte a stopy ZSV na foto z r. 1993 (M. Bálek)

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

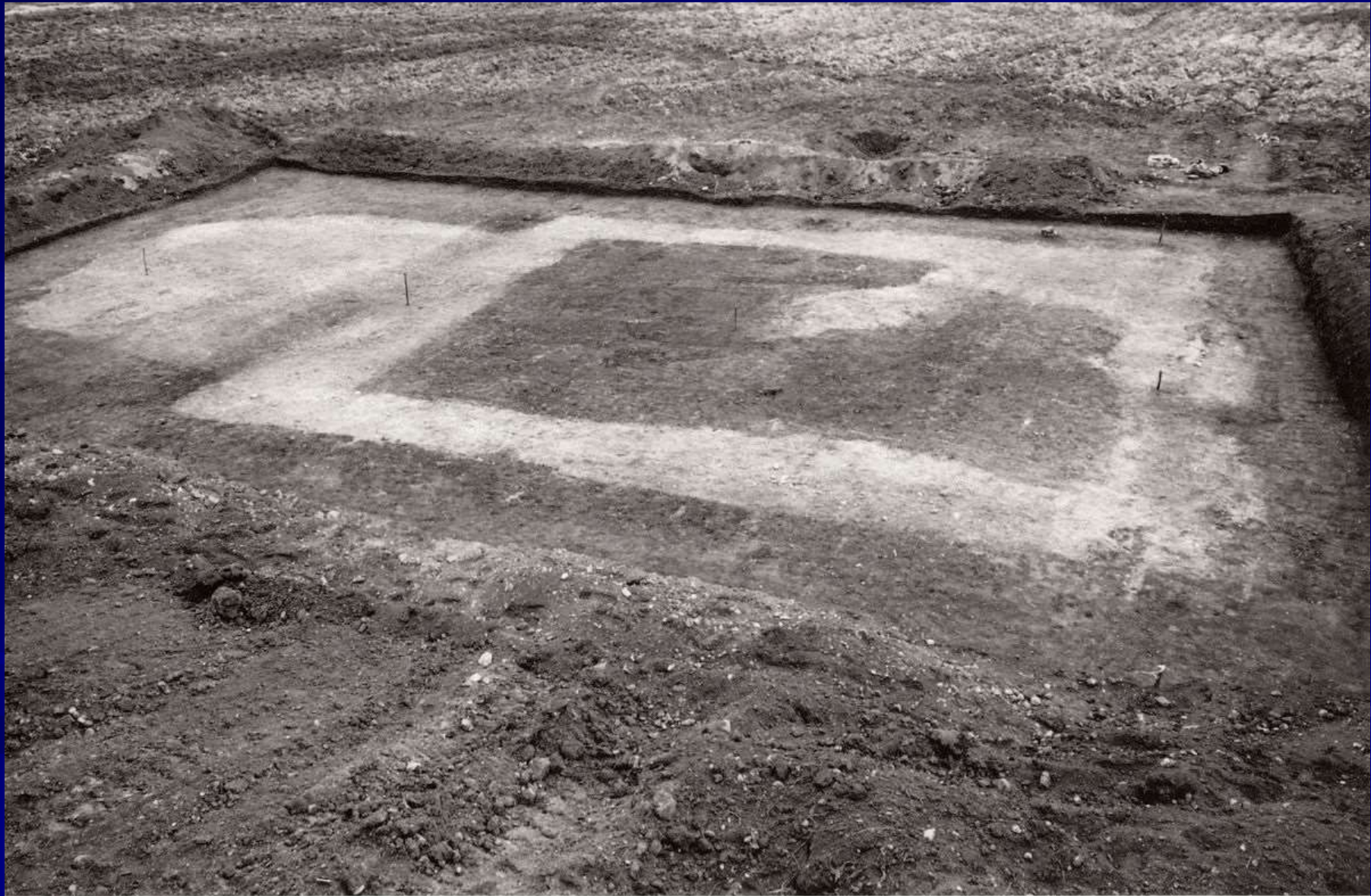

© Jan Heřman, <http://www.hrady-zriceniny.cz>

https://www.hrady-zriceniny.cz/img/stare3/Jan_Herman5/bar/Kovalov%20podle%20J.%20Ungera,%20P.%20Chotebora2.jpg

Motte „Kulatý kopec“ v Koválově u Žabčic

Zachycený půdorys kostela v areálu ZSV Koválov

Lelekovice - hrad

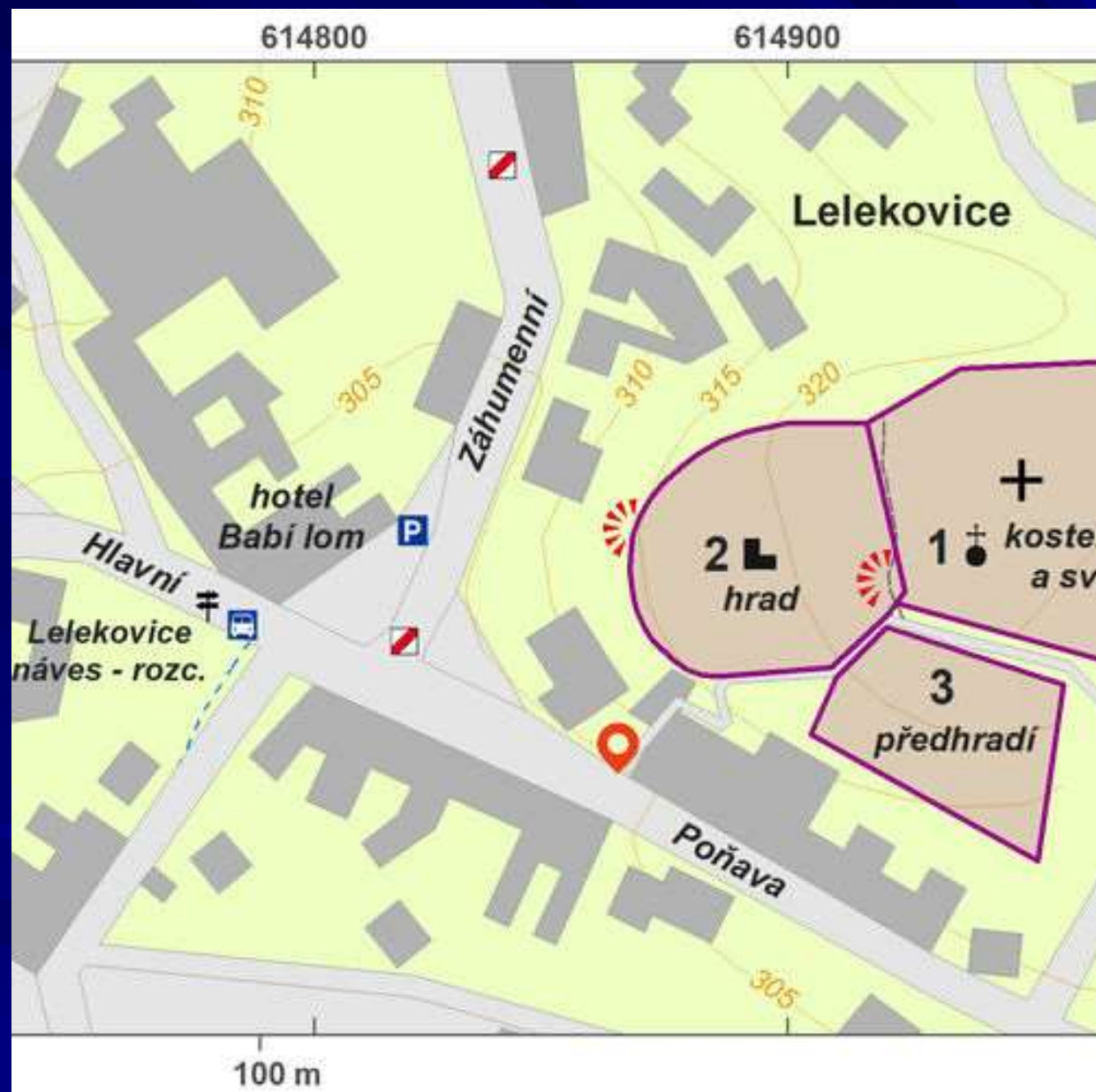
- vesnice založena kolem pol. 13. stol. ... pův. šlechtické sídlo zřejmě **dvůr**
- kolem **pol. 14. stol.** – **výstavba menšího hradu** na vyvýšenině poblíž pozdně románského kostela sv. Filipa a Jakuba (první písemná zmínka k roku 1358)
- sídlo pánů z Lelekovic, zakladatel asi olomoucký sudí Hereš (Heřman)...
- ... později rozdělení hradu na tři části různých majitelů
- 1401 obsazen hrad odpůrci markraběte Prokopa ... následné dobytí hradu brněnskou hotovostí ... poškozen a již neobnoven

- rozsáhlý AV 1984-1990 (J. Unger)
- 1. fáze – oválné (cca 52 x 34 m) **jádro s plášťovou obvodovou zdí** (š > 2 m)
- na SZ 4-prostorový, 3-podlažní palác
- na JV - hranolová věž s průjezdnou branou ? a další menší věží
- obvodový příkop (š = cca 8 m, h = cca 2 m) ...

- 2. fáze (70. léta 14. stol.) – rozdělení hradu na 3 části, každá s vlastním sklepem, kuchyní, stájí a obytným prostorem
- 3. fáze (po r. 1392) – jediný majitel Hechtové z Rosic ... odstranění příček
- příkop nahrazen parkánem (š = 3,5-5 m) a parkánovou zdí

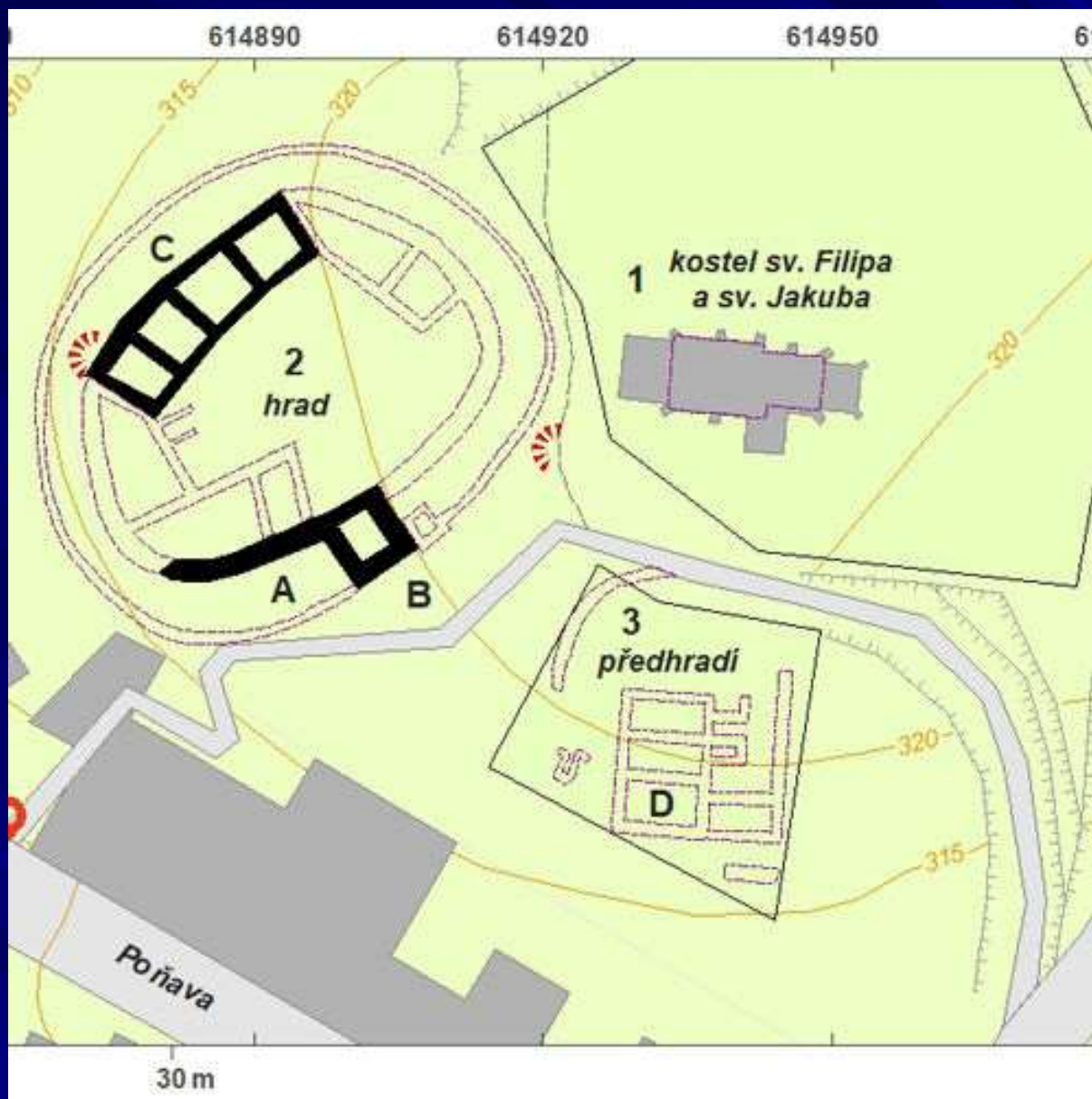
https://www.archeologickyatlas.cz/cs/lokace/lelekovice_bi_hrad, <https://pamatkovykatalog.cz/hrad-lelekovice-1257315>,
[https://cs.wikipedia.org/wiki/Lelekovice_\(hrad\)](https://cs.wikipedia.org/wiki/Lelekovice_(hrad)), Unger 2012

Lelekovice - hrad

- 1 – kostel sv. Filipa a Jakuba;
- 2 – hrad;
- 3 – předhradí;
- A – kamenná hradba;
- B – hranolová věž;
- C – čtyřprostorový palác;
- D – sídlo v místě předhradí.

Lelekovice - hrad

- 1 – kostel sv. Filipa a Jakuba;
- 2 – hrad;
- 3 – předhradí;
- A – kamenná hradba;
- B – hranolová věž;
- C – čtyřprostorový palác;
- D – sídlo v místě předhradí.

Lelekovice – hrad

- letecký pohled na návrší s kostelem a pozůstatky hradu

Lelekovice, hrad - nálezy

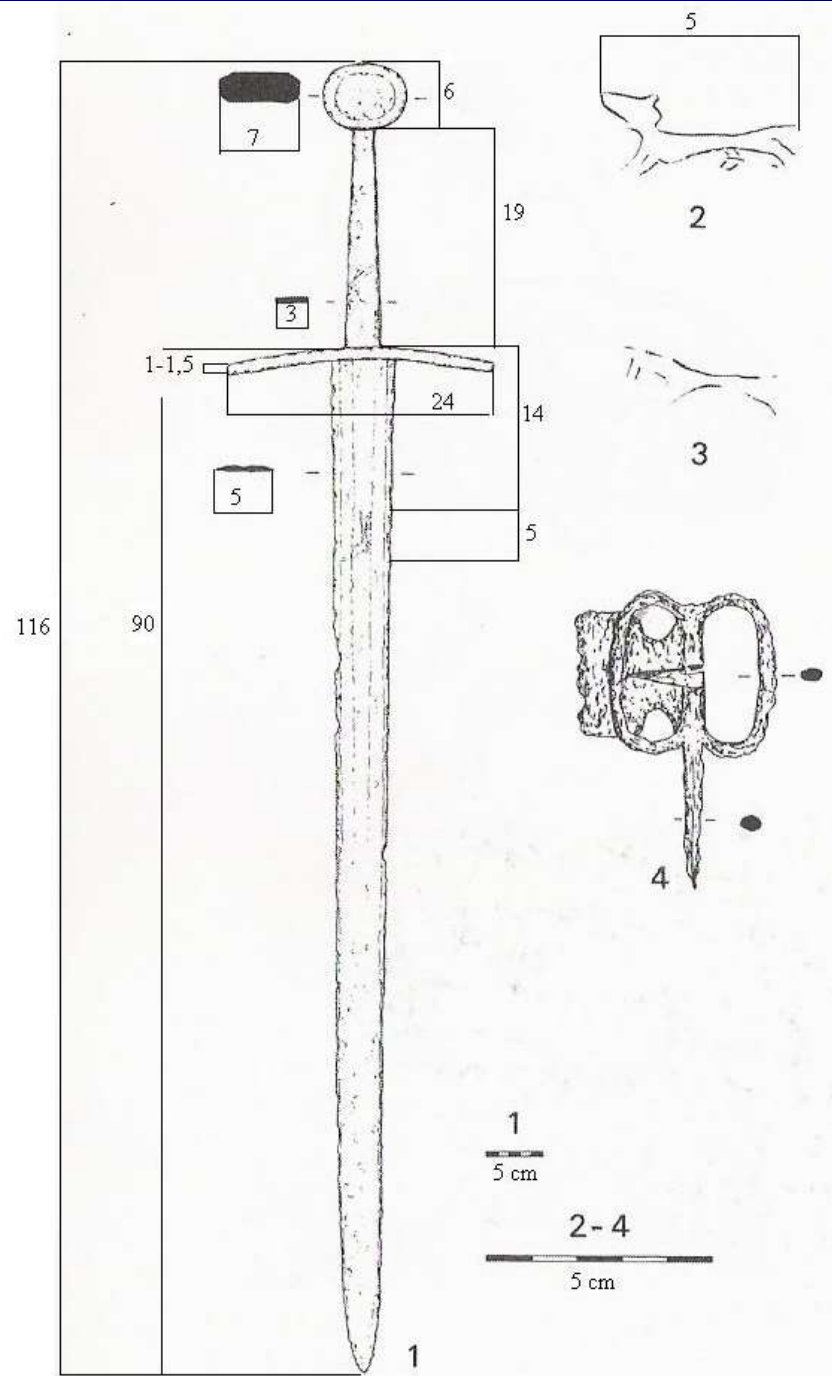
- **militária:**
- šipky do kuše, obložení kuše
- **jedenapůlruční meč s kvalitní čepelí** (z Pasova ?), tašovanou motivem vlka
- část rukojeti tesáku, torzo kování bojového cepu, tři železné hroty kopí
- tři kamenné střely do bombardy a olověná střela do „píšťaly“

- groše z doby Václava IV., zlomky keramiky, Fe hřeby, Fe kleště, kusy omítky s malbou, píšťalka z ptačí kosti

- **osteologický materiál:**
- 92% hospodářská zvířata (z toho 44 % skot, 32 % prase domácí, 7 % ovce / kozy, 4 % koně),
- 8 % lovná zvěř (převážně jelen evropský, méně prase divoké a srnec obecný)

Meč z hradu Lelekovice

- 1 – meč
- 2,3 – tausované značky vlka na obou stranách čepele
- 4 – přezka nalezená poblíž meče

Bílavsko – Chlum

- osamocený výběžek Hostýnských vrchů v Kelčské pahorkatině (406 – 419 m n. m.)
- JV část 2-kopce ... v sedle mezi vrcholy vodní pramen
- oválné hradní jádro (36 x 19 m) + dvojité valy a příkopy
- severní I. Předhradí (36 x 21 m) + val a příkop
- severní II. předhradí (59 x 20-27 m) + val a příkop
- celková rozloha cca 1 ha

- vznik snad již na konci 13. stol.
- PP 1408 – Heralť Puška z Kunštátu a Chlumu (další 1410, 1415)
- zánik v 15. stol. (husitské n. česko-uherské války)

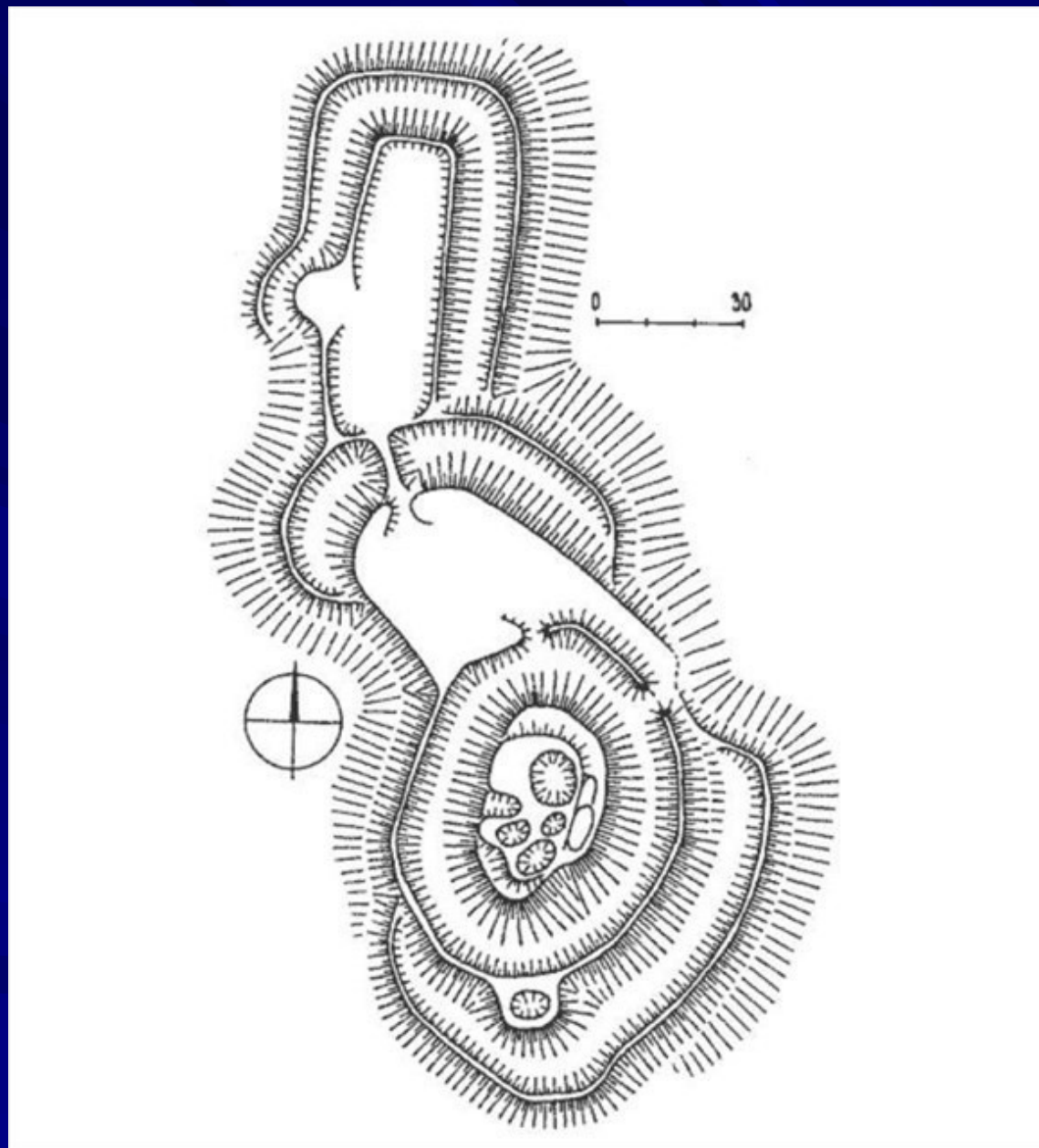
- AV 1984 (Kohoutek 1995), 2018-2020 (Kováčik – Dudková 2021)
- osídlení MMK II a KLPP (halštát)
- dřevohliněné konstrukce + snad i kamenné podezdívky
- pozdněstředověká ostruha (2. pol. 14. stol.)
- AG peníz Albrechta Habsburského, moravského markraběte (1423-1439)

Bílavsko – Chlum

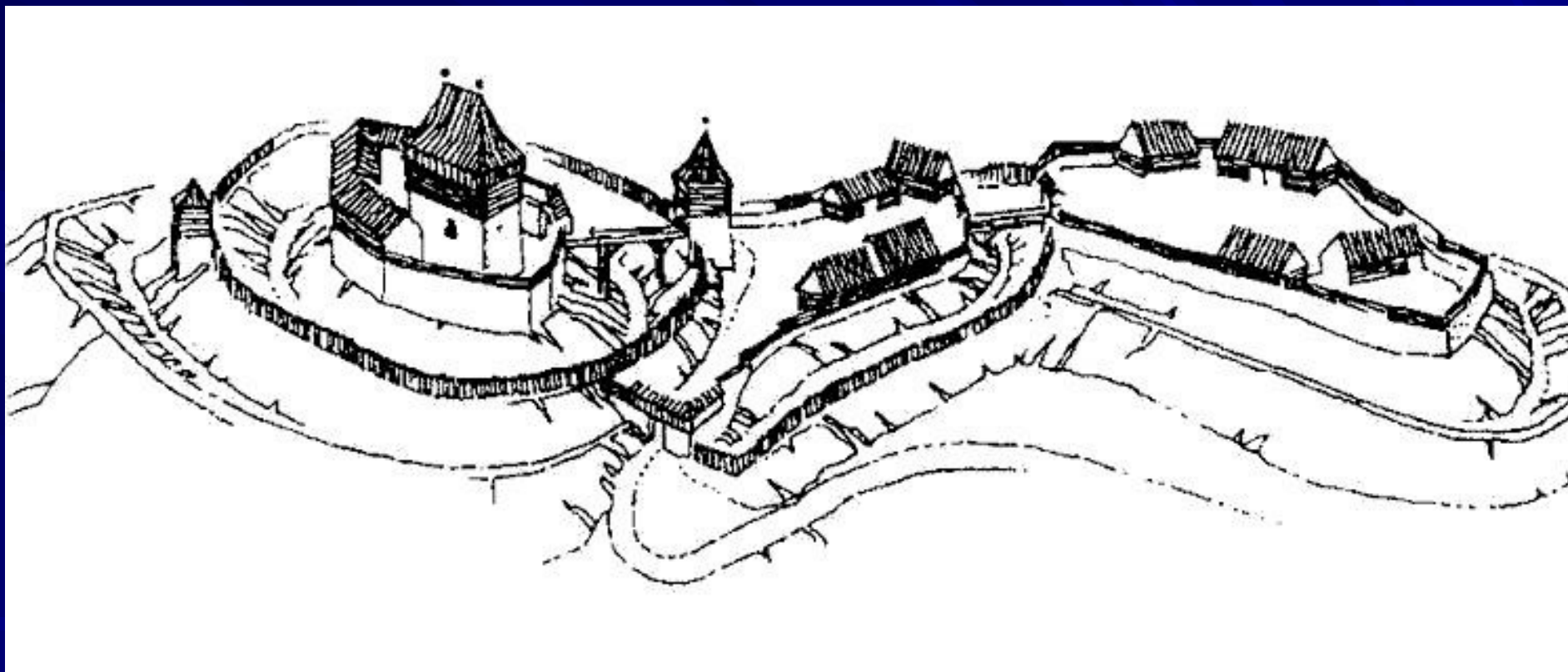

<https://upload.wikimedia.org/wikipedia/commons/thumb/d/d7/ChlumBilavsko.jpg/1024px-ChlumBilavsko.jpg>

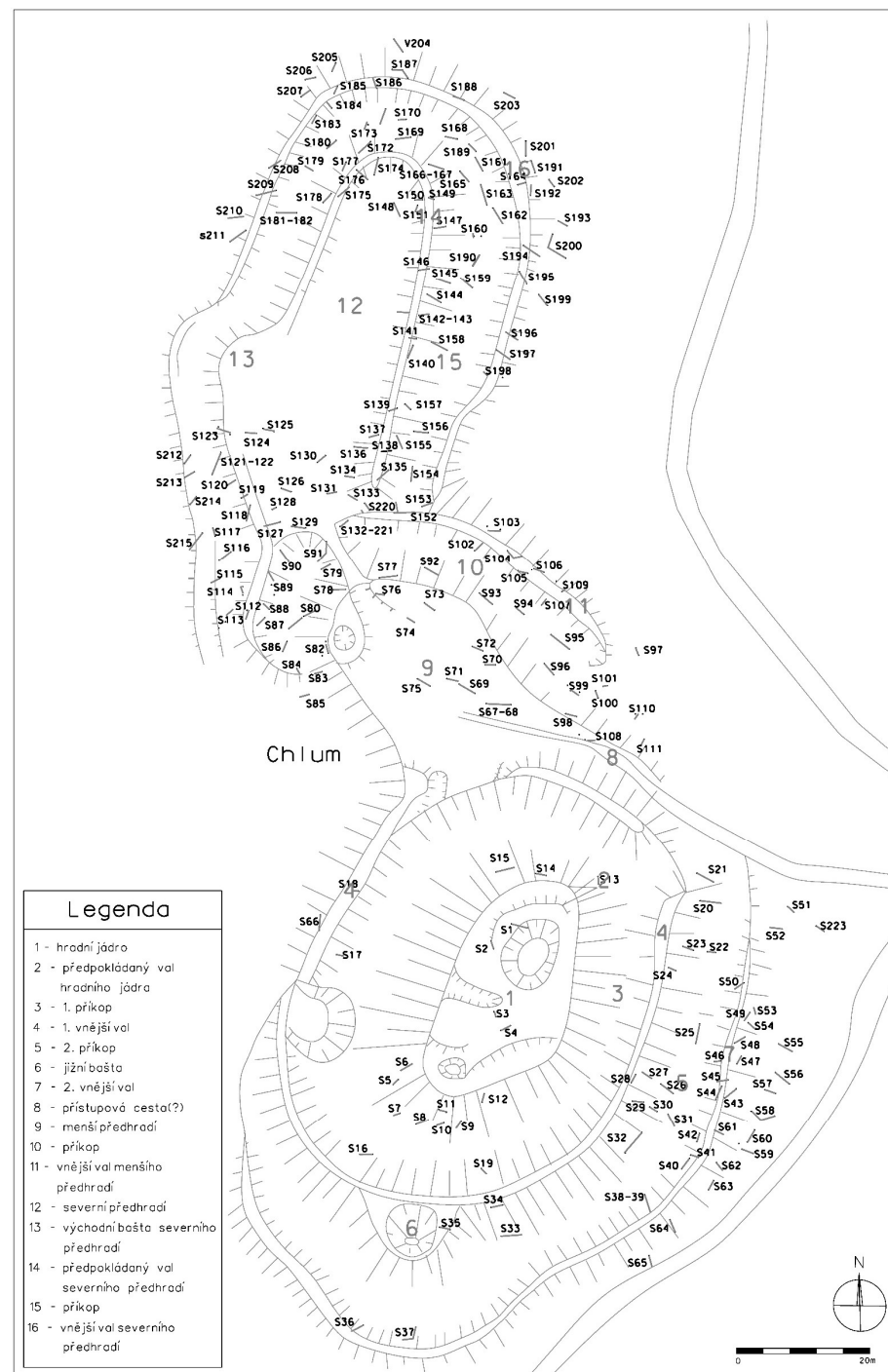
Bílavsko – Chlum

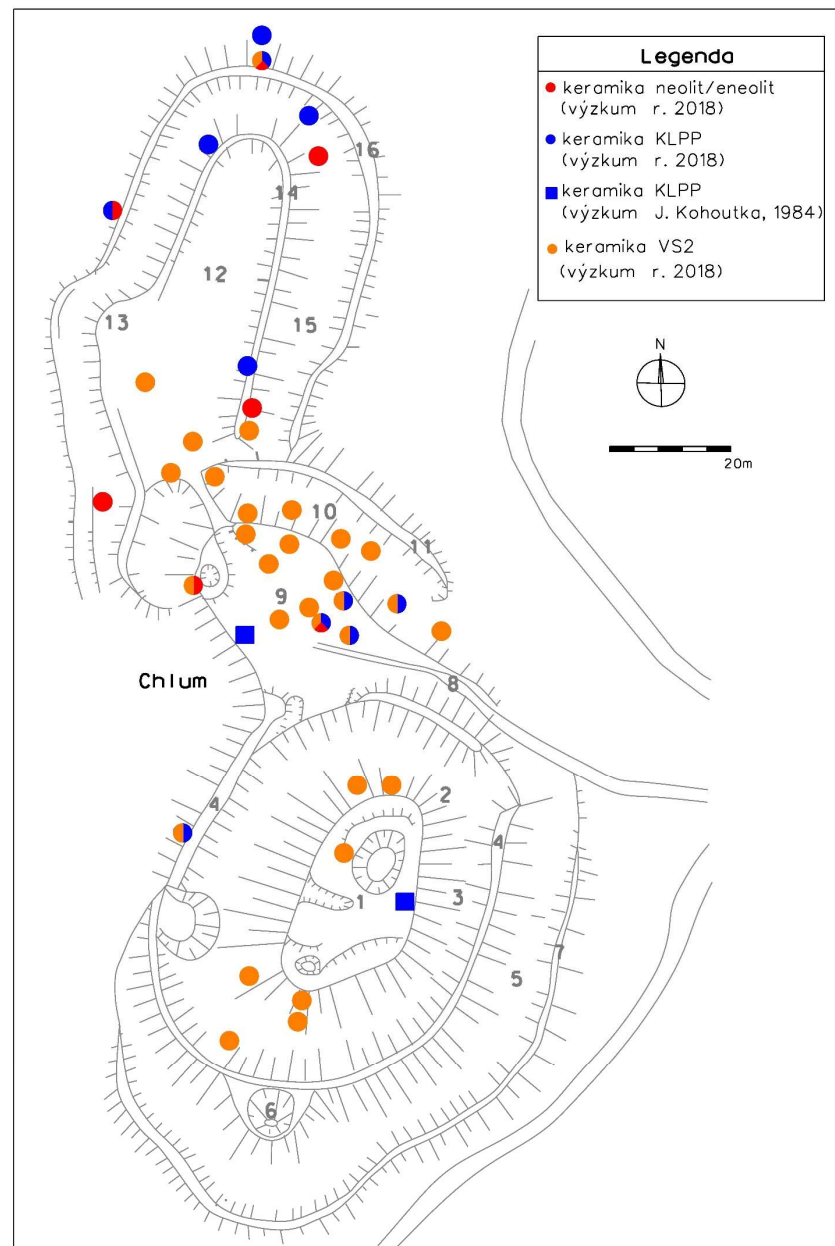
Bílavsko – Chlum dle J. Kohoutka (1995)

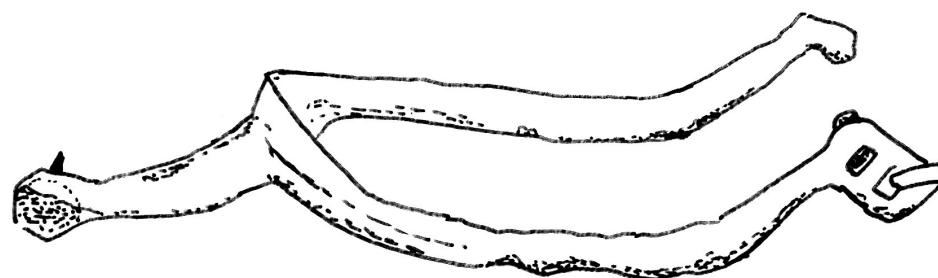
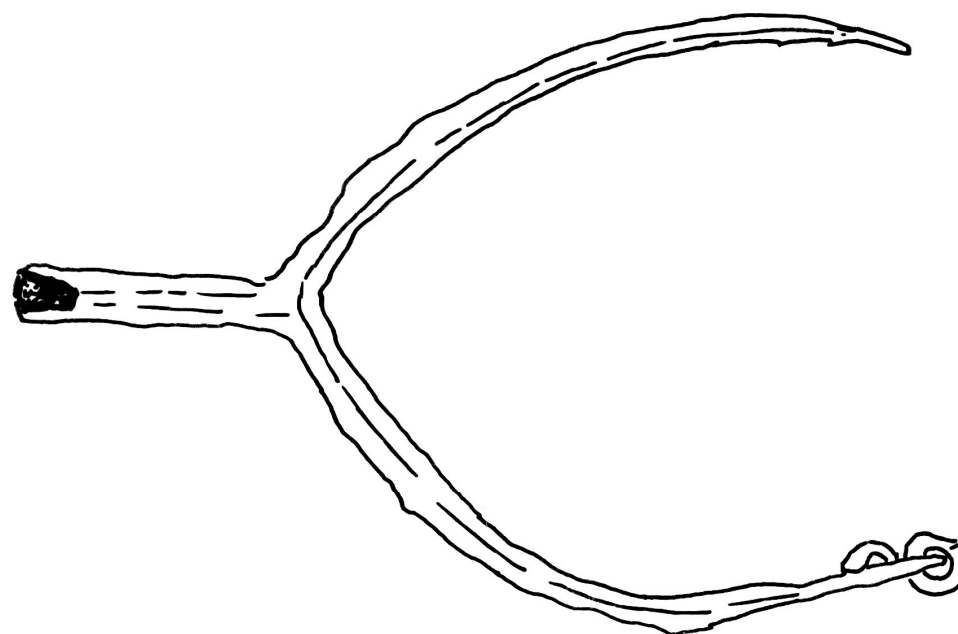
Bílavsko – Chlum

Bílavsko – Chlum

Bílavsko – Chlum

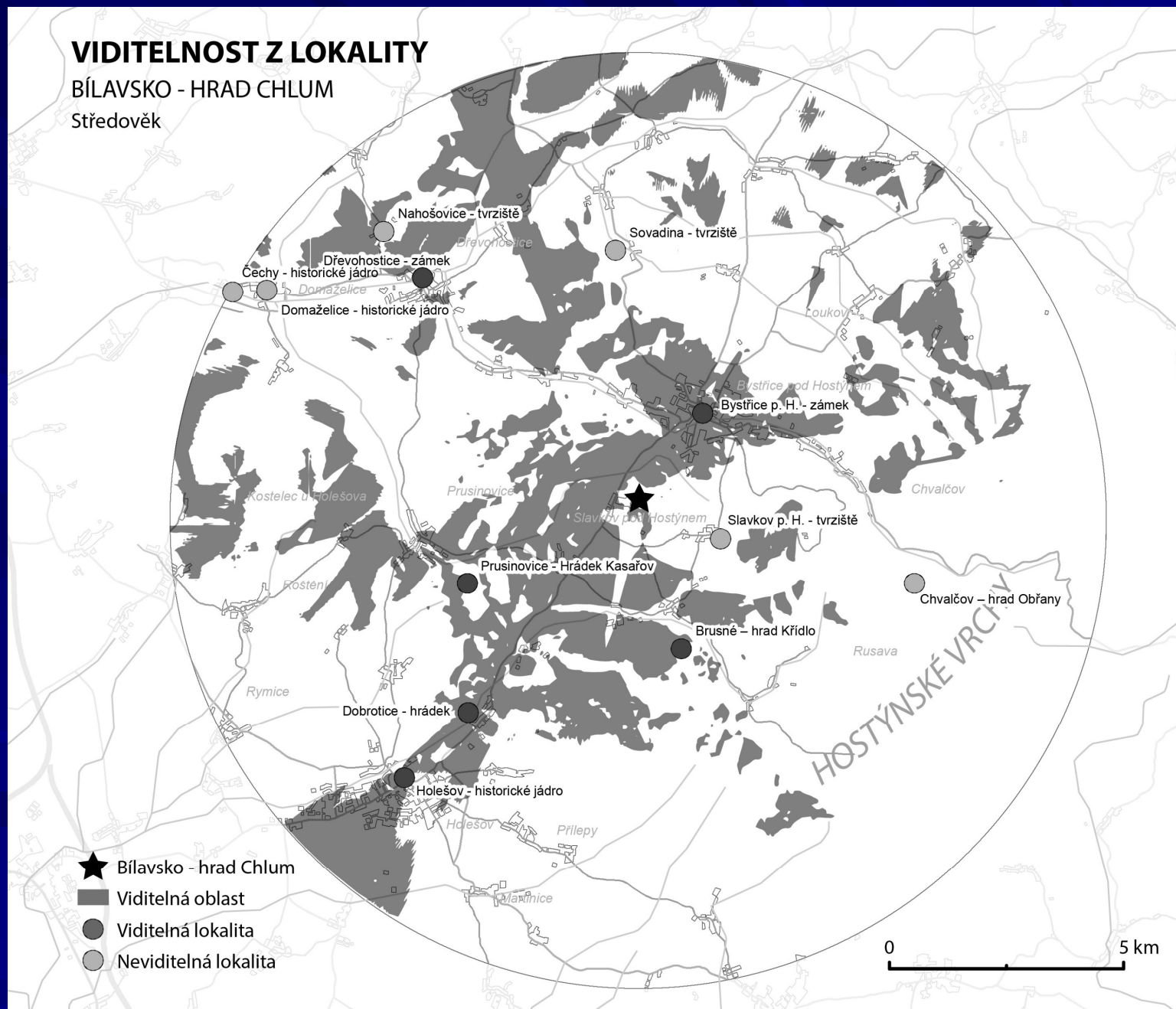

5cm

Bílavsko – Chlum

Bílavsko – Chlum – analýza viditelnosti na 10 km

Literatura:

- Durdík T. 1998: Hradý kastelového typu – 13. století ve střední Evropě.
- Razím V. 1992: Kastel středoevropského typu?, *Archeologi* 17/92, 133-139.
- Razím V. 1994: K diskusi o tzv. středoevropském kastelu, *AR* 46/4, 629-632
- DURDÍK, Tomáš: *Hradý přechodného typu*. Praha: Agentura Pankrác, 2007
- DURDÍK, Tomáš: *Ilustrovaná encyklopedie českých hradů*. Praha: Libri, 2002.
- UNGER, Josef: Pět let soustavného archeologického výzkumu středověkého hradu v Lelekovicích, okr. Brno-venkov, *Vlastivědný věstník moravský* XLII, 145156.
- UNGER, Josef: *Člověk ve středověku. Svědectví archeologických pramenů*. Společnost experimentální archeologie, 2012.
- M. Plaček, Miroslav: *Ilustrovaná encyklopedie moravských hradů, hrádků a tvrzí*. Praha: Libri, 2002.
- Sedláček, A. – *Hradý, zámky a tvrže království Českého I–XV* (15, svazků; 1882–1927)
- Menclová, D.: *České hradý, 1. a 2. díl*. Praha: Odeon, 1972.
- DOSTÁL, Břetislav: *Břeclav-Pohansko IV. Velkomoravský velmožský dvorec*. Brno, 1975.
- KLÁPŠTĚ, Jan: *Paměť krajiny středověkého Mostecka*. Most: Státní galerie výtvarného umění, 1994.
- MACHÁČEK, Jiří: *Raně středověké Pohansko u Břeclavi: munitio, palatium, nebo emporium moravských panovníků?*, *Archeologické rozhledy* 56, 100-138.
- MUSIL, František: úvod do kastelologie. 1. a 2. část. Hradec Králové: Gaudeamus, 2006.
- Brych, Vladimír: *Hmotná kultura středověké tvrže v Čechách tvrže*
- kol. *Encyklopedie českých tvrží I. (A-J)*, Praha: Argo, 1997.
- kol. *Encyklopedie českých tvrží II. (K-R)*, Praha: Argo, 2000.
- kol. *Encyklopedie českých tvrží I. (S-Ž)*, Praha: Argo, 2005.
- Časopis *Castellogica bohemika* (od r. 1989)
- Svoboda L. 1995: O plášťových hradech, *AH* 20/1995, 355-388.